

**TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSUN DEMOGRAFİK VE
SOSYO-EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE GÖRE
COĞRAFİ ANALİZİ**

Filiz ZEYBEK BİRHAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2006

ANKARA

Filiz ZEYBEK BİRHAN tarafından hazırlanan TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSUN DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE GÖRE COĞRAFİ ANALİZİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından oybirliği ile Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Oğuz IŞIK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Nihan ÖZDEMİR SÖNMEZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER

Tarih: 19 / 09 / 2006

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Filiz ZEYBEK BİRHAN

TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSUN DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE GÖRE COĞRAFİ ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Filiz ZEYBEK BİRHAN

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Eylül 2006

ÖZET

Özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada nüfus giderek yaşlanmaktadır. Nüfusun giderek yaşlanması gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkelerin de başta sosyal politikaları olmak üzere yaşlı nüfusun gerektirdiği hizmetlerin karşılanmasına yönelik yapısal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, yaşlı nüfus ile ilgili çalışmalarda temel olan demografik ölçütler ile bir ülkenin yaşlı nüfusunu tanımlayabilmek için gerekli demografik belirleyicilerin yanısıra seçilmiş sosyo-ekonomik göstergelere göre yaşlı nüfusun demografik yapısı ve mekansal dağılımı analiz edilmektedir. Bu kriterler açısından Türkiye’nin yaşlı nüfus yapısı dünya genelinde değerlendirildiğinde gelişmekte olan bölgelerdeki ülkeler ile benzer nitelik taşımaktadır. Bu çalışmanın benzer çalışmalar arasındaki en temel sonucu, Türkiye genelinde il düzeyinde yaşlı nüfusun coğrafi dağılımının az gelişmiş doğu bölgesinden gelişmiş batı bölgesine doğru artış gösterdiğiidir. Ayrıca tez, yaşlı yoksulluğunun önlenmesi konusunda sosyal güvenlik politikalarının oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bilim Kodu : 805.16744

**Anahtar Kelimeler : Yaşlı nüfus, coğrafi dağılım, nüfusun yaşlanması
demografik ölçütleri ve belirleyicileri, sosyal güvenlik
politikaları, Türkiye**

Sayfa Adedi : 120

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER

**SPATIAL ANALYSIS OF ELDERLY POPULATION ACCORDING TO
DEMOGRAPHIC AND SOCIOECONOMIC INDICATORS IN TURKEY**

(M.Sc. Thesis)

Filiz ZEYBEK BİRHAN

**GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

September 2006

ABSTRACT

The share of elderly population in the world has been increasing, especially in developed countries. In order to satisfy the needs of this population group, new legislations and structural changes of the social security policies, both in developed and developing countries are enforced. This study analyzes demographic and socioeconomic indicators that describe the characteristics of the elderly population and its spatial distribution. These indicators show that the structure of the elderly population in Turkey shows similarities with that of other developing countries in the world. The study finds that the share of the elderly population increases from eastern Turkey, which is less developed, to western Turkey, which is more developed. In addition, the study concludes that new social security policies should be introduced to prevent the poverty of the elderly population.

Science Code : 805.16144

**Key Words : Elderly population, spatial distribution, demographic
components and characteristics of ageing, social security policies,
Turkey**

Page Number: 120

Adviser : Assis. Prof. Nilgün GÖRER TAMER

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden bugüne kadar gayretli ve disiplinli bir çalışma için yol gösterici olan ve bu tez çalışması süresince destek ve hoşgörüsünü esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER'e, tez çalışmamın sonuçlanmasında yol gösterici olan sayın hocalarım Doç. Dr. Oğuz IŞIK ve Yrd. Doç. Dr. Nihan ÖZDEMİR SÖNMEZ'e, sabır ve desteklerinden dolayı tüm çalışma arkadaşlarıma ve yöneticilerime, teknik sıkıntılara çözümler üreten değerli meslektaşım ve arkadaşım Hayri BÖREKÇİ'ye, hayali ile beni hep ayakta tutan varlığım Neva'ya, eğitim hayatım boyunca manevi destek ve sevgilerini esirgemeyen ve beni hiç yalnız bırakmayan sevgili annem Figen ZEYBEK, babam İsmail ZEYBEK ve kardeşim Osman ZEYBEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
HARİTALARIN LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE NÜFUSUN YAŞLANMA SÜRECİ	5
2.1. Nüfusun Yaşlanmasının Demografik Belirleyicileri	8
2.2. Nüfusun Yaşlanma Büyüklüğü ve Hızı	13
2.3. Nüfusun Yaş Yapısı	15
2.4. Yaşlı Nüfusun Demografik Yapısı	26
2.5. İl Düzeyinde Yaşlı Nüfus Dağılımının Seçilmiş Demografik Göstergelere Göre Değerlendirilmesi	31
3. TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSUN ÖZELLİKLERİ VE COĞRAFİ DAĞILIMINDA DEĞİŞİM	37
3.1. İllere Göre Yaşlı Nüfusun Değişimi (1970-2000)	37
3.2. İllere Göre Yaşlı Nüfusun Göç Eğilimi (1990-2000)	47
3.3. İllere Göre Yaşlı Nüfus ve İstihdam	55
3.3.1. İstihdamda olan yaşlı nüfusun istihdamda olan nüfusa oranı	55
3.3.2. İstihdamda olmayan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranının illere göre değişimi	57

Sayfa

3.4. Seçilmiş Sosyal Göstergelere Göre İl Düzeyinde Yaşlı Nüfusun Durumu	62
3.4.1. Yaşlı nüfusun eğitim durumu	62
3.4.2. Yaşlı nüfus grubunda hane halkı büyüklüğü ve toplam hane halkı sayısı	64
3.4.3. Yaşlı nüfus grubunda oturlan konutun mülkiyet durumu	66
4. DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE GÖRE YAŞLI NÜFUS DAĞILIMININ COĞRAFİ ANALİZİ	68
5. SONUÇ	87
KAYNAKLAR	94
EKLER	97
EK-1 Türkiye'nin sayım yıllarına göre toplam nüfusu ve nüfus artış hızı	98
EK-2 Bölgelere göre şehir ve köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı	99
EK-3 Dünya ve gelişmişlik düzeylerine göre bölgelerde doğumda beklenen yaşam süresi ve cinsiyete göre değişimi	100
EK-4 Normal dağılım yöntemi ve grafiği	101
EK-5 1970, 1980, 1990, 2000 yıllarında yaşlı nüfusun illere göre büyüklükleri	103
EK-6 1970, 1980, 1990 ve 2000 yıllarına göre yaşlı nüfus büyüklüğünde illerin ortalamaya göre sıralaması	104
EK-7 1970, 1980, 1990 ve 2000 yıllarına göre illerin oran farkı ortalamasına göre sıralaması (artan yönde)	106
EK-8 Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının 1970 yılı indeks kabulüne göre illerin 1970-2000 yılları arasındaki değişimi	108
EK-9 Türkiye'de illerin bölgelere göre ayrımı	109
EK-10 1990 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus	110
EK-11 2000 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus	112
EK-12 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun büyüklüğü ve bu büyüklüğe göre illerin sıralaması	114
EK-13 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun yüzdesi ve illere göre sıralaması	116
EK-14 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olan kişilerin bitirdiği okula göre il düzeyinde dağılımı	118
ÖZGEÇMİŞ	120

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşim yerlerinde yaşlı nüfusun değişimi	41
Çizelge 3.2. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşmelerde yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfus içindeki yüzde değişimi	41
Çizelge 3.3. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşmelerde 3 ana yaş grubunun toplam yaş grubuna göre yüzde dağılımı	42
Çizelge 3.4. Bölgelerde (25-64 yaş) aktif çalışma yaşındaki nüfus ile (65 ve üstü yaş) yaşlı nüfusun net göçünün büyüklüğü	48
Çizelge 3.5. 2000 yılında 55 yaş ve üzeri yaşta nüfus grubunda verilen göç nüfusu için göç etme nedenine göre yüzde dağılımı	49

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Türkiye’de sayım yıllarına göre nüfus artış hızı	7
Şekil 2.2. Türkiye’de yıllara göre yaşlı nüfusun toplam nüfusa göre yüzde değişimi	7
Şekil 2.3. 1950 yılı indeksine göre Türkiye nüfusu ve yaşlı nüfusun değişimi	7
Şekil 2.4. 2000–2050 yılları arasında dünya ve farklı bölgelerde doğumda beklenen yaşam süresinin artışı ve yaş gurubuna göre kalan yaşam süresinin değişimi	12
Şekil 2.5. Türkiye’ de doğumda beklenen yaşam süresi ve cinsiyete göre değişimi	13
Şekil 2.6. Nüfusun 3 ana yaş grubuna göre dağılımı	16
Şekil 2.7. (a) Dünyada, (b) Gelişmiş bölgelerde, (c) Gelişmekte olan bölgelerde, (d) Az gelişmiş bölgelerde, (e) Türkiye’de nüfusunun cinsiyete göre yaş piramidi	19
Şekil 2.8. Türkiye’de medyan yaşın cinsiyete ve yıllara göre değişimi.....	21
Şekil 2.9. Genç ve yaşlı bağımlılık oranları.....	23
Şekil 2.10. Türkiye’de yıllara göre bağımlılık oranları.....	24
Şekil 2.11. Dünyada ve Türkiye’de potansiyel sosyal destek oranı.....	25
Şekil 2.12. Yaşlı nüfusun yaş gruplarına göre dağılım oranları	27
Şekil 2.13. Türkiye’de yaşlı nüfusun değişimi (1970-2000).....	28
Şekil 2.14. Dünyada ve Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun toplam nüfus içindeki ortalama büyüme oranı (1970-2000).....	29
Şekil 2.15. Türkiye’de yaş gruplarına göre 100 kadın başına düşen erkek sayısı.....	31
Şekil 4.1. A ve B değişkenlerine göre quadratik değişim dairesi	68

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Türkiye’de illere göre 0-14 yaş grubunda her 100 kişiye karşılık olan ve altı nüfus grubundaki 65 yaş ve üstü yaşta kişi sayısı (2000)	32
Harita 2.2. Türkiye’de toplam bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000)	33
Harita 2.3. Türkiye’de yaşlı yaş bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000).....	34
Harita 2.4. Türkiye’de genç yaş bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000).....	34
Harita 2.5. Türkiye’de potansiyel destek oranına göre illerin değişimi (2000)	35
Harita 2.6. Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşta her 100 kadın başına düşen erkek sayısının illere göre değişimi (2000).....	36
Harita 3.1. 65 ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1970).....	38
Harita 3.2. 65 ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1980).....	39
Harita 3.3. 65 ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1990).....	39
Harita 3.4. 65 ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (2000).....	40
Harita 3.5. 1970 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre kitle ortalaması dağılımı	44
Harita 3.6. 1980 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre kitle ortalaması dağılımı	45
Harita 3.7. 1990 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına kitle ortalaması göre dağılımı	45
Harita 3.8. 2000 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına kitle ortalaması göre dağılımı	46
Harita 3.9. 1990 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta verilen göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	50

Harita	Sayfa
Harita 3.10. 1990 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta verilen göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	50
Harita 3.11. 2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta verilen göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	51
Harita 3.12. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta verilen göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	51
Harita 3.13. 1990 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta alınan göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	52
Harita 3.14. 1990 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta alınan göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	53
Harita 3.15. 2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta alınan göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	54
Harita 3.16. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta alınan göçün kitle ortalaması ve illere göre değişimi	54
Harita 3.17. 1990 yılında illerdeki istihdamda olan 65 yaş ve üstü yaş grubunda istihdamda olan toplam nüfusa oranı	55
Harita 3.18. 2000 yılında illerdeki istihdamda olan 65 yaş ve üstü yaş grubunda istihdamda olan toplam nüfusa oranı	56
Harita 3.19. İstihdamda olmayan ve iş arayan 55-64 yaş aralığındaki nüfusun toplam yaşlı nüfusuna oranı (2000).....	57
Harita 3.20. İstihdamda olmayan ve iş arayan 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki nüfusun toplam yaşlı nüfusuna oranı (2000)	58
Harita 3.21. 55-64 yaş aralığındaki yaşlı ev hanımı nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000).....	59
Harita 3.22. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki yaşlı ev hanımı nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000)	59
Harita 3.23. 55-64 yaş aralığındaki emekli nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000).....	60
Harita 3.24. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki emekli nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000).....	60

Harita	Sayfa
Harita 3.25. 55-64 yaş aralığındaki irad sahibi nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000)	61
Harita 3.26. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki irad sahibi nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000).....	61
Harita 3.27. 2000 yılında okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranının illere göre değişimi	63
Harita 3.28. 2000 yılında yüksek okul ya da üniversite mezunu olan yaşlı nüfus oranının illere göre değişimi.....	63
Harita 3.29. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşı 65 yaş ve üstü yaşta olan hanelerin oranı.....	64
Harita 3.30. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşının 65 yaş ve üstü yaşta olduğu hanelerde hane halkı sayısının 1 ya da 2 kişi olduğu hanelerin toplam yaşlı haneler hane halkı sayısına oranı.....	65
Harita 3.31. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşının 65 yaş ve üstü yaşta olduğu hanelerde hane halkı sayısının 10 ve üzerinde kişi olduğu hanelerin toplam yaşlı haneler hane halkı sayısına oranı.....	66
Harita 3.32. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde ev sahipliği oranının illere göre değişimi.....	67
Harita 3.33. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde kiracılık oranının illere göre değişimi	67
Harita 4.1. 1990 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, alınan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması.....	69
Harita 4.2. 1990 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile karşılaştırılması	70
Harita 4.3. 1990 yılında il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile ilde yaşlı nüfusta alınan göçün toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması.....	71
Harita 4.4. 1990 yılında yaşlı nüfus oranı farkı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve alınan yaşlı nüfus göç oranlarının karşılaştırılması	73

Harita	Sayfa
Harita 4.5. 2000 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, alınan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması.....	74
Harita 4.6. 2000 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile karşılaştırılması	75
Harita 4.7. 2000 yılında il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile ilde yaşlı nüfusta alınan göçün toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması	76
Harita 4.8. 2000 yılında yaşlı nüfus oranı farkı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve alınan yaşlı nüfus göç oranlarının karşılaştırılması	79
Harita 4.9. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlanma indeksi karşılaştırması.....	82
Harita 4.10. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlanma indeksi karşılaştırması.....	82
Harita 4.11. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlı cinsiyet oranı karşılaştırması	83
Harita 4.12. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlı cinsiyet oranı karşılaştırması	83
Harita 4.13. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlı bağımlılık oranı karşılaştırması	84
Harita 4.14. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın yaşlı bağımlılık oranı karşılaştırması	85
Harita 4.15. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın potansiyel sosyal destek oranı karşılaştırması.....	86
Harita 4.16. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın potansiyel sosyal destek oranı karşılaştırması.....	86

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklama
μ	Kitle ortalaması
σ	Standart sapma
$\mu+\sigma$	Kitle ortalaması,1 standart sapma toplamı
$\mu-\sigma$	Kitle ortalaması,1 standart sapma farkı
Kısaltmalar	Açıklama
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
TÜİK (Eski adı:DiE)	T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu(Devlet İstatistik Enstitüsü)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
TÜSİAD	Türk Sanayici İş Adamları Derneği
GNS	Genel nüfus sayımı

1. GİRİŞ

Bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler neticesinde iyileşen yaşam koşulları ve gelişen tıp biliminin sağladığı sağlık hizmetleri sonucunda, insanoğlunun ortalama yaşam süresinde artış olmuştur. Yaşam süresindeki artış ve doğurganlık oranındaki düşüş ile nüfus giderek daha yaşlı bir yapıya sahip olmaktadır. Bu nedenle toplam nüfus içerisinde payı giderek artan yaşlı nüfus konusu bir çok disiplinde çeşitli çalışmalara konu olmuştur.

Bugün nüfusla ilgili çalışmalarda yaşlanan dünya nüfusu üzerinde durulmaktadır. Yaşlılık ve yaşlı nüfusun hareketi, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslar arası kuruluşların da üzerinde önemle durdukları konulardır. OECD'nin yaşlanma, iskan ve kentsel gelişim konularını bir arada ele aldığı raporda [OECD, 2003] bu gerçek dile getirilerek, yaşlı nüfus artışının beraberinde getireceği sorunlar için çözüm arayışları ve politikalar üzerinde durulmuştur.

Yaşlı nüfus oranındaki artış ve dağılımındaki değişim, yaşlı insanlara götürülecek kamusal ve özel hizmetlerin şeklinin tanımlanması ile birlikte özellikle sosyal güvenlik politikalarının gözden geçirilmesini, iyileştirilmesini, geliştirilmesini ve devletin koruyucu önlemler almasını zorunlu hale getirmektedir. Bu durum ise konuyu sosyo-politik, ekonomik, yasal, eğitsel ve mekansal olarak çok boyutlu ve disiplinli bir şekilde ele almayı gerektirir.

Ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalara, 1990'lı yıllarda ağırlık verilmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmının ise tıp alanında (geriatri) yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak konuyu sosyal ve ekonomik boyutlarıyla ele alan çalışmaların sayısı da giderek artmaktadır.

Henüz gelişmiş ülkelere göre demografik geçiş süreci yaşayan Türkiye'nin şu andaki nüfus yapısı ile geldiği avantajlı durumu değerlendirememesi ve bu durumun gelecekte yaşlı nüfusun artışı ile birleşmesi halinde yaşlı bağımlılığının ve sosyal destek oranının artışı ile karşı karşıya kalınabilecektir. Bugün Türkiye'nin içinde

bulunduğu ekonomik durum ve artan işsizlik oranı göz önüne alındığında yaşlı nüfus sorununun önümüzdeki dönem içerisinde gündeme gelmesi söz konusu olabilecektir.

Bu çalışmanın çıkış noktasını ise demografik değişimlerin önemli ekonomik, sosyal ve mekansal etkenleri de barındırdığı [Rosenberg, 2001] gerçeği oluşturmaktadır. Bu etkinin coğrafi izdüşümünün bilinmesi, üretilecek politikaların ve yapılacak planlama çalışmalarının belirlenmesinde yol göstericidir. Sosyal güvence ve hizmetler konularında kamunun sorumluluğunda üretilecek politikalar için yaşlı nüfusun Türkiye genelinde dağılımının özellikleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, yaşlı nüfus artışı ile birlikte yaşlı nüfusun sayısal, oransal ve demografik belirleyicilere göre coğrafi dağılımının niteliği ve bunun sosyo-ekonomik gelişmişlikle olan ilişkisini ortaya koyarak, sosyal politikaların geliştirilmesinde kullanılabilir bir durum saptaması yapabilmektir.

Bu çalışmada Türkiye genelinde nüfusun giderek yaşlanacağı kabul edilerek, coğrafi dağılım açısından yaşlı nüfusun homojen bir dağılım sergilemediği varsayılmıştır. Yaşlı nüfusun dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de ekonomik gelişme düzeyine paralel olarak coğrafi bir dağılım gösterdiği, bu çalışmanın temel varsayımıdır. Bu varsayım doğrultusunda çalışmanın kapsamı üç ana bölümden oluşmaktadır. *Çalışmanın ilk bölümü*, toplam nüfus içerisinde payı gittikçe artan yaşlı nüfusun son 50 yılda demografik belirleyiciler açısından dünyada ve Türkiye’de nasıl bir değişim içerisinde olduğunu, gelişmişlik düzeyine göre karşılaştırmalı bir durum tespitini içermektedir. Ayrıca Türkiye için il düzeyinde yaşlı nüfus dağılımının seçilmiş demografik göstergeler (yaşlanma indeksi, toplam bağımlılık, yaşlı yaş bağımlılık ve genç yaş bağımlılık, potansiyel sosyal destek oranı, cinsiyet oranı) açısından değerlendirilmiştir. *Çalışmanın ikinci bölümünde* Türkiye’de yaşlı nüfusun il düzeyinde coğrafi dağılımındaki hem sayısal hem de oransal büyüklükleri son 30 yıl için tartışılırken, yaşlı nüfusun göç ve istihdamdaki oranları 1990 ve 2000 yılları için incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca yaşlı nüfusun seçilmiş sosyal göstergeler (yaşlı nüfusun eğitim durumu, hanehalkı büyüklüğü, konutun mülkiyet durumu) açısından 2000 genel nüfus sayımı verilerine dayanılarak il düzeyinde coğrafi dağılımının nasıl

bir yapı gösterdiği ele alınmıştır. *Çalışmanın üçüncü bölümünde*, yaşlı nüfusun dağılımında öne çıkan göstergeler (yaşlı nüfus oranı, alınan yaşlı nüfus göçünün toplam yaşlı nüfusa oranı ve çalışan yaşlı nüfusun toplam istihdamdaki nüfusa göre oranı) arasındaki ilişki, 1990 ve 2000 yılları karşılaştırılarak, quadratik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Quadratik analiz sonucu, bu üç değişkenin farklı durumlarını içeren 8 altkümenin il düzeyindeki dağılımı tanımlanmaya çalışılmıştır. Seçilmiş demografik belirleyicilerin il düzeyinde yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdam değişkenleri ile quadratik analiz sonuçları karşılaştırılarak yaşlı nüfusun nasıl bir coğrafi dağılım sergilediği bu dağılımın, illerin sosyo-ekonomik yapıları açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel veri kaynağını T.C Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 1970, 1980, 1990 ve 2000 yıllarında yapmış olduğu genel nüfus sayımları, basılmış kitaplar ve TÜİK, Bilgi Dağıtım Şube Müdürlüğü'nden alınan veriler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra dünya ve Türkiye için yapılmış demografik, sosyo-ekonomik nitelikli çalışmalar başvuru kaynağıdır.

Tez çalışmasının temel *kısıtlayıcılarının* başında istatistiki verilerin sınıflandırılması gelmektedir. Ülkemizde nüfus sayımları dahil olmak üzere yapılan araştırmaların bir çoğunda yaşlı nüfus ile ilgili veriler yetersizdir. Her sayım döneminde değişen soru türleri ya da sınıflamalar nedeni ile bazı verilere ulaşılamamaktadır. Araştırma ve sayımlarda yaş grubu bazında yetersiz tablolar yayınlanmaktadır. Ülkemizde yapılan bir çok araştırmada yaş grubu sınıflaması 65 yaş ve üzeri yaşta olup bu şekilde toplanan veri yaşlılık periyodunu genellemektedir. Oysa yaşlı çalışmaları için yaşlılığın farklı dönemlerini ifade eden alt gruplamalara (65-69, 70-74, 75-79, 80+) ve bu gruplar için sosyo-ekonomik düzeyde verilerin oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmaya özgü sınırlılıklar şu şekilde ayrıntılandırılabilir: illerde yaş grupları ve cinsiyete göre yayınlanan tabloların 1970 yılından önceye gidememesi, nüfus büyüklüklerine göre yerleşim yerleri tablolarında 1980'den önce yaş grubu bazında bir ayırım yapılmaması ile nüfus büyüklüklerinin farklı bir sınıflamada olmasıdır. 1990 ve 2000 yıllarının basılmış verilerinin dışında diğer yıllarda verilerin birbirine uyum göstermemesinden dolayı, bazı değişkenlerin sadece son iki nüfus sayım

dönemi içerisinde sınırlı bir incelemeye neden olmuştur. 1990 yılından önce ilçe düzeyinde yaş gruplarına göre dağılım tablolarının olmamasından dolayı ise, 1970 yılından sonra il olan ilçelerin, 30 yıllık süreç içerisinde endeksinin yapılamaması ve karşılaştırmanın mümkün olmaması nedeni ile ilerleyen yıllarda il olan ilçelerin bağlı oldukları illerle değerlendirilmişlerdir.

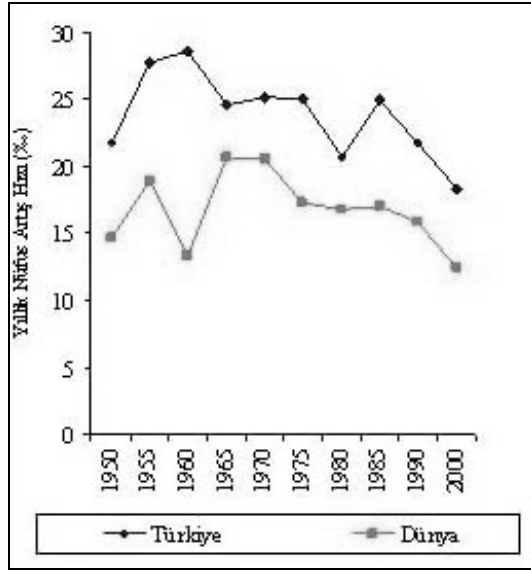
2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE NÜFUSUN YAŞLANMA SÜRECİ

Dünya nüfusu, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar olan süreçte sürekli bir artış içerisinde. 1800’lü yıllarda yaklaşık 1 milyar olan dünya nüfusu 2000 yılında 6 milyara ulaşmıştır. Giderek zaman aralığı daralmakta büyüme giderek hızlanmaktadır. Özellikle geçen son 50 yılda artan nüfusun neden olduğu nüfus artış ivmesinin daha da büyüdüğü gözlemlenmektedir. 1950 yılında 2,5 milyar olan dünya nüfusu 1970 yılında 3,7 milyar, 1990 yılında ise 5,3 milyara yükselmiştir. 2000 yılı itibariyle 6 milyar olan dünya nüfusu son olarak 2005 yılında 6,4 milyardır. Dünya nüfusunun büyümesiyle birlikte nüfus piramidinin yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmaya konu olan yaşlı nüfusun nüfus piramidi içindeki değişimi, dünya nüfusunun artış eğiliminden daha farklı bir yapıdadır. Artan dünya nüfusu içinde yaşlı nüfusun payı dünya nüfusunun artış ivmesine göre daha yüksek bir değerle giderek yükselmektedir. Hızla gelişen ve yaygınlaşan teknolojik gelişmelere bağlı olarak artan sosyal refah düzeyinin bir sonucu olarak yaşlı nüfusun hem yaşamla ilgili beklentileri yükselmiş hem de sağlık ve bakım hizmetlerindeki gelişmeler sonucunda insanın yaşam süresinde artış olmuştur.

Değişen bu sosyal ve ekonomik yapı doğumda beklenen yaşam süresinin artmasına neden olmakta ve yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranını yükseltmektedir. Öte yandan modernitenin sosyal yansıması olarak özellikle gelişmiş ülkelerde görülen doğurganlık hızındaki düşüş bu oranın daha da artmasına yol açmaktadır. 50 yıllık süre içinde yaşlı nüfus 3,2 kat artarken toplam nüfusun bu zaman dilimindeki artışı 2,4 kat olarak gerçekleşmiştir [Devitt ve Thomas, 1996].

Dünyada olduğu gibi nüfus artışı, Türkiye’de de hızlı bir ivme ile gerçekleşmiştir. 1927 ve 2000 yılları arasında Türkiye’nin toplam nüfusu 4,97 kat artış göstermiştir (Bkz. Ek1). Türkiye’de nüfus artış hızı, üç noktada değişim göstermektedir (Şekil 1.1). Türkiye nüfusu 1935 yılından 2000 yılına kadar 16 milyon kişiden 67 milyon kişiye artış göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı dönem olan 1945–1950 yılları arası savaş nedeniyle erkek nüfusun askerde olması, doğumların azalması ve yine savaş koşulları ve sağlık koşullarının olumsuzluğu nedeniyle ölüm oranının

yükselmesi nüfus artış hızını azaltmıştır. 1945 yılından 1960 yılına kadar olan dönem nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönemdir. Savaşın sona ermesi ve iyileşen sağlık koşulları ile nüfus artış hızı yükselerek nüfus patlaması yaşanmıştır. Bu durum dünya nüfusu içinde geçerli bir olgudur [Arslan, 1997].

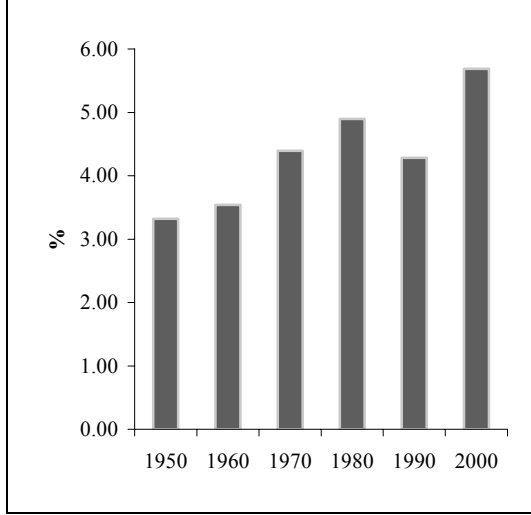


Şekil 2.1. Türkiye’de sayım yıllarına göre nüfus artış hızı [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000 ve US, 2006 verilerine göre düzenlemiştir]

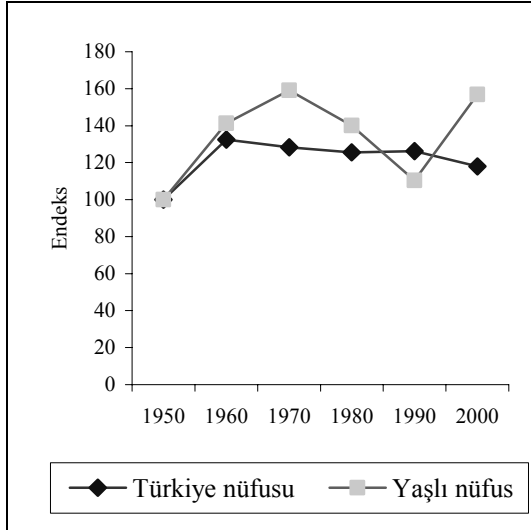
1960 yılından sonraki yıllarda nüfus artış hızı tekrar azalmıştır. 1965–1970 yılları arasında nüfus artış hızında meydana gelen düşmeye doğumlarda meydana gelen kısmi azalmaların yanı sıra yurtdışına yapılan göçlerinde etkisi olmuştur. 1975 yılından sonraki yıllarda ise yurt dışına olan işçi göçlerindeki azalmalardan dolayı 1975 yılı ve sonraki yıllarda nüfus artış hızında meydana gelen düşmenin nedeninin doğum hızındaki azalmalar olduğunu söyleyebiliriz. Toplam nüfus artışının yanı sıra Türkiye’de yaşlı nüfus artışı da önemli ölçüdedir. 1970-2000 yılları arasında yaşlı nüfus 2,2 kat artmıştır. 1980-1990 yılları arasında yaşlı nüfus oranındaki düşüş 1. Dünya Savaşı yıllarında doğan kuşağın bu yıllarda yaşlı nüfus aralığında bulunmasında kaynaklanmaktadır. (Şekil 2.2).

Şekil 2.3’te, Türkiye nüfus artışı ve yaşlı nüfusun değişimini aynı grafikte izleyebilmek için, 1950 yılı verileri indeks kabul edilerek Türkiye nüfusu ve yaşlı

nüfusun değişimi gösterilmiştir. Buna göre yaşlı nüfusun değişimi Türkiye nüfusunun değişimine göre daha farklı yapıdadır.



Şekil 2.2. Türkiye’de yıllara göre yaşlı nüfusun toplam nüfusa göre yüzde değişimi [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, verilerine göre düzenlemiştir]



Şekil 2.3. 1950 yılı indeksine göre Türkiye nüfusu ve yaşlı nüfusun değişimi [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, verilerine göre düzenlemiştir]

1950 yılında Dünya nüfusunun %5,2’si 65 yaş ve üzeri yaşta iken, Türkiye yaşlı nüfusunun toplam nüfusa oranı %3,3’tür. 2000 yılında yaşlı nüfus oranı Dünya’da

%6,9 iken Türkiye’de %5,8’dir. Son elli yılda Türkiye’deki yaşlı nüfus oranı dünya yaşlı nüfus oranına göre %8 oranında artmıştır.

2.1. Nüfusun Yaşlanmasının Demografik Belirleyicileri

Ülkelerin gelişmişlik düzeyine paralel olarak demografik yapılarıda birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılık iki ayrı grupta toplanmaktadır. Bunlar, son iki yüzyıllık zaman içerisinde demografik yapılarını denetim altına alarak modern döneme girmiş olan gelişmiş ülkeler ile demografik geçişlerini tamamlamamış az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir [Sazak, 2004].

Küresel nüfus yaşlanmasına neden, *ölümlülük* ve *doğurganlığın* yüksek düzeyden aşağı düzeye doğru azaldığı, demografik geçiş sürecidir. Doğum hızının yaşam beklentisinin artışına paralel olarak düşmesi, birçok bölgede görece genç nüfusun yerini yaşlı nüfusun alması şeklinde, nüfus yapısını yeniden şekillendirmiştir.

Bir ülke nüfusunun yaş yapısını doğrudan etkileyen iki önemli faktör söz konusudur. Bunlar *doğurganlık* ve *ölümlülük* düzeyleridir. Doğurganlık düzeyinin yüksek olması nüfusun genç bir nüfus olmasına neden olmaktadır. Doğurganlık düzeyinin düşmesi 0-14 yaş grubundaki nüfusun azalmasına ve zaman boyutunda orta yaş grubundaki nüfusun artmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde ölümlülük düzeyinin azalması özellikle yetişkin ölümlülüğünün yaş boyutunda düşmesi, yaşlı nüfus oranının artışı beraberinde getirmektedir [Arslan, 1997]. Buna göre çalışmanın bu bölümünde nüfusun demografik belirleyicileri olan doğurganlık ve ölümlülük oranı incelenmiştir.

Doğurganlık oranı

Doğurganlık oranı ortalama olarak her kadın başına karşılık gelen çocuk sayısıdır. Doğurganlık oranının düşüşü, nüfusun yaşlanmasını belirleyici birincil faktördür [TUSİAD, 1998]. Geçen yarım yüzyıllık sürede, dünyada toplam doğurganlık oranı yaklaşık olarak yarı yarıya azalarak kadın başına düşen çocuk sayısı 5 çocuktan 2,7

çocuğa düşmüştür. Gelecek 50 yılda bu sayının 2,1'e düşmesi beklenmektedir [UN, DESA, 2001]. Doğurganlık oranına ters bir biçimde doğumda beklenen yaşam süresi giderek artmaktadır.

Doğurganlık hızındaki belirgin azalma gelecekte daha yaşlı bir nüfus olacağının işaretidir. Bu süreçte en çok gelişmekte olan bölgelerde yaşlı nüfus artacaktır [Hoyert, 1991]. Doğurganlık oranı, ekonomik gelişmişlik seviyesine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde her kadın başına 1950–1955 yılları arasında 2,8 çocuk düşerken, 2000–2005 yılları arasında bu oran 1,5 çocuğa düşmüştür [UN, DESA, 2001].

Temel doğurganlık hızı düşüşleri gelişmekte olan ülkelerde 20. yüzyılın son 30 yılında yaşanmıştır. Bu bölgelerde son 50 yılı aşkın süredir ortalama doğurganlık oranında yaklaşık olarak % 60 oranında ani düşüş yaşanarak kadın başına 1950–1955 yılında 6,2 çocuktan 2000–2005 yılında 2,9 çocuğa gerilemiştir [UN, DESA, 2001]. Görüldüğü gibi halen Türkiye'de kadın başına düşen çocuk sayısı gelişmiş ülkelerin iki katıdır.

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana düşme eğilimi içinde olan doğurganlık oranı son yirmi yılda % 40 azalmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren doğurganlık düzeyindeki düşüş hızının artık yavaşladığı anlaşılmaktadır. Doğurganlığın düşmesinde başta gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki artışın yanında, kadınlarda ilk evlenme yaşının yükselmesi ve evlilik oranlarının genç yaşlarda azalma göstermesi bu sonucu etkilemiştir [DPT, 2003].

Doğurganlık oranının bir göstergesi olan *toplam doğurganlık hızı* eğiliminde azalma gözlenmektedir. 1945–1950 yılları arasında ‰ 6,85 olan toplam doğurganlık hızı 1985–1990 döneminde ‰ 2,24'e düşmektedir. Toplam doğurganlık hızındaki bu azalma genç yaş grubundaki nüfusun azalmakta olduğunu ifade etmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre, Türkiye genelinde kadın başına 2,23 çocuktur. Bu oran, kırsal yerleşim yerlerindeki yaşayan kadınlar için 2,65 olup kentsel yerleşimlerdeki için 2,06'dır [TNSA, 2003].

Doğurganlıktaki bölgesel farklılıklar göz önüne alındığında bölgelerin üç grupta toplanabileceği görülmektedir. Doğu Anadolu bölgesi 3,65 olan toplam doğurganlık hızı ile en yüksek doğurganlığa sahip olan bölgedir. Türkiye'nin Güney, Kuzey ve Batı bölgelerinde doğurganlık daha düşük olup (sırasıyla 2,30; 1,94; 1,88), toplam doğurganlık hızı 3 çocuğun altındadır. En düşük doğurganlık hızı 1,86 ile Türkiye'nin Orta bölgesinde görülmektedir [TNSA, 2003].

Önümüzdeki 50 yıllık sürede dünyada gelişmekte olan bölgelerde doğurganlık seviyesinin giderek düşmesi beklenirken, gelişmiş bölgelerde doğurganlık oranı gelişmekte olan bölgelerin doğurganlık oranından yine düşük olacaktır [UN, DESA, 2001].

Ölümlülük oranı

Ölümlülük oranı, bebek-çocuk ve yetişkin ölümlerinin bir birleşimidir. Bebek-çocuk ölümlerinin azalışı ve yetişkinlerin ömürlerinin uzaması ölümlülük oranının düşmesine neden olmaktadır. Ölümlülük oranındaki bu düşüş yaşlı nüfusun toplam nüfusa olan oranının artmasında önemli bir etkidir [TUSİAD, 1998]. Ölümlülük oranının azalması, doğumda beklenen yaşam süresinin artmasıyla doğrudan ilişkilidir. Yaşam koşullarının hep daha iyiye gitmesi ve modern tıptaki gelişmelere paralel olarak bulaşıcı hastalıklar ya da diğer tedavi edilemeyen hastalıklar nedeniyle meydana gelen ölümlerin belirgin bir şekilde azalması, doğumda beklenen yaşam süresini giderek yükseltmiştir.

Daha öncede değinildiği gibi ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi, doğumda beklenen yaşam süresini belirleyen en önemli faktördür. Gelişmişlik düzeyi aynı olan ülkelerde genetik faktörler, gelirin paylaşımı ve coğrafi etkenlere bağlı olarak doğumda beklenen yaşam süresinde farklılıklar meydana gelmektedir. Son 50 yılı aşkın süredir dünyada doğumda beklenen yaşam süresi 20 yıl artarak; 1950–1955 yılında 46,5 yaş sınırlarında iken 2000–2005 yıllarında 66 yaş sınırına yükselmiştir. Bu süre içinde gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ortalama olarak 23,1 gelişmiş bölgelerde ise 9,4 yaş kadar artış kaydedilmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki bireyler

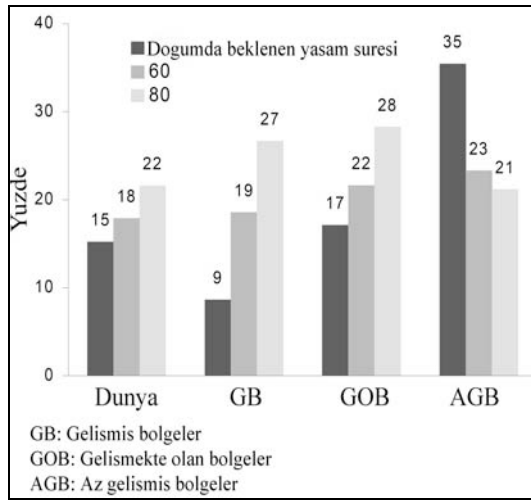
gelişmekte olan ülkelerdeki bireylere göre 12 yıl; az gelişmiş ülkelerdeki bireylere göre 24 yıldan daha fazla yaşamaktadır. Türkiye’de ise 1950-1955 yılları arasında ortalama doğumda beklenen yaşam süresi 43,56 iken 1990-2000 yılları arasında 68,1 yıla yükselmiştir.

Doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması ve ölümlüğün azalması yaşlı nüfusun artışına neden olmakla beraber yaşlı nüfusun kendi içinde değişen yaş grubunu da etkilemektedir.

Dünyada insanların 3/4’ünün şu andaki ölüm oranlarına göre 60 yaşına kadar yaşadığı, 1/3’ünde 80 yaşına kadar yaşadığı bilinmektedir. 50 yıl sonrasında ise her 8 insandan 7’si 60 yaşına kadar, en az bu oranın yarısından fazlası da 80 yaşına kadar hayatta kalacaktır.

Doğumda beklenen yaşam süresinin artması ve ölümlülük oranının azalması arasındaki orana göre ömür kazanımı yaşlı nüfusta daha yüksektir. Yapılan projeksiyonlara göre, gelecek 50 yılı aşkın süre içinde 60 yaşında olan insanların kalan yaşam süresi 18,8 yıldan, % 18 artışla 22,2 yıla kadar artacaktır. 65 yaşındaki insanların kalan yaşam süresi 15,3 yıldan, % 19 oranında artışla 18,2 yıla ve 80 yaşında olan insanların kalan yaşam süresinin ise 7,2 yıldan 8,8 yıla artacağı ve bu artışın % 22,2 oranında olacağı beklenmektedir (Şekil 2.4).

Ölümlülük oranının genç nüfusta toplandığı az gelişmiş ülkelerde ise son 50 yılda yaşam süresi kazanımında, önemli pay yaşlı nüfusta beklenen kalan yaşam süresine göre daha belirgin bir biçimde artan doğumda beklenen yaşam süresinin artışıdır. Çünkü az gelişmekte olan ülkelerde henüz demografik geçiş süreci tamamlanmamıştır.



Şekil 2.4. 2000–2050 yılları arasında dünya ve farklı bölgelerde doğumda beklenen yaşam süresinin artışı ve yaş gurubuna göre kalan yaşam süresinin değişimi [UN, DESA, 2001]

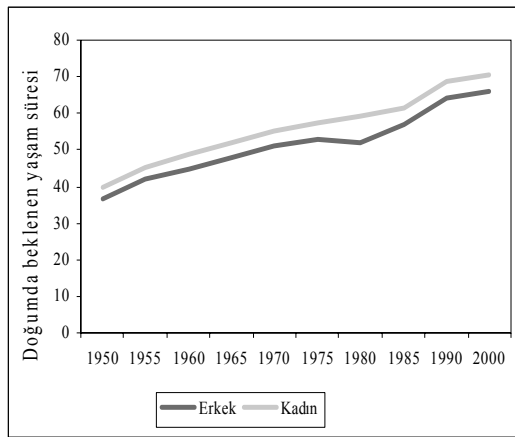
Cinsiyete göre yaşam süresi kazanımına baktığımızda kadınların daha uzun yaşadıkları görülmektedir. Gelecekte farklı durumlarla karşılaşma olasılığı yüksek olsa bile bazı ufak ülkeler dışında ve kültürel faktörlerin kadınların yaşam süresine ters yönde katkıda bulunmasının düşük olduğu ülkelerde, ölümlülük oranı erkeklerde kadınlara göre daha yüksektir ve bu tüm yaş grupları için geçerlidir. Geçtiğimiz 50 yılda kadınlar için doğumda beklenen yaşam süresinde 2,7 yıldan 4,2 yıla kadar bir kazanç sağlanmış durumdadır. Gelecek 50 yılın sonunda bu oranın 4,8'e yükseleceği tahmin edilmektedir.

Daha gelişmiş bölgelerdeki, kadınların erkeklere oranla 7,4 yıl fazla yaşadığı ülkelerde cinsiyetler arasındaki oranın farkı gelecek 50 yılda düşerek 6,1 yıl olacaktır. Gelişmekte olan bölgelerde cinsiyetler arasındaki oran farkı daha ufak olmasına rağmen bu yüzyılın ortalarında bu fark 3,2 yıldan 4,4 yıla artacaktır (Bkz.EK-3).

Türkiye’de ölüm istatistikleri, özellikle de yetişkin ölümleri ile ilgili önemli bilgi eksikliği bulunmaktadır. Ancak, doğurganlık araştırmalarından hesaplanan bebek ölüm hızları için daha uzun döneme ilişkin bilgiler mevcuttur. 1990 yılında bebek ölüm

hızı Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü'nün nüfus ve kalkınma göstergelerine göre ‰ 52,4 iken 2000 yılında ‰ 41,9'dur [DİE, 2000].

Ölumlülük düzeyinin bir göstergesi olan doğumda beklenen yaşam süresi eğiliminde her iki cinsiyet için artış gözlenmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi 1945–1950 yılları arasında erkeklerde 36,68 yıl ve kadınlarda 39,59 yıldır. 1990–2000 yılları arasında erkeklerde 65,08 yıla ve kadınlarda 70,40 yıla yükselmiştir (Şekil 2.5). Toplam doğurganlık hızındaki düşüş ve doğumda beklenen yaşam süresindeki artış genç yaş grubunda yaşayan kişi sayısının azalacağını ve ileri yaş gruplarında yaşayan kişi sayısının artacağını vurgulamaktadır.



Şekil 2.5. Türkiye’ de doğumda beklenen yaşam süresi ve cinsiyete göre değişimi [Arslan, 1997 verilerinden düzenlenmiştir.]

2.2. Nüfusun Yaşlanma Büyüklüğü ve Hızı

Birleşmiş Milletlerin hazırlamış olduğu “Dünya Nüfusunun Yaşlanması” adlı raporda [UN, DESA, 2001] belirtildiği gibi, 1950 yılında tüm dünyada 60 yaş ve üzerinde 200 milyon insan bulunurken aynı yıllarda 60 yaş ve üstü yaş nüfus grubundaki kişi sayısı 10 milyon sadece 3 ülke (Çin (42 milyon) Hindistan (20 milyon) ve Amerika (20 milyon)) vardı. 2000 yılında ise 10 milyon kişinin üzerinde, 60 yaş ve üzerinde nüfus barındıran ülke sayısı 12’dir. 5 ülkede de 20 milyondan fazla, 60 yaş ve üzerinde kişi yaşamaktadır. Bu ülkeler Çin (129 milyon), Hindistan (77 milyon), Amerika (46 milyon), Japonya (30 milyon) ve Rusya (27 milyon) dır.

Türkiye’de 1950 yılında 60 yaş ve üstü yaş nüfusu 1 227 730 kişi, 2000 yılında 5 600 112 kişidir.

60 yaş ve üstü yaştaki nüfusun artış oranı *gelişmekte olan bölgelerde*, gelişmiş bölgelere göre daha büyüktür. Yaşlı nüfus artışı toplam nüfus artışından daha hızlıdır. Yaşlı nüfusun artış hızı 1,9 oranındayken, toplam nüfusun artış hızı 1,2’dir. Yakın gelecekte bu iki büyümenin arasındaki farkın en geniş hacmine ulaşacağı beklenmektedir [UN, DESA, 2001].

Dünya çapında 1950 yılında, 12 kişiden 1’i 60 yaş ve üstü yaştayken, 20 kişiden 1’i 65 yaş ve üstü yaştaydı. 2000 yılında bu oranlar artış göstererek 10 kişiden 1’i 60 yaş ve üzeri yaşıta, 14 kişiden 1’i 65 yaş ve üstü yaşıta olmuştur. Yapılan projeksiyonlara göre 2050 yılında ise her 5 kişiden 1’i 60 yaş ve üstü yaşıta, her 6 kişiden 1’i 65 yaş ve üstü yaşıta olacaktır. Türkiye’de ise 1950 yılında her 17 kişiden 1’i 60 yaş ve üstü yaştayken, her 30 kişiden 1’i 65 yaş ve üstü yaşıta, 2000 yılında 12 kişiden 1’i 60 yaş ve üstü yaştayken, 17 kişiden 1’i 65 yaş ve üstü yaşıta olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranı daha fazladır. 21. yüzyılda gelişmiş ülkelerde nüfusun yarısı 60 yaş ve üstü yaştayken, gelişmekte olan ülkelere % 8 oranında 60 yaş ve üstü yaşıta nüfus yaşamaktadır. Bu da 1950 yılına göre yaşlı nüfus oranında artış olduğunu göstermektedir. Bölgesel farklılıklar ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri, önümüzdeki 50 yılda bu oranlarda değişimi artıracaktır.

1950–1955 yıllarında 60 yaş ve üstü yaşıta nüfusun artış oranı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere eşit ve % 1,8 oranındayken, günümüze kadar olan süre içinde gelişmiş ülkelere bu oran azalırken gelişmekte olan ülkelere artış göstermiştir. Zamanla bu oran gelişmekte olan ülkelere % 2,5’a çıkarken gelişmiş ülkelere % 0,9’a gerilemiş durumdadır .

Gelişmiş ülkelere yaşlı nüfusun oranı fazlayken, gelişmekte olan ülkelere yaşlı nüfusun artış hızı daha fazladır. Son yarım yüzyılda 60 yaş ve üstü yaşıta nüfusta olan

insanların sayısında yıllık 8 milyon kişilik artış vardır. Bu artış gelişmekte olan ülkelerde % 66 iken, gelişmiş ülkelerde % 34, Türkiye’de ise % 46’dır.

Gelişmekte olan ülkelerde 60 yaş ve üstü yaşta nüfusun oranı 1950 yılında % 54 iken 2000 yılında % 62 olmuştur. Bu oran Türkiye’de 1950 yılında % 59 iken, 2000 yılında % 84 olmuştur. Önümüzdeki yarım yüzyılda bu eğilim giderek artacaktır. Gelişmiş ülkelerde 60 yaş ve üstü yaşta nüfus % 70 oranında artarak 2000 yılında 231 milyon kişiyken 2050 yılında 395 milyon olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ise aynı zaman dilimleri arasında nüfus 374 milyondan yaklaşık olarak 4 katına çıkarak 1,6 milyar kişi olacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılında yaşlı nüfusun 4/5’i gelişmekte olan bölgelerde yaşayacaktır [UN, DESA, 2001].

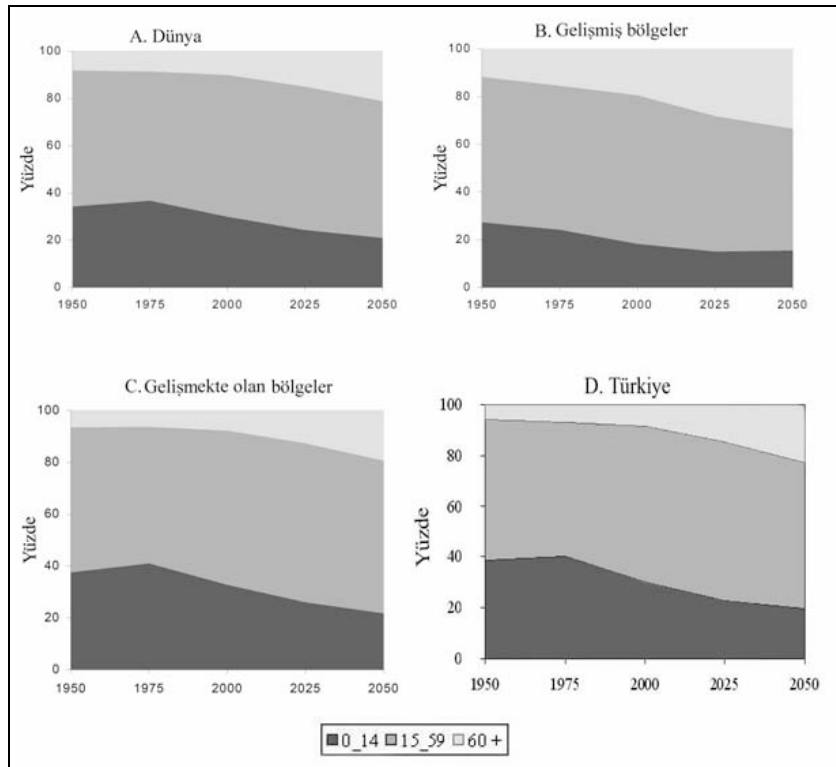
2.3. Nüfusun Yaş Yapısı

Çalışmanın bu bölümünde nüfusu oluşturan yaş gruplarının sayısal büyüklükleri ve payı, faal nüfus temeline dayanan 3 ana yaş (0-14, 15-64, 65 yaş ve üstü) grubuna göre dağılımı 5’erli yaş gruplarına göre yaş piramidi ile, nüfusun yaş yapısının demografik belirleyicilerinden olan yaşlanma indeksi, medyan yaşın değişimi, bağımlılık oranı ve potansiyel sosyal yardım oranları incelenmiştir.

Dünya nüfusu sürekli artış göstermekle beraber nüfusu oluşturan üç ana yaş grubunun miktarındaki değişim bu artış miktarına paralel değildir. Dünyadaki yaşlı nüfus, genç nüfusta görülen düşme eğilimine zıt bir şekilde giderek artmaktadır.

Şekil 2.6’da izlendiği gibi dünyada önümüzdeki 50 yılı aşkın sürede, çocuk nüfus oranının 1/3 oranında gerilemesiyle birlikte, 2050 yılında 60 yaş ve üstü yaştaki insanların toplam nüfus içindeki payı tarihte ilk defa yaklaşık olarak % 21 oranında ve 15 yaş ve altındaki yaşta nüfusla aynı oranda olacaktır. Bu zaman dilimi içinde 15–59 yaşlar arasındaki nüfusun oranı çok az değişerek 2000 yılında % 60 iken 2050 yılında % 58 olacaktır [UN, DESA, 2001].

Yaşlar arasındaki farklılıklar gelişmekte olan ülkelerde daha yavaş değişmektedir, ancak gelecek 50 yıl içinde dengeleneceği düşünülmektedir. 1950 yılından 2000 yılına kadar olan sürede, gelişmekte olan ülkelere 60 yaşındaki insanların oranında % 6'dan % 8'e çok az bir değişiklik olurken, 15 yaşın altındaki grupta % 38'den % 33'e düşüş olmuştur (Şekil 2.6).



Şekil 2.6. Nüfusun 3 ana yaş grubuna göre dağılımı [UN, DESA, “World population ageing 1950-2050”, 2001 verilerine göre düzenlenmiştir.]

Arslan (1997) çalışmasında, son yirmi yılda yaşanan doğurganlık düzeyindeki düşüşün Türkiye nüfusunun kompozisyonunda önemli değişiklikler meydana getirmiş olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu çalışmada, ülkenin yaş yapısının değişmekte olduğu, çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranının azaldığı, 15-59 yaş arası ve 60 yaş ve üzeri yaş nüfus gruplarının payının ise giderek artmakta olduğu vurgulamaktadır (Şekil 2.6).

15-59 yaş grubu nüfusun payının ülkede artmasının İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda doğan kuşağın orta yaş grubu kuşağına girmesi olarak değerlendirmektedir.

Çalışmada ileriki yıllarda bugün azalmakta olan 0-14 yaş grubundaki nüfusun orta kuşak nüfusuna (15-59) kaymasından dolayı, orta kuşaktaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalacağı ve aynı şekilde bugün toplam nüfus içinde yüksek orana sahip olan orta yaş kuşağındaki nüfusunda yaşlı kuşak (60 ve daha yukarı yaştaki) nüfusuna kayması nedeni ile yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının artacağı belirtilmektedir [Arslan, 1997].

Yaşlı nüfusun artacağıının bir diğer göstergeside, nüfus patlaması olayının yaşandığı 1946-1960 yılları arasında doğan kuşağın 2005-2015 yıllarında yaşlı nüfus da olacağıdır.

1970-2000 yılları arasında yaşlı nüfus (60 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus) oranının değişimi ele alındığında, 1970 yılında % 7,24 olan yaşlı nüfus oranı 2000 yılında % 8,39'a yükselmiştir. Burada dikkati çeken nokta 60 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranında görülen artış (%1,15), 0-14 yaş grubundaki nüfus oranında görülen azalış(% 11,8) ve 15-59 yaş grubundaki nüfus oranında görülen artıştan(% 10,75) daha yavaş olmasıdır. Yani bugün yaşlı kuşakta yavaş görülen artış, ileriki yıllarda orta kuşaktaki nüfusun yaşlı kuşağa kayması sonucunda yaşlı nüfusundaki artışın daha hızlı olabileceği anlamını taşımaktadır [Arslan, 1997].

Yaş Piramidi

Yaş gruplarına göre dağılımı daha dar aralıklarda yaş piramidi üzerinde incelemek mümkündür. Dünya genelindeki yaş piramidi, gelişmekte olan ülkelerdeki yaş piramidine benzerlik göstermektedir. Bu gelişmekte olan ülkelerin yaş piramidinin az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin yaş piramidinin ortalamasını ifade eder bir şekilde olduğunu göstermektedir. Türkiye yaş piramidinin yapısı gelişmekte olan ülkeler yaş piramidi ile benzer yapıdadır (Şekil 2.7).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusun yaşlara göre dağılımına bakıldığında 0 yaştan 90 yaşa doğru azalan bir yapı gözlemlenmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkeler için yarım parabol şeklindeki azalış düşündürücüdür. Buna neden

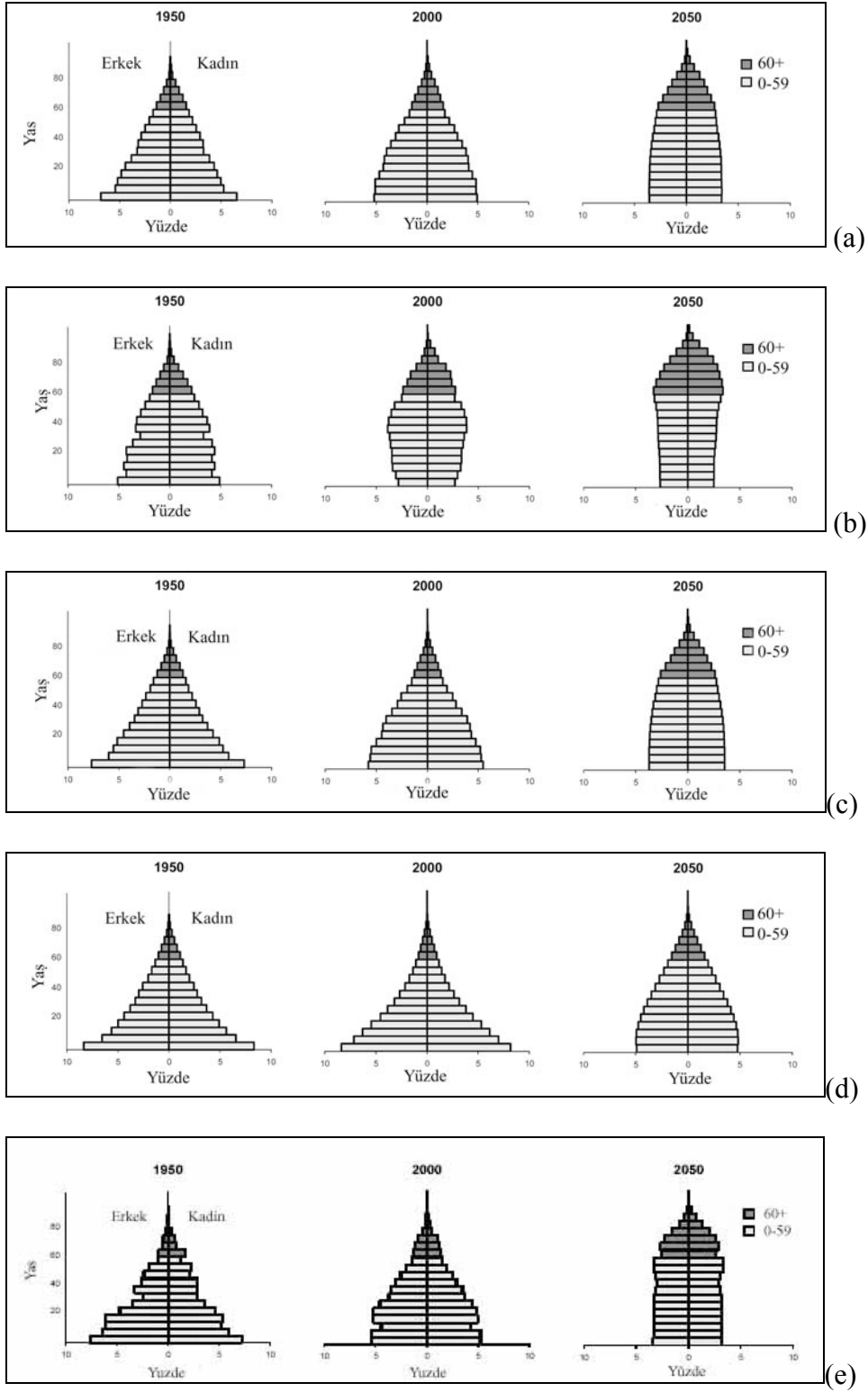
doğurganlığın fazla olması kadar ölüm oranlarının bebek-çocuk nüfusta yoğunlaşmasıdır [UN, DESA, 2001].

Gelişmiş bölgeler ve gelişmekte olan bölgelerdeki orta yaş nüfus arasında çok büyük farklılıklar bulunmamasına rağmen genç nüfusun gelişmekte olan bölgelerde daha çok olması buralardaki doğurganlığın daha yüksek olmasındandır. Gelişmiş bölgelerdeki orta yaş ve yaşlı nüfusun çokluğu bu ülkelerdeki doğurganlığın geçtiğimiz son yarım yüzyılda düşmüş olduğunun göstergesidir [UN, DESA, 2001].

Türkiye için, nüfusun 5'er yaşlık aralığına göre yaş piramidine bakıldığında 1950 yılından 2000 yılına kadar olan süre içerisinde piramidin alt kısmında daralmanın olduğu gözlenmektedir.

Şekil 2.7.(e)'de verilen yaş piramitlerini incelediğimizde 1950 yılına ait piramitte çocuk yaşındaki nüfusun fazla, dolayısıyla doğum oranının yüksek olduğu görülmektedir. 1990 yılına ait yaş piramidine göre ise 0-4 yaş grubunun azaldığı ve buna bağlı olarak nüfus artış hızının da azalma eğilimine girdiği görülmektedir.

Bir ülke nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı bize aynı zamanda o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında da bilgi verir. Gelişmiş ülkelerde nüfusun % 30'dan azını çocuklar, %15 kadarını da yaşlılar oluşturur. Az gelişmiş ülkelerde çocukların payı % 40-55 arasında değişirken yaşlı nüfusun payı % 4-8 arasındadır. Bu ölçüt esas alındığında Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer aldığı söylenebilir [UN, DESA, 2001].



Şekil 2.7. (a) Dünya da, (b) Gelişmiş bölgelerde, (c) Gelişmekte olan bölgelerde, (d) Az gelişmiş bölgelerde, (e) Türkiye’de nüfusunun cinsiyete göre yaş piramidi [UN, DESA, 2001]

Yaşlanma indeksi

Yaşlanma indeksi, 60 yaş ve üstü yaşıta nüfusun 15 yaş altı nüfusa göre oranıdır. Yani her 100 çocuğa karşılık olan yaşlı nüfus oranıdır. Dünyada yaşlanma indeksi 1950 yılında %24 oranındadır. 2000 yılında bu oran %9'luk artışla %33'e çıkmıştır. 2050 yılında 60 ve üstü yaş grubunda olan nüfusun 0–14 yaş grubunda olan nüfusa eşlenmesi beklenmektedir [UN, DESA, 2001].

Daha gelişmiş ülkelerde yaşlanma indeksi önemli oranda yüksektir, ancak gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı bir artış görülmektedir. 2000 yılında gelişmekte olan ülkelerde her 15 yaş ve altındaki çocuk nüfusundan 100 kişi için 60 yaş ve üzerinde yaşıta olan 23 kişi bulunmaktadır. Gelecek 50 yılı aşkın sürede, bu oranın en az 4 kat artacağı düşünülerek, 2050 yılında 89'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Aynı zaman dilimlerinde, daha gelişmiş ülkelerde bu oranın 2050 yılında her 100 çocuk için 106'dan 215'e artacağı tahmin edilmektedir [UN, DESA, 2001].

Türkiye'de 1950 yılında yaşlanma indeksi 15,5 kişi iken 2000 yılında 18,1 kişi'dir. Türkiye'de 2050 yılında her 100 çocuğa karşılık 60 yaş ve üstü yaşıta 117 kişinin yaşayacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın %84 oranında olması beklenmektedir [UN, DESA, 2001].

Medyan Yaş

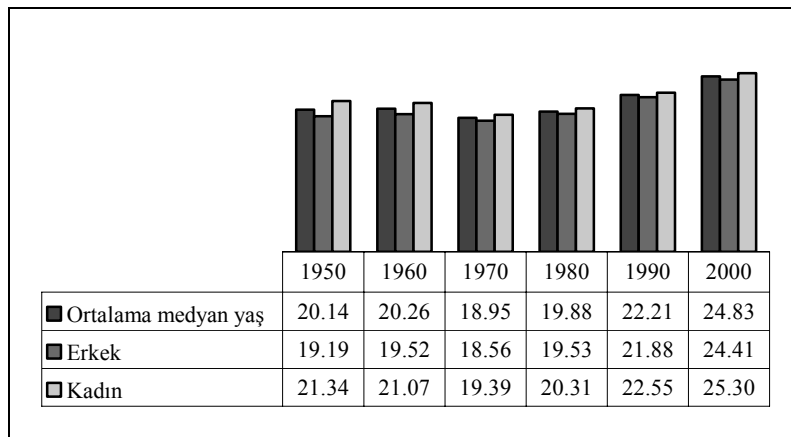
Medyan yaş bir ülkenin toplam nüfusunu ikiye böler, daha açık bir ifade ile toplam nüfusun yarısı medyan yaşın altında diğer yarısı ise üstünde bulunur. Şüphesiz medyan yaş düştükçe nüfusun gençleştiği yükseldikçe yaşlandığı anlaşılır. Doğumda beklenen yaşam süresinin artması medyan yaşın da yükselmesine neden olacaktır. Buna karşılık bebek ölüm hızının düşmesi ve nüfus artış hızının yükselmesi medyan yaşı düşürecektir.

Medyan yaş göstergesi, dünya nüfusunun yaş dağılımının daha yaşlı döneme doğru değiştiğini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde medyan yaş yüksek, az gelişmiş

ülkelerde düşüktür. Örneğin gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde medyan yaş 30'un üstünde, az gelişmiş ülkelerde 20'nin altındadır.

Gelecek elli yılı aşkın sürede dünya nüfusundaki medyan yaşın 10 yıl içinde yükseleceği düşünülmektedir. Son 50 yıldır dünya nüfusunun medyan yaşı sadece 3 yıl artış göstermiştir. 1950 yılında bu yaş oranı 24 iken 2000 yılında 27 yaştır [UN, DESA, 2001].

Türkiye'de ise 1950 yılında 20,14 olan medyan yaş 2000 yılında 24,83'e ulaşmıştır. (Şekil 2.8). Türkiye genelinde medyan yaş Türkiye'nin doğusundan batısına doğru yükselmektedir [Toepfer, 2005].



Şekil 2.8. Türkiye’de medyan yaşın cinsiyete ve yıllara göre değişimi [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000 verilerine göre düzenlenmiştir.]

Bağımlılık oranı

Bağımlılık oranı, çalışma aktivitesi göstermeyen nüfusun, aktif çalışma yaşındaki nüfusa oranıdır. Bağımlılık oranının izlenmesi çocuk nüfusun bağımlılığı ya da yaşlı nüfusun bağımlılığı olarak ikiye ayrılmaktadır [Arslan, 1997].

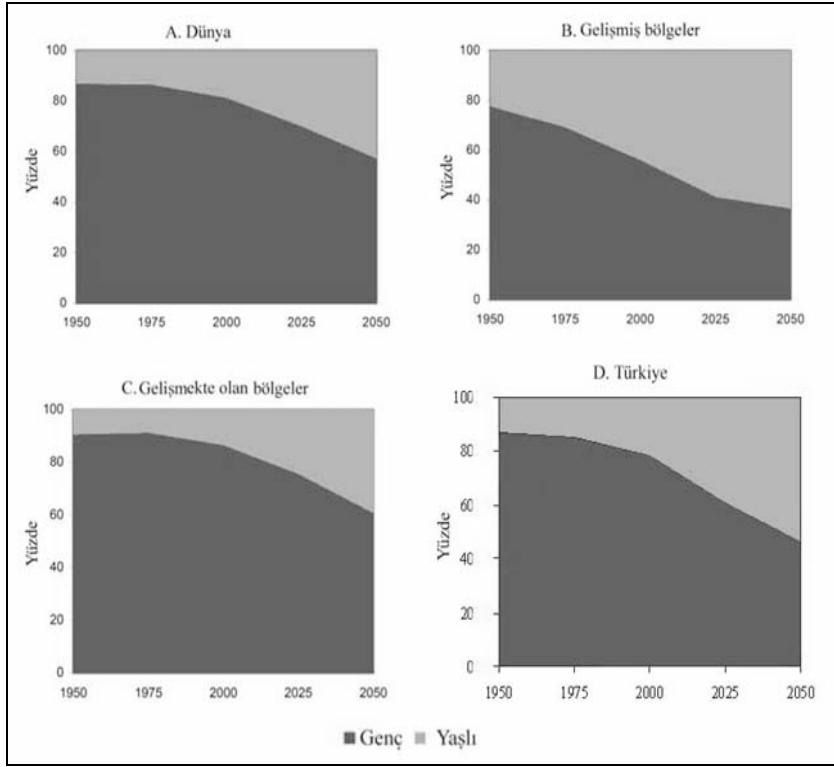
Toplam bağımlılık oranı genellikle potansiyel sosyal yardım ihtiyacını ölçmek için kullanılır. 15 yaş ve altı yaşta (çocuk) nüfusu ve 65 yaş ve üzeri yaşta (yaşlı) nüfusun

çalışmadığı varsayıldığında, bu nüfusa 15–64 yaş aralığındaki nüfusun doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağladığı varsayılmaktadır [Kinsella ve Gist, 1995]. Dünyada 1950 yılından 1975 yılına kadar toplam bağımlılık oranı artarak, 65 ten 74'e çıkmıştır. Bu değişiklik geliştirmekte olan bölgelerin birçok ülkesinde çocukların oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu ülkeler doğurganlığın yüksek olduğu ve çocuk ölümlerinin azaldığı yerler olmaktadır. Doğurganlığın keskin bir şekilde azaldığı birçok yerde bağımlılık oranı da azalmaktadır [UN, DESA, 2001].

Bu orandaki gerilemenin yaşanması ekonomik olarak bağımlı olan yaşlıların artmasına rağmen meydana gelmiştir. Toplam bağımlılık oranı tekrar yükselmeye başlayana kadar, bu eğilim gelecek çeyrek yüzyıla kadar bu şekilde devam edecektir. 2025 yılında bu oran 53'e düşecektir. Ancak 2050 yılında tekrar 2000 yılındaki seviyelere dönerek 58 olacaktır. Bununla birlikte daha gelişmiş bölgelerde toplam bağımlılık oranındaki artışın daha erken başlayacağı düşünülmektedir. 2000 yılında 48 olan bu oranın 2025 yılında 57, 2050 yılında da 73 olacağı varsayılmaktadır [UN, DESA, 2001].

Toplam bağımlılık oranının düzeyinde etkileyici bir değişimin olması beklenmektedir. Bugün için genç nüfus toplam dünyadaki bağımlı nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Gelecekte genç bağımlı olan nüfus grubu ile yaşlı bağımlı olan grup arasındaki fark dengelenecektir. Bu değişikliğin sonucunda uzun yaşam süresinin artacağı ve doğurganlığın düşeceği söylenebilir. 2000 yılında yaşlı grup toplam dünyadaki bağımlılık oranının % 20'sini oluşturmaktadır. 2050 yılında ise bu oran 2 kattan fazla artarak % 43 olacaktır [UN, DESA, 2001].

Yaşlı nüfusun daha fazla bağımlı olduğu daha gelişmiş bölgelerde 2000 yılında % 44 olan toplam bağımlılık oranı, geliştirmekte olan bölgelerde % 39 oranındadır (Şekil 2.9.(c)).

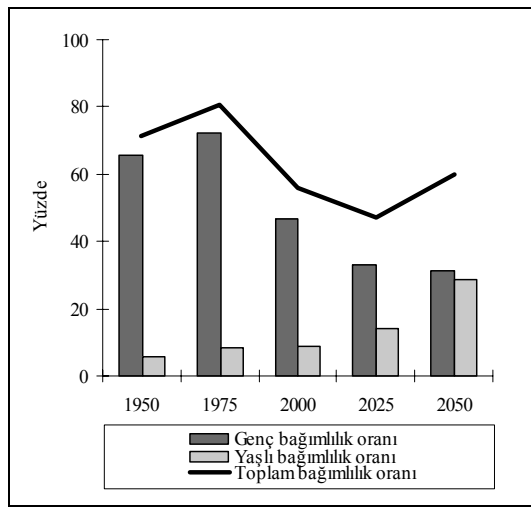


Şekil 2.9. (a) Dünya’da, (b) Gelişmiş Bölgelerde, (c) Gelişmekte olan bölgelerde, (d) Türkiye’de genç ve yaşlı bağımlılık oranları [UN, DESA, 2001 verilerine göre düzenlenmiştir.]

Yaş bağımlılık oranı yalnızca ekonomik bağımlılığı ifade etmemektedir. Bu oran nüfusun yaş yapısı hakkında da fikir vermektedir. Bir nüfusta yaş bağımlılık oranı ne kadar yüksek çıkarsa toplam nüfus içerisinde çalışmaz yaştaki nüfusun da o denli fazla olduğu anlamına gelmektedir. Yaş bağımlılık oranının %100’ den fazla çıkması çalışmaz yaştaki nüfusun çalışabilir yaştaki nüfustan fazla olduğunu gösterir [Üner ve Ergöçmen, 1999].

Yaş bağımlılık oranı 1950 yılında % 71’dir. Yani 1950 yılında Türkiye’ de çalışabilir yaştaki her 100 kişi kendisi ile birlikte 71 kişiye bakmak zorundadır. Yaş bağımlılık oranının en yüksek olduğu dönem olan 1960-1970 yılları arasında, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda doğurganlığın artmış olması nedeniyle %80’in üzerine çıkmıştır. Diğer bir ifade ile 1960-1970 yılları arasında çalışamaz yaştaki nüfus çalışabilir yaştaki nüfustan fazla olmuştur. 1970 yılından sonraki yıllarda ise toplam

yaş bağımlılık oranında azalma görülmeye başlamış ve 2000 yılında % 55,8'e düşmüştür. Toplam yaş bağımlılık oranı cinsiyet bazında incelendiğinde, kadınlarda yaş bağımlılık oranı kısmen erkeklerin yaş bağımlılık oranına göre daha yüksektir. Toplam yaş bağımlılık oranı içerisinde genç yaş bağımlılık oranının payının daha fazla olması bağımlı nüfusun daha çok genç nüfus içerisinde olduğunu göstermektedir. Yaşlı yaş bağımlılık oranının yüksek olması ise bağımlı nüfusun daha çok yaşlı nüfus içerisinde olduğunu gösterir.



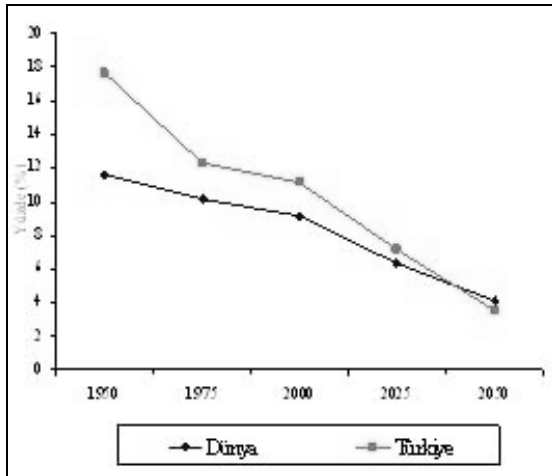
Şekil 2.10. Türkiye’de yıllara göre bağımlılık oranları [UN, DESA verilerine göre düzenlenmiştir.]

Türkiye’de toplam bağımlılık oranı yüksektir (Şekil 2.10). Bağımlı olan nüfusun büyük bir çoğunluğunun genç yaş grubunda olması nedeniyle Türkiye önümüzdeki yıllarda ya da en azından kısa dönemde çalışabilir yaş nüfusu konusunda sorun yaşamayacaktır. Ancak, genç yaş bağımlılık oranının düşmesi buna karşılık yaşlı yaş bağımlılık oranının artması, önümüzdeki yıllarda çalışabilecek yaştaki nüfus konusunda sorun yaşanabileceğini göstermektedir [Arslan,1997].

Potansiyel sosyal destek (yardım) oranı

Potansiyel sosyal destek oranı, ekonomik verimlilik ve bağımlılık arasındaki sayısal ilişkinin alternatif bir yoludur. Yaşlı bağımlılık oranının tersidir, yani her 65 yaş ve üzerindeki insan için 15–64 yaş aralığındaki çalışan insan sayısıdır. Her yaşlı insan

için çalışan insan sayısı gelecek 50 yıl içinde % 50 ani düşüş yaşayacaktır [UN, DESA, 2001]. Potansiyel destek oranının da düşüş yaşanmasının bazı etkileri olacaktır. Genç nüfusun azalması ve bağımlı nüfusun artmasının etkisi olarak sosyal maliyetlerdeki yükselmeyi karşılayamamak gibi bir sorunla karşılaşılabilir [UN, DESA, 2001]. Dünya’da geçtiğimiz 50 yıl içinde 65 yaş ve üzerindeki insanlar için çalışan 15–64 yaş aralığındaki insanların oranı % 20’den biraz fazla düşerek, 1950’de 11,6 iken 2000’de 9,1’e gerilemiştir. Bu düşüş gelişmiş ülkelerde daha yüksek olup 1950’de 8,2 iken 2000’de 4,7’ye gerileyerek nerdeyse yarı oranında ani düşüşle azalmıştır. Aynı zaman diliminde potansiyel destek oranı gelişmekte olan bölgelerde % 20’nin altında bir düşüşle 1950’de 14,9 iken 2000’de 12,2 ve az gelişmiş olan ülkelerde yükselerek 1950 yılında 16,8 ve 2000 yılında 17,2 olmuştur [UN, DESA, 2001]. Bugün her 65 yaş ve üstü yaştaki insan için, çalışan 5 kişi varken 2050 yılında 2 kişiden az olacaktır. 2000 yılında Avrupa’da 4,6 kişiyle tüm alanlardaki en düşük seviye oluşmuştur. 1950 yılında Türkiye’de 65 yaş ve üzerindeki nüfus grubunda 15-64 yaş aralığında 9,3 çalışan kişi karşılık gelmektedir. Dünya’ da ekonomik gelişmişlik seviyesi arttıkça potansiyel destek oranının azaldığı gözlenmektedir. Türkiye’de 2000 yılında potansiyel destek oranı gelişmişliğin bir göstergesi olarak 7,2’ye düşmüştür (Şekil 2.11).



Şekil 2.11. Dünyada ve Türkiye’de potansiyel sosyal destek oranı [UN, DESA, 2001 verilerine göre düzenlenmiştir.]

2.4. Yaşlı Nüfusun Demografik Yapısı

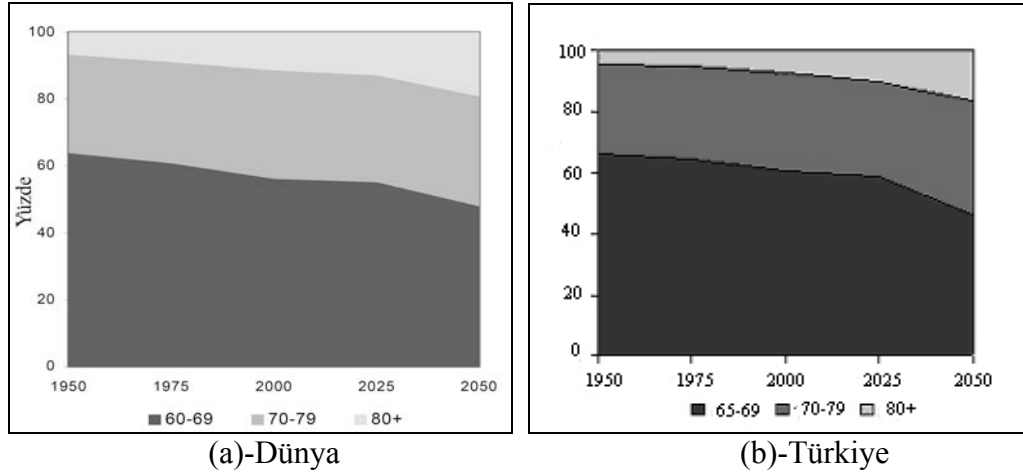
Yaş Kompozisyonu

Bures (1997)'in, yapmış olduğu çalışmada belirttiği gibi, yaş gruplarının temel biyolojik özelliklerine göre sınıflanması, yapısal özelliklerini ortaya koymak bakımından önemlidir. Bures çalışmasında; 25-44 yaş aralığını genç, 45-54 yaş aralığını orta yaşlı, 55-64 yaş aralığını erken yaşlı ya da yaşlılığa giriş dönemi, 65-74 yaş aralığını yaşlılık dönemi ve 75 yaş ve üstü yaş aralığını da ihtiyarlık dönemi olarak sınıflamıştır. Bazı yazarlar 80 yaş ve üzerini süper yaşlılık olarak bu sınıflandırmaya eklemektedirler. Demografik yaşlanma sürecinde, yaşlı nüfusun artışı dikkate değer bir gelişim içindedir. Bu sınıflama özellikle yaşlı nüfusun kendi içindeki değişimini de rahatlıkla izleyebilmek için önemlidir. Bazı gelişmiş ülkelerde ve gelişmişlik seviyesi daha yüksek bölgelerde 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun gelişim hızı diğer yaşlı nüfus grubuna göre daha hızlı ve büyüktür.

80 yaş ve üstü yaştaki nüfustaki artış değeri diğer nüfus gruplarına göre daha fazla olmakla beraber bu grubun toplam nüfus içindeki oranı artış gösterse de henüz payı azdır. Bu artışın en az gelecek 50 yıl boyunca da süreceği tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan bölgelerdeki artış diğer bölgelere göre daha yüksektir. Dünya çapında ortalama 80 yaş ve üstü yaştaki nüfus % 3,8 oranında büyüme hızına sahipken 60 yaş ve üstü yaştaki nüfusun büyüme hızı % 1,9 oranındadır. Önümüzdeki 50 yıllık süre içinde 60 yaş ve üstü yaştaki nüfusun büyüme oranının 1,6 olacağı ve bu oranın iki katı kadar olan 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun büyüme oranının % 3 olacağı tahmin edilmektedir [UN, DESA, 2001].

1950 yılında, her 60 yaş ve üstü yaşta 15 kişiden 1'i 80 yaş ve üzerinde iken bu oran 2000 yılında 9'da 1'dir. Türkiye'de ise 1950 yılında her 60 yaş ve üstü yaşta 20 kişiden 1'i, 2000 yılında ise 7 kişiden 1'i 80 yaş ve üzerindir. Gelecek yarım yüzyılda ise, her 60 yaş ve üstü yaşta 5 kişiden 1'inin 80 yaş ve üzerinde olması beklenmektedir (Şekil 2.12). En kayda değer yükselişin olacağı ülke olan Japonya'da

2050 yılında, her 60 yaş ve üstü yaşıta 3 kişiden 1'i 80 yaş ve üzerinde olacaktır [UN, DESA, 2001].



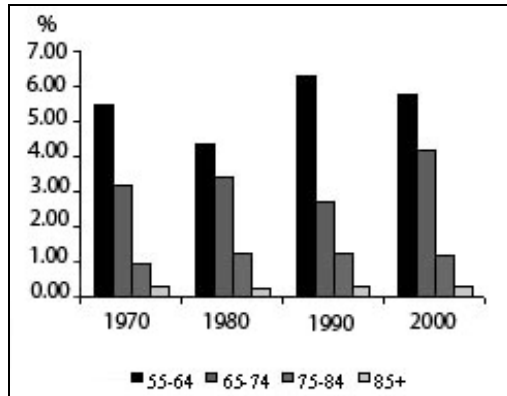
Şekil 2.12. Yaşlı nüfusun yaş gruplarına göre (a) dünyada ve (b) Türkiye’ de dağılım oranları [UN, DESA, 2001 verilerine göre düzenlenmiştir.]

80 yaş ve üzeri yaşıta olan nüfusun sayısı hızlı bir şekilde artmaktadır. Dünyada 80 yaş ve üzeri yaştaki nüfus şu andaki toplam nüfusun yaklaşık % 1’ini oluşturmaktadır. Türkiye’de ise % 0,64’tür. Bu oran gelecek 50 yıl içinde 4 kat artarak % 4,1’e ulaşacaktır. Günümüzde % 5 ile en yüksek orana sahip olan ülke İsveç’tir. 2050 yılında 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun sayısının dünya çapında 379 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmekte olup, 2000 yılında bu gruptaki nüfus 69 milyon kişi olup, 2050 yılında ulaşılacak değerle arasındaki oran 5,5 kat kadardır. 1950 yılında 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun sayısı 14 milyon kişiden azdı [UN, DESA, 2001].

80 yaş ve üstü yaş grubundaki kişiler daha gelişmiş bölgelerde yaşarken, zamanla çoğunluk geliştirmekte olan bölgelerde yaşayacaktır. 2000 yılında 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun çoğu (% 53) daha gelişmiş bölgelerde yaşamaktadır. Gelecek yarım yüzyılda 80 yaş ve üstü yaştaki nüfusun gelişimi geliştirmekte olan bölgelerde daha hızlı olacaktır. Sonuç olarak 2025 yılında toplam 80 yaş ve üstü yaşıta yaşayan nüfusun % 57’si geliştirmekte olan bölgelerde yaşayacaktır. 2050 yılında bu oran yükselerek % 70’e çıkacaktır [UN, DESA, 2001].

Daha önce belirtildiği gibi, yaşlı nüfus artışı toplam nüfus artışından daha hızlıdır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 5'erli yaş gruplarına göre ele alındığında 1970 yılında % 2,63 olan 55-59 yaş grubundaki nüfus 2000 yılında artış göstererek % 3,04 seviyesine ulaşmıştır. Yalnızca 60-64 yaş aralığındaki nüfusta, tüm yaş gruplarında izlenen genel eğilim dışında bir azalış yaşanmıştır. Bu azalışın yaşandığı dönem olan 1970-1980 yılları arasında 60-64 yaş aralığındaki nüfus %47 oranında azalış göstererek %2,83'den %1,76'ya düşmüştür. Bu sapma Birinci Dünya Savaşı sıralarında doğan nüfusun bu yaş aralığında olması ve sayıca az olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yaşlı nüfusun kendi içindeki değişim seyrini izlediğimiz Şekil 2.13'de görüldüğü gibi, 80 yaş ve üzeri yaşta nüfusun değişimi az miktarda artış şeklindedir. Son 30 yıllık süre içerisinde 1980 ve 1990 yılları arası yaşlı nüfusun değişiklik içerisinde olduğu zaman aralığıdır. 1980 yılında 55 yaş ve üzeri yaşta nüfus azalırken, 65 yaş ve üzeri yaşta nüfus artış eğilimi göstermiştir. Bu iki grup arasındaki fark olarak ortaya çıkan 60-64 yaş aralığının azalışından kaynaklanan bir durumdur (Şekil 2.13).

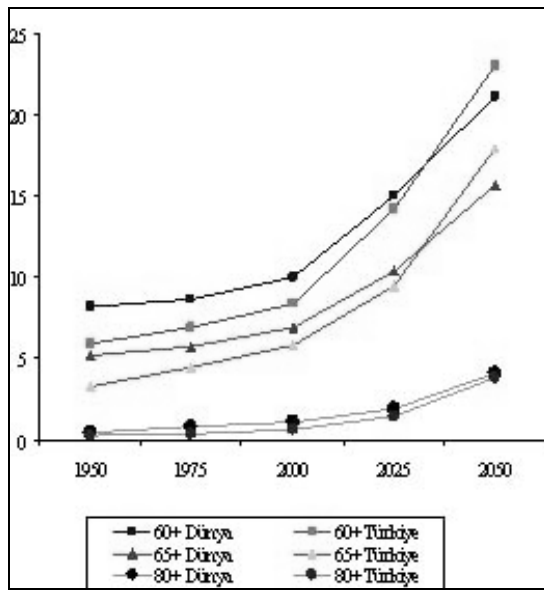


Şekil 2.13. Türkiye’de yaşlı nüfusun değişimi (1970-2000) [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri verilerine göre derlenmiştir.]

Türkiye’de yaşlı nüfusu belli sınırlarda (55 yaş ve üstü, 65 yaş ve üstü ve 80 yaş ve üstü) yaş gruplarına göre incelediğimizde ilerleyen yaşlarda yaşlı nüfusun artışını daha rahat izleyebiliriz (Şekil 2.14). 1980 yılında % 9,2 olan 55 yaş ve üstü yaş grubunun toplam nüfusa oranı 2000 yılında % 11,4’e yükselmiştir. Bu artışın en önemli nedeni doğumda beklenen yaşam süresinin artışıdır. 1970 yılında 55 yaş ve

üstü yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı % 9,8 iken, 65 yaş ve üstü yaş aralığı nüfus grubunun oranı % 4,3'tür.

Tüm yaş gruplarının toplam nüfusa oranını Dünya ve Türkiye için incelediğimizde henüz Dünya yaşlı nüfus ortalamasının altında yaşlı nüfusa sahip olduğumuz için tüm oranlar, Dünya'ya göre düşük olmakla beraber 20 yıl sonra yaşlı nüfus oranları değişerek Dünya ortalamasının önüne geçmesi beklenmektedir (Şekil 2.14).



Şekil 2.14. Dünyada ve Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun toplam nüfus içindeki ortalama büyüme oranı (1970-2000) [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri verilerine göre derlenmiştir.]

Cinsiyet oranı

Yaşlı nüfus içinde kadınların oranı önemli ölçüde yükselmektedir. Çünkü kadınların yaşam süresi erkeklerden daha yüksektir. 2000 yılında 60 yaş ve üstü yaştaki nüfusun cinsiyet oranlarına göre her 100 kadın için 81 erkek düşmektedir. Bu da 60 yaş ve üstü yaştaki nüfusta kadınların sayısının erkeklerden 63 milyon daha fazla olduğunu gösterir.

2000 yılında 65 yaş ve üstü yaşta nüfus grubunda kadınlar erkeklere oranla 4’e 3 oranında fazla iken 80 yaş ve üstü yaşta nüfus grubunda 2’ye 1 oranında fazladır.

Kadın nüfusun toplam yaşlı nüfus içindeki artışı aynı zamanda ulusal politika ile ilgili bir konu olmuştur. Ölümlülük oranlarının yaşlı nüfusta erkeklerde kadınlardan daha yüksek olması ile beraber kadınların yaşlı nüfus içindeki oranında avantajlı bir durum meydana gelmektedir.

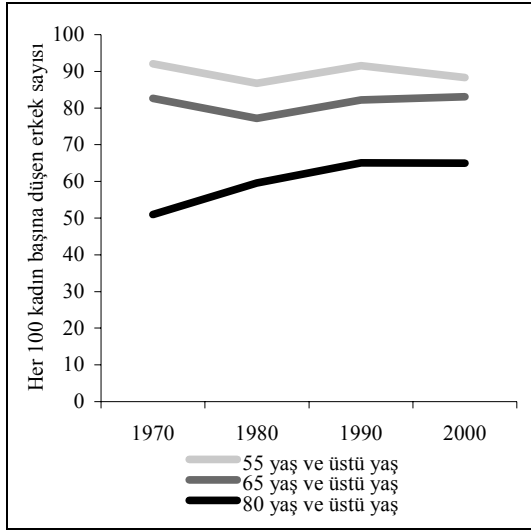
Çoğu ülkede yaşlı kadınların sayısı yaşlı erkeklerin sayısını geçmektedir. Bu durum özellikle birçok kadının dul kalmasından sonra yaşanan ekonomik sorunlara çözüm için yapılan sosyal yardım ve ulusal planlamada dengesizlikler oluşturmaktadır [Higuchi, 1996].

Yaşlı nüfustaki cinsiyet oranı gelişmiş ülkelerde, az gelişmiş ülkelere göre belirgin bir şekilde düşüktür. Gelişmiş bölgelerde, yaşlı nüfusta büyük cinsiyet farklılığı yaş sınırı arttıkça artmaktadır. Gelişmiş bölgelerde ortalama cinsiyet oranı 60 yaş ve üstü yaştaki nüfus için her 100 kadına 71 erkektir. 80 yaş ve üstü yaştaki nüfus için ise sadece her 100 kadına 44 erkek oranındadır [UN, DESA, 2001].

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye’de de yaşlı nüfusun içinde, kadınların oranı giderek artmaktadır. Bunun nedeni hem doğan bebekler arasında cinsiyet oranının kadınlarda daha yüksek olması ve kadınların doğumda beklenen yaşam sürelerinin daha uzun olması olarak sıralanabilir.

Dünya’da ve Türkiye’de kadın nüfus giderek artmaktadır. 1970 yılında 55 yaş ve üstü yaştaki nüfusun cinsiyet oranlarına göre her 100 kadın için 92 erkek düşmekteyken 2000 yılında bu sayı 88 olmuştur (Şekil 2.15). 2000 yılında 55 yaş ve üstü yaşta kadınlar sayıca erkeklerden 479 448 kişi fazladır. Kadınların ölümlülük oranının azalışı [TUSİAD, 1998], cinsiyet oranının artmasına neden olmaktadır.

65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta 2000 yılında yaklaşık olarak 5 kadına 4 erkek düşmektedir. 65 yaş ve üzeri yaşta nüfus grubunda cinsiyet oranı 1970 ve 2000 yılları arasındaki dönemlerde değişiklik göstermesine rağmen 30 yıl sonra aynı seviyeye tekrar gelmiştir (83 kişi). 1980 yılında görülen azalma daha öncede değinildiği gibi Birinci Dünya Savaşı’nın etkilerinden kaynaklanmaktadır.



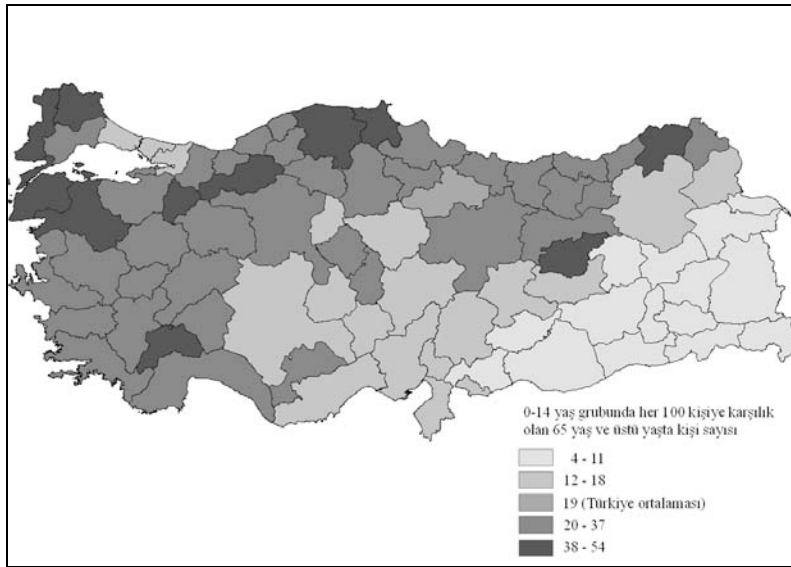
Şekil 2.15. Türkiye’de yaş gruplarına göre 100 kadın başına düşen erkek sayısı (1970-2000) [DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri verilerine göre derlenmiştir.]

2.5. İl Düzeyinde Yaşlı Nüfus Dağılımının Seçilmiş Demografik Göstergelere Göre Değerlendirilmesi

Türkiye 5,8 oranında olan yaşlı nüfusu ile henüz batı ülkelerindeki gibi gerçek bir yaşlı nüfus sorunu ile karşı karşıya kalmış değildir. Ancak, sanayileşme ve kentleşme sürecinin hızlanmasının bir sonucu olarak büyük kentlerde yaşlı nüfusun genel nüfusa oranının artması, aile yapısının değişmesi yakın gelecekte bu sorunun ortaya çıkacağını belirtirlerdir. Türkiye özellikle gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında genç nüfusa sahip bir ülkedir. Genç bir nüfusun avantajları olduğu kadar yaratacağı ciddi sorunlar da vardır. Bir toplumun demografik yapısını belirleyen dolayısıyla işgücü arzı, istihdam, eğitim, konut gibi alanları yakından etkileyen en önemli faktörlerden biri çeşitli yaş gruplarının toplam nüfus içindeki ağırlıklarıdır. Türkiye’de bölgelere göre söz konusu alanlardaki yatırımların boyutunu ortaya koymak ve kestirimde bulunabilmek için nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı önem taşır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde nüfusun yaş yapısının demografik belirleyicilerine göre, nasıl bir coğrafi dağılım gösterdiği ve bu dağılımın benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir.

İllere göre yaşlanma indeksi

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı (GNS) sonuç verilerine göre, her 100 çocuk başına düşen yaşlı kişi sayısının illere göre değişimi görülmektedir. Her 100 çocuk başına düşen yaşlı kişi sayısı ortalaması 19 kişidir. Bu değerin en yüksek olduğu iller Kastamonu (54), Çanakkale (53), Artvin (45), Kırklareli, Bolu, Edirne (44) ve Sinop (42)'tur. Çocuk nüfusa karşılık gelen yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu iller, doğurganlığın da en yüksek seviyelerde olduğu doğu illeridir. Harita 2.1'de izlendiği gibi çocuk nüfusa karşılık gelen yaşlı nüfus oranı Türkiye'nin Kuzey ve Batı illerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu alanlarda doğurganlık oranının düşük oluşundan kaynaklanmaktadır.

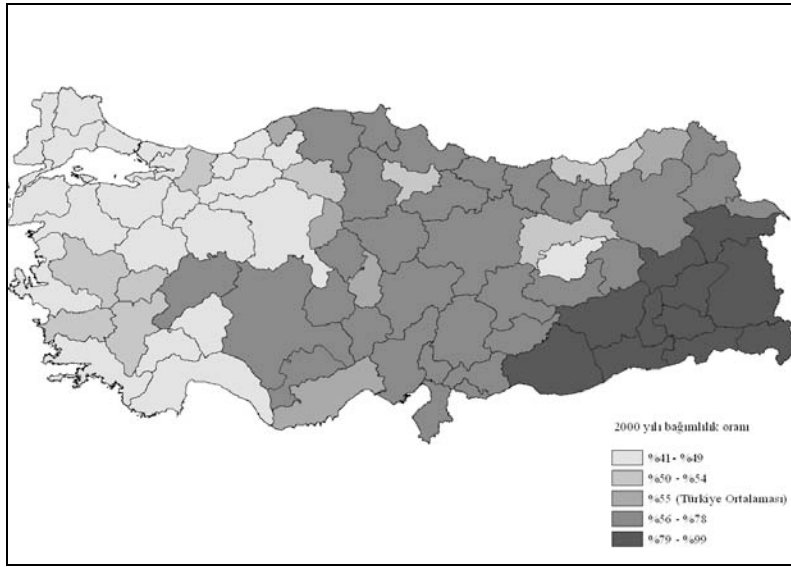


Harita 2.1. Türkiye’de illere göre 0-14 yaş grubunda her 100 kişiye karşılık olan 65 yaş ve üstü yaşta kişi sayısı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre hesaplanarak düzenlenmiştir.]

İllere göre bağımlılık oranı

2000 yılında, illere göre toplam bağımlılık oranının değişimi Harita 2.2’de gösterilmiştir. Türkiye’de en düşük bağımlılık oranı %41, ortalama toplam bağımlılık oranı ise %55’ tir. Toplam bağımlılık oranının illere göre değişimi Türkiye’yi temel de 3 ayrı bölgeye ayırmaktadır. Harita 2.2’de görüldüğü üzere Türkiye’de toplam

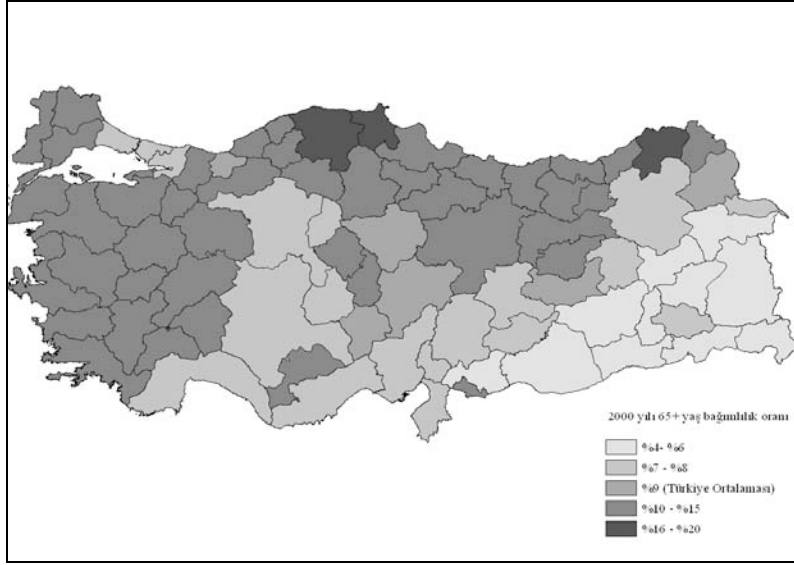
bağımlılık oranı gelişmişlikle paralel olarak doğudan batıya doğru azalmaktadır. Bu genel yapıya aykırı olarak Doğu'da öne çıkan iller Tunceli ve Erzincan'dır. Bağımlılığın giderek kritikleştiği bölge doğu bölgesidir. Daha önce de değinildiği gibi, bağımlılığın %100'e yaklaşması (Siirt, Batman, Van (%99)) o bölgedeki çalışabilir nüfus ile çalışamaz yaştaki nüfusun eşitlenmesi demektir. Bu da toplumsal açıdan sosyal maliyet yükünün arttığı anlamını taşır.



Harita 2.2. Türkiye'de toplam bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000)
[DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

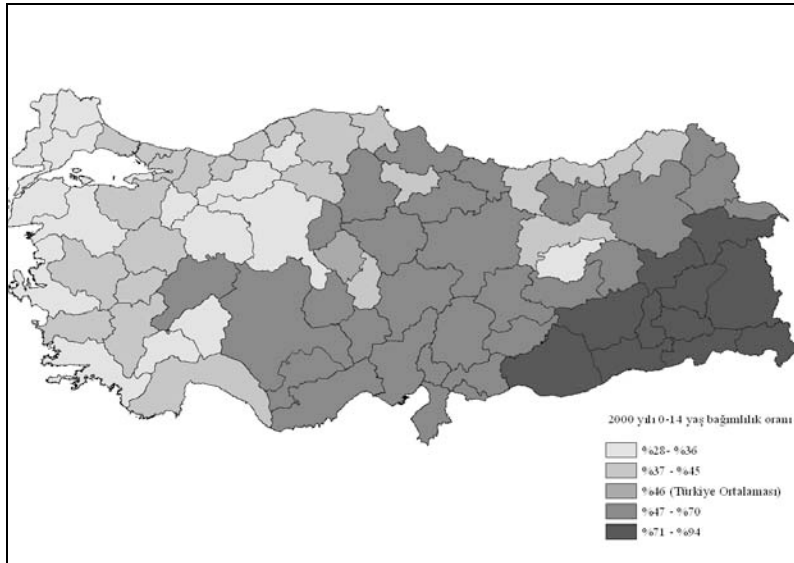
Yaşlı yaş bağımlılığı, 2000 yılı GNS verilerine göre hesaplanarak Harita 2.3'de illere göre değişimine yer verilmiştir. Yaşlı yaş bağımlılık oranının en yüksek olduğu iller Kastamonu, Sinop ve Artvin'dir.

Yaşlı yaş bağımlılık oranı dağılımı, toplam bağımlılık oranı dağılımının tersi bir yapı sergilemektedir. Medyan yaş değerinin de Türkiye'nin doğusundan batısına gidildikçe arttığı göz önüne alındığında, aslında Türkiye'de toplam bağımlı nüfusu oluşturanların çocuk nüfusu olduğu sonucuna varılabilir.



Harita 2.3. Türkiye’de yaşlı yaş bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000)
[DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

Genç yaş bağımlılık oranının değişimi Harita 2.4’te izlenmektedir. Dağılımın yapısı yaşlı bağımlılık oranı dağılımına ters bir yapı görüntülemekle beraber toplam bağımlılık oranı ile temel benzerlikler göstermektedir. Bu da Türkiye’de bağımlı nüfusun genç nüfus grubunda yığıldığını göstermektedir.

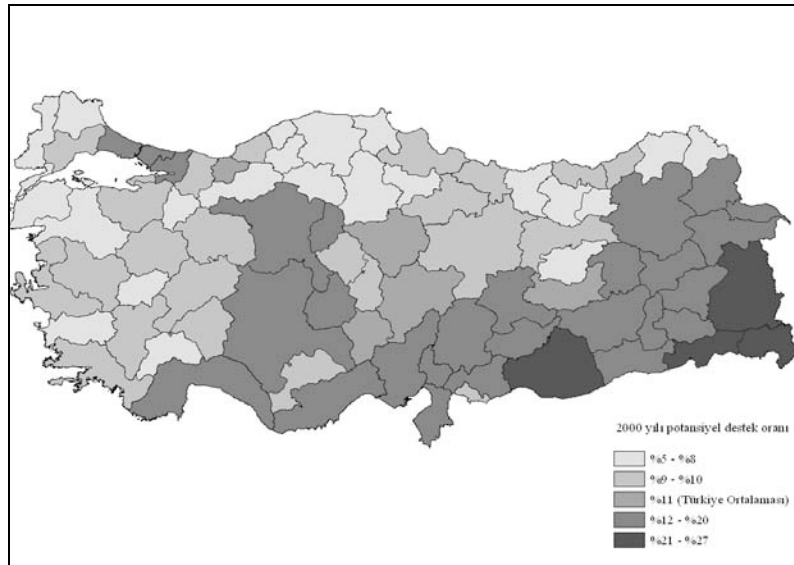


Harita 2.4. Türkiye’de genç yaş bağımlılık oranının illere göre değişimi (2000)
[DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

Coğrafi dağılım açısından ortaya çıkan durum ülkenin doğusundan iç bölgesine doğru ortalamanın üstünde, kıyı yerleşmeleri ve gelişmiş batı bölgesine komşu illerde ortalamanın altındadır. Batının ve doğunun bağımlılık açısından bir kutuplaşma içerisinde olduğu sonucuna varabiliriz.

İllere göre potansiyel sosyal destek oranı

Toplam bağımlılık oranı genellikle potansiyel sosyal yardım ihtiyacını ölçmek için kullanılır. Potansiyel sosyal destek oranı düşük olan bölgeler daha gelişmiş bölgelerdir. Potansiyel sosyal destek oranı arttıkça gelişmişlik düzeyi azalmaktadır [UN, DESA, 2001]. Potansiyel sosyal destek oranının illere göre 2000 yılı dağılımını incelediğimizde en yüksek potansiyel sosyal destek oranına sahip il Hakkari'dir. Potansiyel sosyal destek oranının illere göre nasıl bir değişim izlediği Harita 2.5'te izlenmektedir. Gelişmişlikle düşen, potansiyel sosyal destek oranının Türkiye'deki farklı gelişmişlik bölgeleri açısından benzerlik taşıdığı söylenebilir. Potansiyel sosyal destek oranı Türkiye'de ortalama 11 kişi iken bu oran, doğu illerinde ve büyük metropol kentlerde Türkiye ortalamasının üzerinde, batı illerinde ortalamanın altındadır.

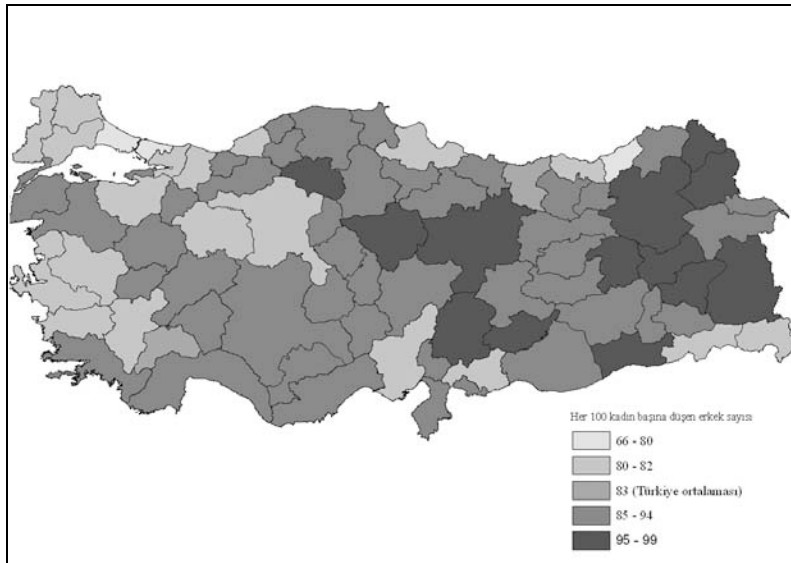


Harita 2.5. Türkiye'de potansiyel sosyal destek oranının illere göre değişimi (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

İllere göre cinsiyet oranı

Kadın nüfusun fazlalığı daha öncede değinildiği üzere gelir desteği politikalarını etkilemektedir. Kadın nüfusun üretime katılma oranı erkeklere oranla daha azdır (Higuchi, 1996). Bu nedenle de gelir desteği bununla orantılı olarak artmak durumundadır. Türkiye’de cinsiyet oranına göre yaşlı kadın nüfusun coğrafi olarak dağılımında doğu illerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Yine sosyo-ekonomik gelişmişlikle ilişkili bir dağılım söz konusudur. Dünya’da olduğu gibi ülkemizde de erkeklerin işgücüne katılma oranı daha yüksek olduğundan kadın nüfusun fazla bulunduğu alanlar ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerdir. Geri kalmışlıkta doğrudan ilişkilendirilmesede oranı, gelişmişlik göstergesi açısından oldukça önemli bir role sahiptir.

2000 yılında 65 yaş ve üstü yaş grubunda her 100 kadına karşılık gelen erkeklerin sayısı, belli aralıklarda ve illere göre sınıflandırılmıştır. Türkiye’de 65 yaş ve üstü yaşta her 100 kadına ortalama olarak 83 aynı yaş aralığında erkek karşılık gelmektedir. Gelişmiş batı bölgesinde cinsiyet oranının düşük oluşu, yaşlı kadın nüfusun erkek nüfusa yaklaştığını gösterir, doğuda fark artmaktadır.



Harita 2.6. Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşta her 100 kadın başına düşen erkek sayısının illere göre değişimi (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

3. TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSUN ÖZELLİKLERİ VE COĞRAFİ DAĞILIMINDA DEĞİŞİM

Çalışmanın bu bölümünde, nüfus içindeki payı gittikçe artan yaşlı nüfusun durumu, büyüklüğü ve toplam nüfus içerisindeki oransal değişimi açısından 1970-2000 yılları arasında, yaşlı nüfusun göç eğilimi ve istihdamdaki payı (1990-2000 yılları için) ve 2000 yılı GNS sayımı verilerine göre seçilmiş sosyal göstergeler açısından (yaşlı nüfusun eğitim durumu, yaşlı nüfusun hanehalkı reisi olduğu hanelerdeki hanehalkı sayısı ile oturlan konutun mülkiyet durumu) il düzeyinde incelenmiştir.

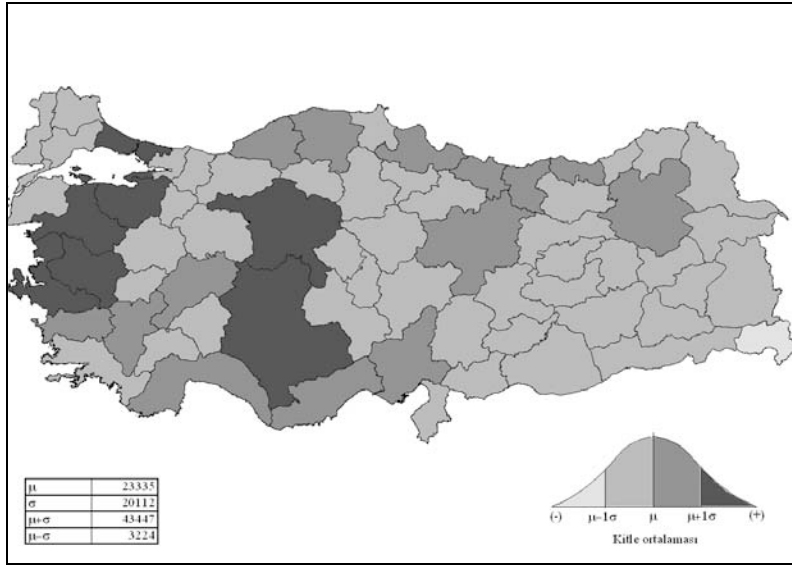
3.1. İllere Göre Yaşlı Nüfusun Değişimi (1970-2000)

Çalışmanın bu bölümünde yaşlı nüfusun coğrafi dağılımındaki değişim 1970, 1980, 1990 ve 2000 yıllarında yapılan GNS verilerine dayanmaktadır. İl düzeyinde nüfusun dağılımını göstermek için normal dağılım yöntemi kullanılmıştır (Bkz. EK-4).

Büyüklük değişimi

Son 30 yılda GNS sonuçlarına göre Türkiye genelinde tüm illerde 65 yaş ve üzeri yaştaki yaşlı nüfusun sayısal büyüklükleri ve toplam nüfusa oranları gittikçe artmaktadır. 1970 yılında 65 yaş ve üzeri yaşıta toplam nüfus 1 563 476 kişidir. Aynı yıl yaşlı nüfusun kitle ortalaması 23 335, standart sapması ise 20 112 kişidir.

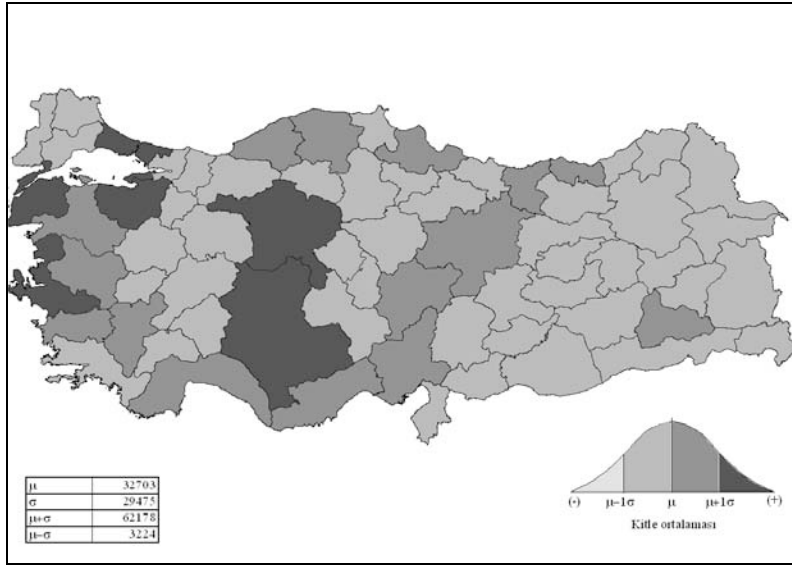
1970 yılında yaşlı nüfusun en az bulunduğu il 3 130 kişi ile Hakkari’dir. Hakkari’yi sırası ile doğu illerinden Bitlis, Bingöl, Muş, Tunceli, Ağrı, Kırşehir, Siirt ve Adıyaman izlemektedir. Aynı yılda yaşlı nüfusun sayısal olarak en yüksek olduğu il 140 984 kişi olan İstanbul’dur (Harita 3.1). Onu diğer iki büyük metropolü içeren İzmir ve Ankara illeri izlemektedir. Bu illeri Konya, Bursa ve Balıkesir izlemektedir. Bu iller Türkiye’nin gelişmiş illeri arasındadır.



Harita 3.1. 65 yaş ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1970) [DİE, 1970 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

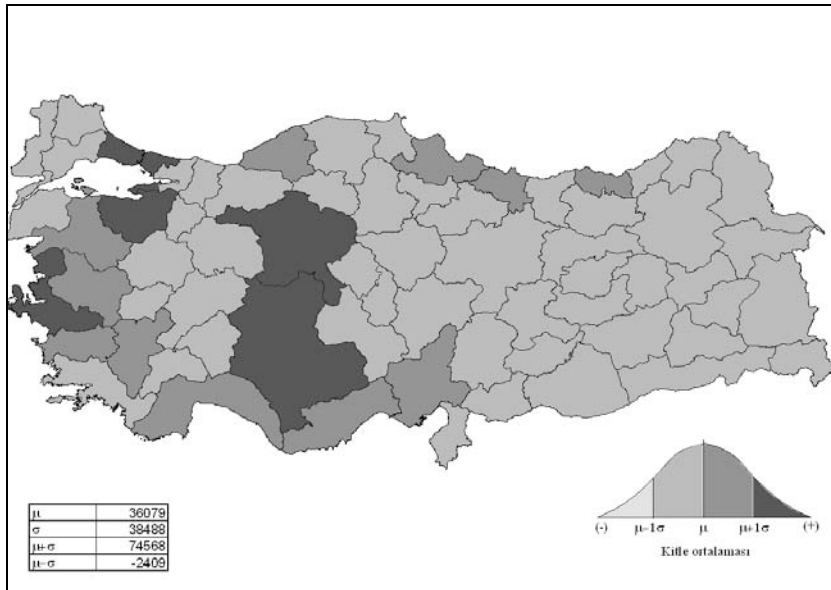
1980 yılında Türkiye’de yaşlı nüfusun kitle ortalaması 32 703, standart sapması 29 475 kişidir. 1970-1980 yılları arasındaki yüzde değişim % 40 artış göstermiştir. 1980 yılında 65 yaş ve üzeri yaştaki nüfusa 3 323 kişi ile yine en az nüfusa sahip il Hakkari’dir. 1980’de Hakkari’yi sırası ile yine 1970 yılındaki (Bitlis, Bingöl, Muş, Tunceli, Ağrı) iller izlemektedir (Harita 3.2). 1970’ten 1980’e en fazla yaşlı nüfusa sahip ilk üç il sıralamasında değişim olmamıştır. İstanbul 204 307 kişi, İzmir ilinde 106 975 kişi, Ankara ilinde 98 751 kişi 65 yaş ve üzerindedir (Bkz. EK-5).

Türkiye’de 1980 yılında 67 il bulunurken 1990 yılında il sayısı 73’tür. Ancak çalışmada son 30 yıllık süreçteki değişimi izleyebilmek ve karşılaştırma yapabilmek için sonradan idari olarak ayrılan ve il olan ilçeleri 1990 ve 2000 yılları için daha önce bağlı oldukları il bünyesinde değerlendirilmiştir. 1990 yılında yaşlı nüfusun büyüklük olarak en yüksek değer taşıdığı iller büyük kentlerin bulunduğu gelişmiş illerdir (Ankara, İstanbul, İzmir). 1990 yılında yaşlı nüfusun kitle ortalaması 36 079 kişi, standart sapması 38 488 kişidir.



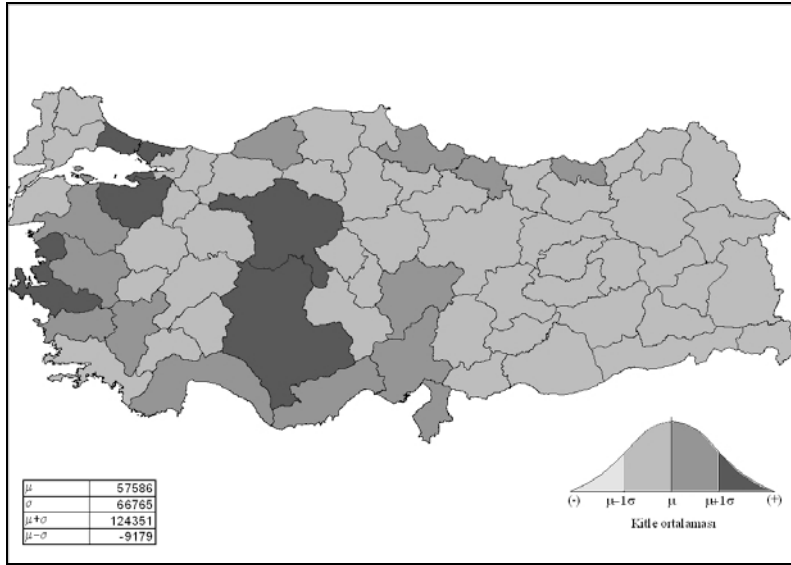
Harita 3.2. 65 yaş ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1980) [DİE, 1980 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

Yaşlı nüfus grubunda, büyüklük bakımından en az nüfus taşıyan iller Doğu Anadolu ve orta Anadolu'nun bazı illeridir. Harita 3.3'te görüldüğü gibi yaşlı nüfusun en yüksek olduğu iller daha çok kıyı bölgesinde yer alan illerdir (Harita 3.3).



Harita 3.3. 65 yaş ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (1990) [DİE, 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

2000 yılında da tıpkı 1990 yılında olduğu gibi, Doğu Anadolu illerinde yaşlı nüfus sayıca Türkiye kitle ortalamasının altındadır (Harita 3.4). Nüfus büyüklüğü bakımından diğer tüm yaş gruplarında da izlenen genel eğilim gibi gelişmiş kıyı illeri ve büyük kentlerin bulunduğu iller öne çıkmaktadır.



Harita 3.4. 65 yaş ve üstü yaştaki nüfusun kitle ortalamasına göre coğrafi dağılımı (2000) [DİE, 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

Ayrıca nüfus büyüklüklerine göre yerleşim yerlerinde yaşlı nüfusun dağılımına, TÜİK'nun belirlemiş olduğu nüfus büyüklükleri sınıflamasına göre bakıldığında yaşlı nüfusun daha çok nüfusu 2000'in altındaki yerleşmelerde ve nüfusu 300 000'in üzerinde olan yerlerde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

1970 yılı GNS sonuçları arasında nüfus büyüklüklerine ve yaş gruplarına göre nüfusun dağılımına aynı biçimde yer verilmemiştir. Bu nedenle bu bölümdeki inceleme 1980, 1990 ve 2000 yıllarındaki verilere dayanarak yaşlı nüfusun nüfus büyüklüklerine göre yerleşim yerlerindeki değişimi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çizelge 3.1. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşim yerlerinde yaşlı nüfusun değişimi [DİE, 1980-1990-2000 GNS sonuçlarına göre düzenlenmiştir.]

	-2000	2001-5000	5001-10000	10001 20000	20001 25000	25001 100000	100001 300000	300001+
1980	1 914 163	384 194	176 770	254 830*		456 853	449 265	420 461
1990	2 303 660	572 416	268 016	272 503	100 147	623 558	758 536	1 074 341
2000	2 365 880	716 476	410 350	399 725	108 182	945 647	1 045 917	1 754 462

*1980 yılı GNS sonuçlarında gruplama 10001-25000 aralığı olarak yapıldığından bir arada verilmiştir.

Nüfus kümelerine göre yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa göre yüzdesi Çizelge 3.2’de verilmiştir. Buna göre 1980 yılında yaşlı nüfusun yaklaşık % 47’si, nüfusu 2000’in altındaki yerleşim yerlerinde yaşarken 1990 yılında yaklaşık % 38,5’i, 2000 yılında da yaklaşık %30,5’i bu alanlarda yaşamaktadır. 20 yıllık süre içerisinde %17 oranında bir azalış söz konusu olmakla beraber yaşlı nüfusun nüfus büyüklüğüne göre en çok yaşadığı alanlar özelliğini hala korumaktadırlar. Yaşlı nüfus, 2000’in altındaki yerleşmelerden sonra, daha çok nüfusu 300000’nin üzerinde nüfusa sahip olan yerleşmelerde yoğunlaşmaktadır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşmelerde yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfus içindeki yüzde değişimi [DİE, 1980-1990-2000 GNS sonuçlarına göre düzenlenmiştir.]

	-2000	2001-5000	5001-10000	10001 20000	20001 25000	25001 100000	100001 300000	300001+
1980	47,19	9,47	4,36	6,28*		11,26	11,08	10,37
1990	38,57	9,58	4,49	4,56	1,68	10,44	12,70	17,99
2000	30,54	9,25	5,30	5,16	1,40	12,21	13,50	22,65

*1980 yılı GNS sonuçlarında gruplama 10001-25000 aralığı olarak yapıldığından bir arada verilmiştir.

Nüfusun 3 ana yaş grubuna göre dağılımında yüzdeleri Çizelge 3.3’te görüldüğü gibidir. 0-14 yaş aralığındaki nüfusun, nüfus büyüklerine ve yıllarına göre değişimi incelendiğinde

1980 ve 1990 yıllarında çoğunluğun, nüfusun 2000’in altındaki yerleşim yerlerinde bulunduğu görülmektedir. 2000 yılında bu durumda bir değişiklik gözlenmektedir.

2000 yılında 0-14 yaş aralığında nüfusun 300 001 ve üzerinde olan yerleşmelerde daha fazla olduğu gözlenmektedir. 0-14 yaş aralığındaki nüfus 15-64 yaş aralığındaki nüfusa bağımlı olduğundan, bu değişimin 15-64 yaş aralığındaki değişimden kaynaklandığı söylenebilir.

Yaşlı nüfus grubu olarak adlandırılan 65 yaş ve üzeri yaştaki nüfusun son 20 yıl içinde yoğunlaştığı yerler, nüfusun 2000'in altında olduğu yerleşim yerleridir.

Nüfusu 2000'in altında olan yerleşim yerlerindeki yaşlı nüfus ile nüfusu 300 000'in üzerinde olan yerleşim yerlerinde yaşlı nüfus, toplam nüfusa oranlandığında bu oranın 1980 yılında 4,56 iken 1990 yılında 2,14 ve 2000 yılında da 1,34'lük seyirle azalma içerisinde olduğu görülmektedir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Nüfus büyüklüklerine göre yerleşmelerde 3 ana yaş grubunun toplam yaş grubuna göre yüzde dağılımı [DİE, 1980-1990-2000 GNS sonuçlarına göre düzenlenmiştir.]

	-2000	2001-5000	5001-10000	10001_20000	20001_25000	25001_100000	100001_300000	300001+
1980								
0-14	17,44	3,70	1,67	2,62*		5,04	4,82	3,82
15-64	19,24	4,60	2,37	3,77*		7,72	7,63	6,47
65+	4,29	0,86	0,40	0,57*		1,03	1,01	0,94
1990								
0-14	11,26	3,38	1,63	1,72	0,59	4,50	5,54	6,37
15-64	14,32	4,90	2,63	2,79	1,06	7,20	9,32	12,21
65+	4,08	1,01	0,47	0,48	0,18	1,11	1,34	1,90
2000								
0-14	6,57	2,77	1,77	1,63	0,51	4,41	4,69	7,49
15-64	10,65	5,00	3,31	3,31	0,98	8,76	10,12	16,62
65+	3,49	1,06	0,61	0,59	0,16	1,40	1,54	2,59

*1980 yılı GNS sonuçlarında gruplama 10001-25000 aralığı olarak yapıldığından bir arada verilmiştir.

Oransal değişimi

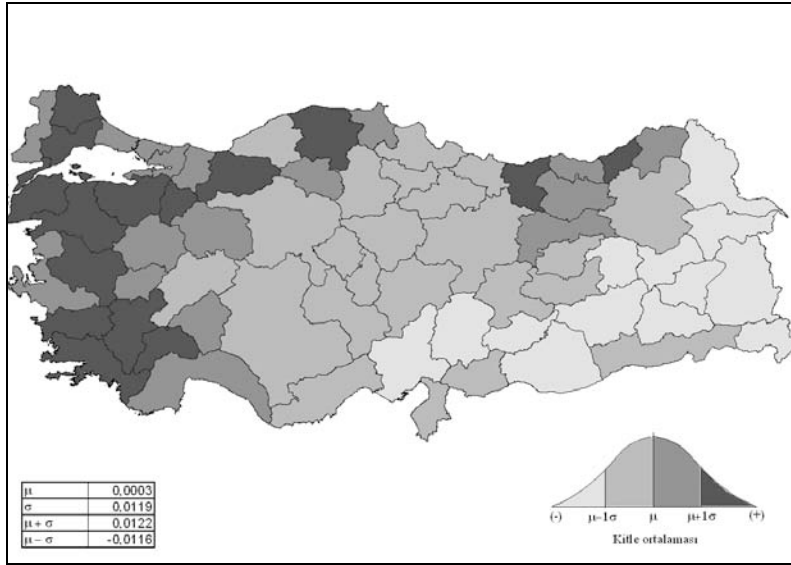
Nüfusun sayıca büyük olduğu iller yaşlı nüfusun dağılımında önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Çünkü yaşlı nüfus bu bölüme kadar yalnızca büyük illerde toplanmış gibi görünmektedir. Bu anlamda toplam nüfusa göre yaşlı nüfusun oranı da önemli ölçüde belirleyicidir.

İllere göre yaşlı nüfusun (65 yaş ve üstü yaşta) toplam nüfusa oranına göre değişimini incelemek için bir yöntem belirlemek gerekmektedir. Çünkü kitle ortalamasını belirlemek üzere illerin yaşlı nüfusunun toplam nüfusa oranları toplamı il sayısına bölündüğünde Türkiye'deki yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ile eş değildir.

İllerin kitle ortalamasına göre değişimini belirleyebilmek üzere Türkiye yaşlı nüfusunun toplam nüfusuna bölünmesi ile elde edilen oran, ildeki yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranından çıkarılarak yeni bir değer elde edilmiştir. Buna göre Türkiye yaşlı nüfus oranının altında kalanlar (-), üstünde kalanlar (+) değer almıştır.

Bu aşamada yeni bulunan değerler arasında bir kitle ortalaması almak mümkündür. 1970 yılında illerdeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkının alınmasıyla elde edilen değerin kitle ortalamasına göre illerin değişimi Harita 3.5'te görüldüğü gibidir.

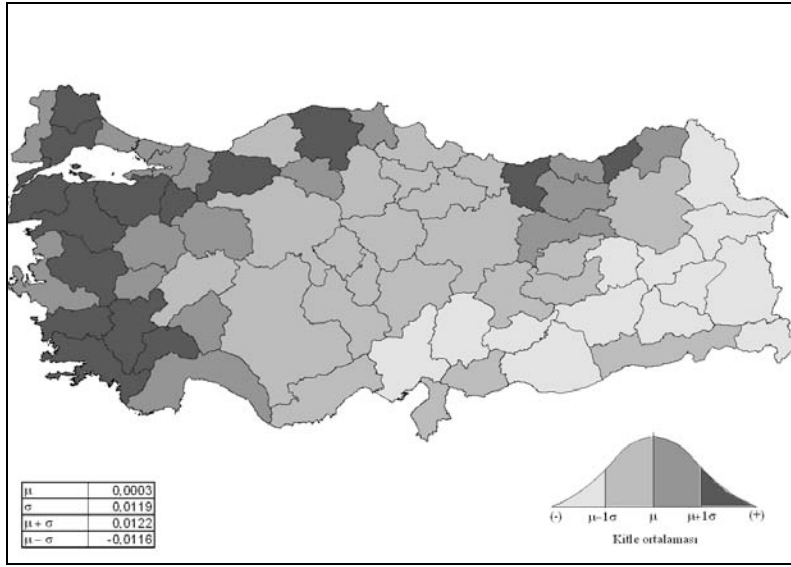
1970 yılında yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkının alınmasıyla elde edilen değerin kitle ortalaması (μ) -0,0003, bu değerin standart sapması da 0,0119'dur. 1970 yılında yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu iller sırasıyla Kastamonu, Bilecik, Rize, Çanakkale, Bursa ve Muğla'dır.



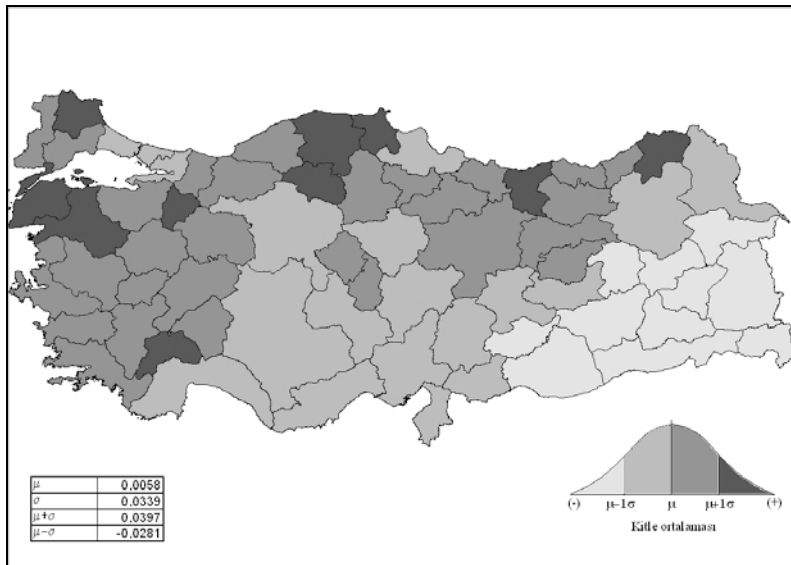
Harita 3.5. 1970 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre kitle ortalaması dağılımı [DİE, 1970 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

1980 yılında 1970 yılına oranla pozitif yönde değişim aralığının üzerinde bulunan illerde azalma olduğu Harita 3.5 ve Harita 3.6'da gözlenmektedir. Yaşlı nüfus oranına göre, yaşlı nüfus batı ve iç batı bölgelerinde yoğunlaşmaktadırlar. 1990 yılında 1980 yılına göre Türkiye ortalamasının altında ve standart sapma değerinin altında kalan iller Hakkari, Van, Şırnak, Bitlis, Muş, Ağrı, Batman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Adıyaman ve Adana'dır. 1990 yılında yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkının alınmasıyla elde edilen değerin kitle ortalaması (μ) 0,0022, bu değerin standart sapması da 0,0155'dir.

1990 yılında yaşlı nüfus oran farkının negatif yönde en yüksek olduğu iller sırasıyla Hakkari, Van, Şırnak, Bitlis, Muş, Ağrı, Batman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Siirt olarak sıralanırken (Harita 3.7) pozitif yönde en yüksek olduğu iller sırasıyla Kastamonu, Sinop, Çanakkale, Artvin, Bilecik'tir (Bkz. Ek-7).

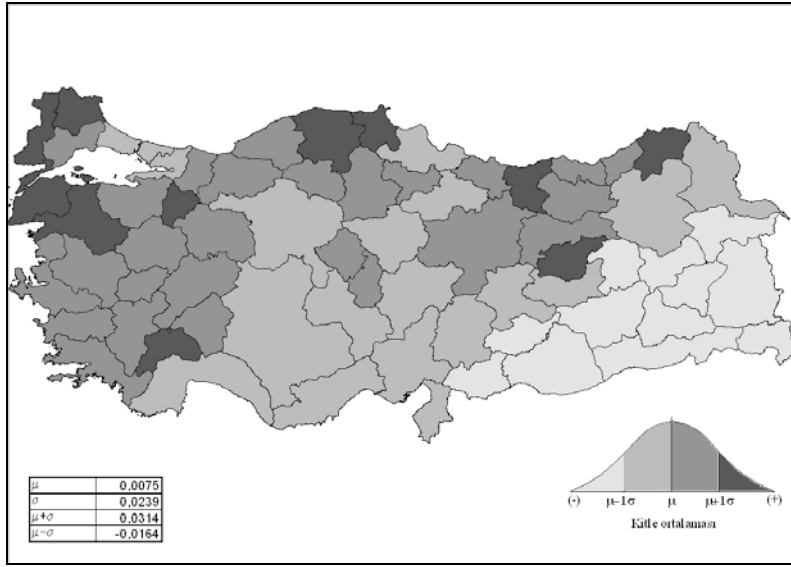


Harita 3.6. 1980 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre kitle ortalaması dağılımı [DİE, 1980 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verileri kullanılmıştır.]



Harita 3.7. 1990 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre kitle ortalaması dağılımı [DİE, 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

2000 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının farkının en yüksek olduğu alanlar batı ve kuzeyde yoğunlaşmaktadır (Harita 3.8). Doğu ve güney doğu illeri ise yine yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu alanlardır.



Harita 3.8. 2000 yılında illerde yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranından farkına göre dağılımı [DİE, 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

Buna göre 1970, 1980, 1990 ve 2000 yıllarında yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkının alınmasıyla elde edilen değerlerin ortalamasının üzerinde her dönemde en yüksek değere sahip olan iller Bilecik, Çanakkale, Kastamonu ve Sinop'tur. Her dönemde ortalamasının altında en düşük olduğu illerde Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Muş ve Van olmuştur. Yaşlı nüfus batı ve kuzey kesimlerinde yoğunlaşmaktadır.

EK-8'de yaşlı nüfusun 1970 yılındaki toplam nüfusa oranı 100 değerinde kabul edilerek 1980, 1990 ve 2000 yıllarının 1970 yılına göre yaşlı nüfus oranı artışları verilmiştir. 1980 yılından sonra idari olarak bağlı oldukları ilden ayrılıp il olan ilçeler daha önce bağlı oldukları il kapsamında değerlendirilmiştir.

1980 yılında 1970 yılına göre en fazla yaşlı nüfus oranı artışı gösteren iller sırasıyla, Çanakkale, Siirt, Isparta, Sinop ve Çankırı olmuşlardır. Bu oranın değişiminde en fazla azalma olan iller Van, Hakkari, Bitlis ve Muş'tur.

1990 yılında yaşlı nüfus oranının en fazla olduğu iller Tunceli, Artvin, Sinop, Kars ve Çankırı'dır. Tunceli'de artış 1970 yılına göre %49 oranındadır. Yaşlı nüfus oranının 1970 yılına göre yaklaşık %48 oranında azalışta olduğu il Hakkari'dir. Onu Van, Şanlıurfa, ve Hatay izlemektedir.

2000 yılında yaşlı nüfus oranı yaklaşık olarak iki katına ulaşmıştır. 2000 yılında yaşlı nüfus oranının en yüksek artışta olduğu iller sırasıyla Tunceli (2,42 kat), Sinop (2,16 kat), Artvin (2,12 kat), Çorum (1,97 kat) ve Kırşehir (1,87 kat)'dir. Yaşlı nüfus oranının azalış yönünde en fazla azalışa sahip olan iller Hakkari (0,65 kat), Van (0,74 kat), Şanlıurfa (0,79 kat)'dır. 1970 yılına göre yaşlı nüfus oranı sabit kalan tek il İstanbul'dur (Bkz. EK-8).

3.2. İllere Göre Yaşlı Nüfusun Göç Eğilimi (1990-2000)

Yaşlı nüfusun coğrafi dağılımında ikinci olarak incelenmesi gereken konu yaşlı nüfusun iller arasındaki hareketidir. Bu kapsamda GNS 5 yıl önceki ikametgahınız sorusuna verilen cevaba göre derlenen 1990 ve 2000 yılı göç verilerine uyulmuş ve karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda yaşlı nüfusun çıkış yerine göre verilen göç verileri, varış yerine göre de alınan göç verilerine uyulmuştur. Çıkış yerine ve varış yerine göre göçün ortalaması eşittir. Çünkü bir ilden verilen göç gittiği yere göre alınan göçtür bu nedenle ortalama değişmez.

Yaşlı nüfusun göç eğiliminin genel karakterini ortaya koymak adına, Türkiye genel hatlarıyla birbirinden farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre ve demografik özelliklere sahip olan 5 bölgeye (gelişmişlik sıralamasına göre; Batı, Güney, Orta, Kuzey, ve Doğu bölgesi) ayrılmıştır (Bkz.EK-9). Bu bölgesel ayırım, sosyal araştırmalarda örnekleme ve analiz amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır [Üner ve Ergöçmen, 1999].

Yaşlı nüfusun göçü ile aktif çalışma yaşındaki nüfusun göçü farklı temellere oturur. Aktif çalışma yaşındaki nüfusun hareketi daha dinamiktir. Bunun nedeni iş imkanları ve sosyal bakımdan kendisine en uygun ortamı bulma çabasıdır [Liaw ve Qi, 2004].

Bu nedenle Türkiye’deki göç eğiliminin genel olarak ortaya konulması için Çizelge 3.4’te bölgelerde 1990 ve 2000 yıllarında nüfusun net göçü aktif çalışma yaşı olarak kabul edilen 25-64 yaş aralığındaki nüfus ile 65 yaş ve üzeri yaşta olan yaşlı nüfus karşılaştırılmıştır. 1990 ve 2000 yıllarında Batı ve Güney bölgeleri net göçü pozitif yöndedir yani bu bölgelere doğru göç yaşanmıştır.

Çizelge 3.4. Bölgelerde (25-64 yaş) aktif çalışma yaşındaki nüfus ile (65 ve üstü yaş) yaşlı nüfusun net göçünün büyüklüğü [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)’nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

	1990				2000			
	25-64 yaştaki nüfus	65 ve üstü yaştaki nüfus	TOPLAM	Yaşlı nüfus göçü (%)	25-64 yaştaki nüfus	65 ve üstü yaştaki nüfus	TOPLAM	Yaşlı nüfus göçü (%)
Batı	717546	412470	1130016	36.5	264253	7025	271278	2.6
Güney	126636	72913	199549	36.5	52847	4631	57478	8.1
Orta	-165594	-93679	-259273	36.1	-47689	-3022	-50711	6.0
Kuzey	-195840	-110342	-306182	36.0	-66482	-224	-66706	0.3
Doğu	-482748	-281362	-764110	36.8	-202929	-8410	-211339	4.0

65 yaş ve üzeri yaş aralığındaki yaşlı nüfusu için 1990 yılında ve 2000 yıllarında en çok göç alan Batı ve Güney Anadolu bölgeleri iken en çok göç veren bölgeler ise Doğu, Kuzey ve Orta bölgeleridir. 2000 yılında da bu durum değişmemiştir. Gelişmiş Batı bölgesine az gelişmiş bölgelerden göç yaşanmıştır.

Yaşlı nüfusun göç eğilimi genç nüfusa göre daha durağan bir yapıdadır. Yaşlı nüfusun göç etme nedeninin yüzde dağılımı Çizelge 3.5’te verilmiştir. Bu çizelgede verilen seçenekler Türkiye İstatistik Kurumunun ayrımıdır. Buna göre diğer seçeneği tüm bölgeler için en yüksek orandadır. Fakat diğer seçeneğinin ayrıca bir ayırım sınıfı yoktur.

Çizelge 3.5. 2000 yılında 55 yaş ve üzeri yaşta nüfus grubunda verilen göç nüfusu için göç etme nedenine göre yüzde dağılımı [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi(14.03.2006)’nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

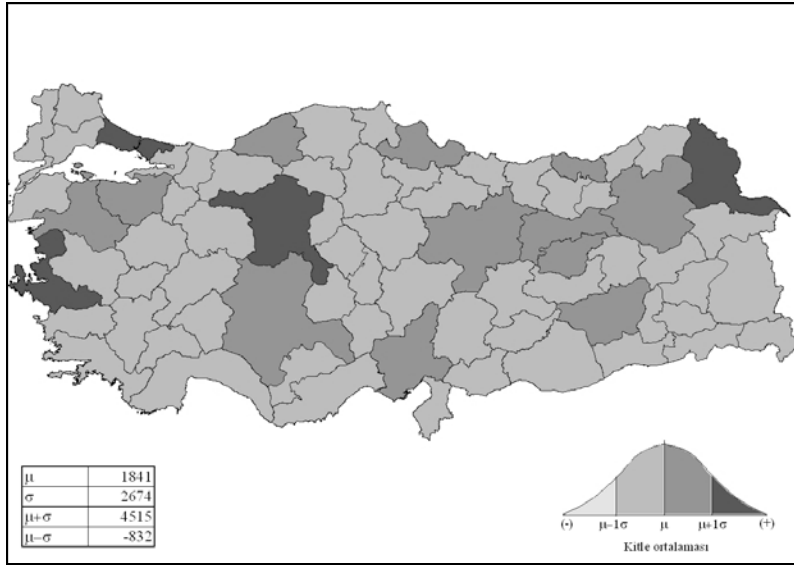
	İŞ ARAMA BULMA	TAYİN ATAMA	HANEHALKI FERTLERİNDEN BİRİNE BAĞIMLI GÖÇ	EĞİTİM	EVLİLİK	DEPREM	GÜVENLİK	DİĞER
Batı	7,10	2,40	23,38	1,39	1,02	10,18	0,80	53,72
Güney	18,31	4,23	29,99	2,01	1,31	1,05	1,43	41,68
Orta	9,36	4,01	29,03	1,88	1,06	10,23	0,56	43,87
Kuzey	15,28	4,10	37,55	2,02	1,05	0,20	0,93	38,87
Doğu	19,19	4,31	34,49	1,53	1,05	0,58	2,93	35,92

Tüm bölgelerde hane halkı fertlerinden birine bağımlı yapılan göç yüksek oranlardadır. Deprem nedeni ile göç edenler Batı ve Orta bölgelerde yoğunlaşmakla beraber bu bölgeler için iş arama ve bulma nedeni bir sonraki nedendir. Güvenlik nedeni daha önce de değinildiği gibi doğu bölgesinde en yüksek düzeydedir. Evlilik nedeni ile yapılan göçler genelde tüm bölgeler için düşük düzeydedir (Çizelge 3.5).

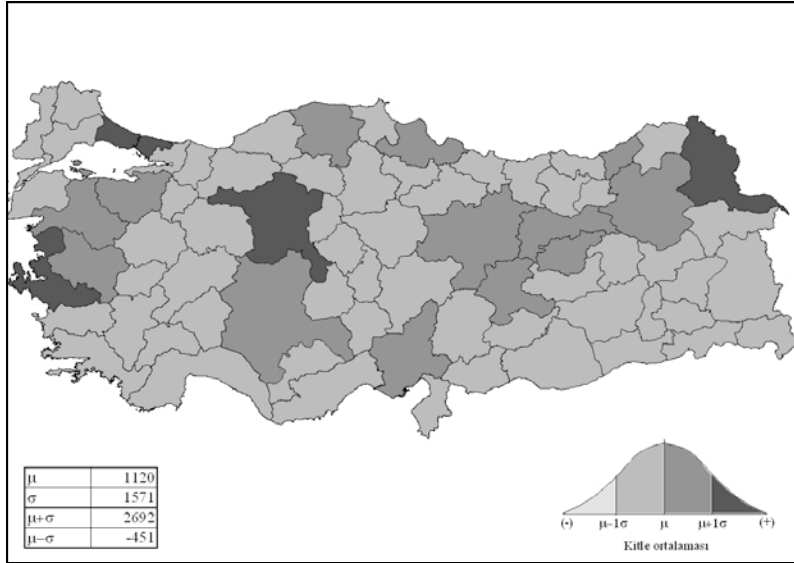
Verilen Göç

Daha önce yaş kompozisyonu bölümünde değindiğimiz Bures’(1996)in yaş sınıflamasına göre erken yaşlı ya da yaşlılığa giriş dönemi olarak tariflediği 55-64 yaş aralığının göç eğilimi de önem taşımaktadır. 1990 yılında emekliliğe hazırlanma döneminde bu yaş aralığındaki nüfusun göç hareketi 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun hareketi ile aynı yapıdadır (Bkz. Harita 3.9 ve Harita 3.10). Verilen göçün ortalamaya göre dağılımı doğu ile orta bölge arasında bir geçiş koridoru niteliğindeki iller ve büyük kentleri içeren illerde görülmektedir. Bu anlamda büyük kentler ve gelişmiş bölgeler her zaman göç hareketini en çok yaşayan yerlerdir.

1990 yılında 55-64 yaş aralığında en az göç veren iller Hakkari, Karaman, Şırnak, Batman ve Aksaray, en fazla göç veren iller ise İstanbul, Ankara ve İzmir’dir (Harita 3.9). 1990 yılında 65 yaş ve üzeri yaş grubunda verilen göçün en yüksek olduğu iller Ankara, İstanbul, İzmir ve Kars’tır (Harita 3.10).



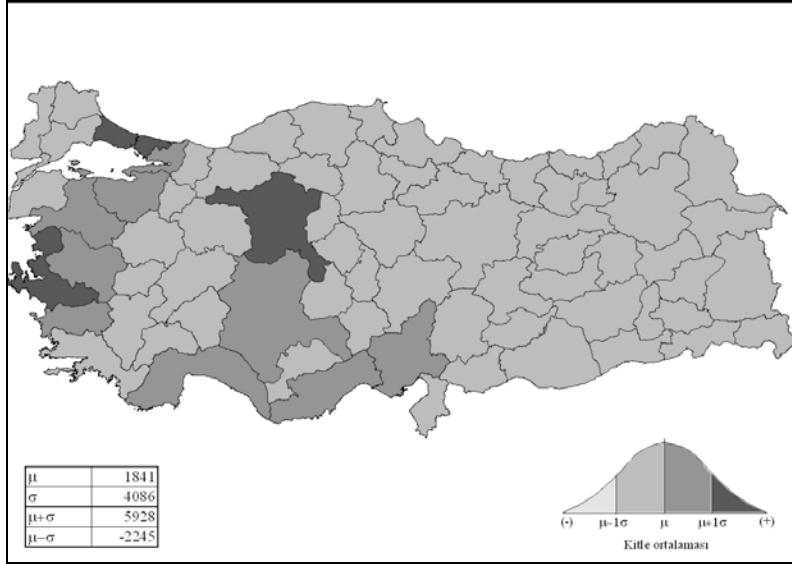
Harita 3.9. 1990 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta *verilen göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]



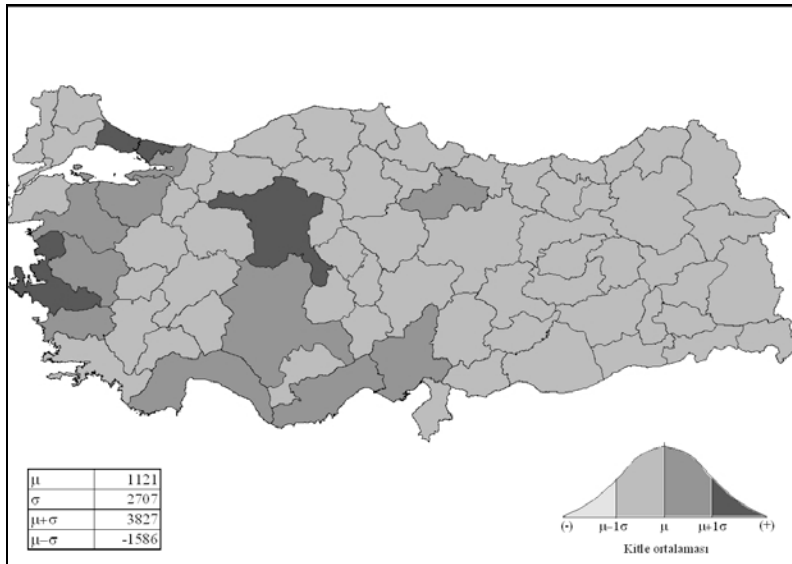
Harita 3.10. 1990 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusta *verilen göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta, en az göç veren iller sırasıyla Hakkari, Kilis, Iğdır, Karaman ve Şırnak'tır (Harita 3.11). En fazla göç veren iller ise İstanbul, Ankara ve İzmir'dir. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusta en fazla göç veren iller

değişmezken en az göç veren iller sıralaması Hakkari, Şırnak, Iğdır, Kilis ve Karaman şeklinde sıralanmaktadır (Harita 3.12).



Harita 3.11. 2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta *verilen göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

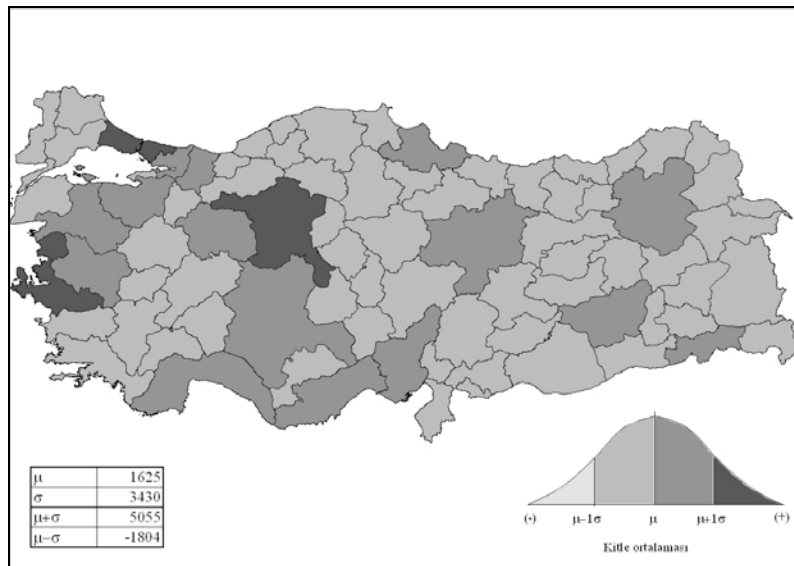


Harita 3.12. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusta *verilen göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

Alınan göç

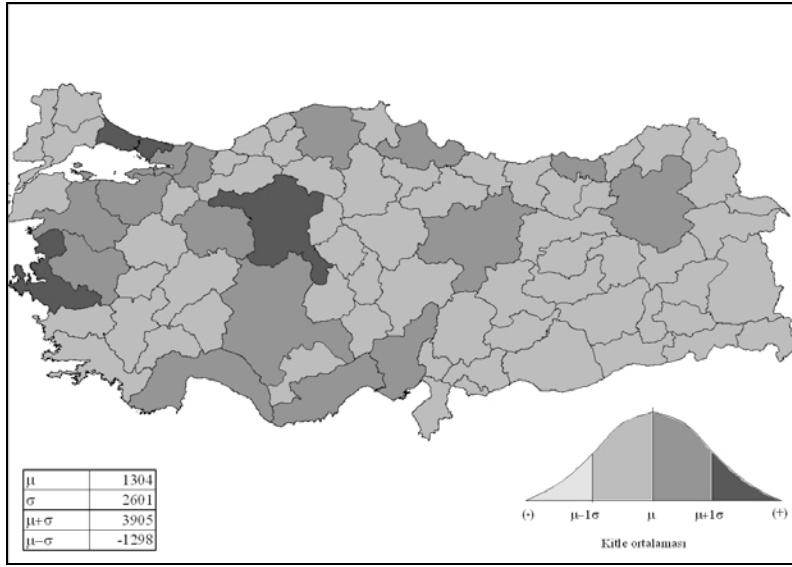
1990 yılında İstanbul, İzmir ve Ankara hem alınan göç hem de verilen göç türünde öne çıkan illerdir. Buna göre bu illerde sürekli bir hareketin olduğu yorumuna ulaşabiliriz. İçel, Antalya, Manisa ve Aydın alınan göçe göre öne çıkan illerdir (Bkz. EK-10).

1990 yılında en az yaşlı nüfus göçü alan iller Şırnak, Hakkari, Siirt, Muş ve Bingöl'dür. 1990 yılında 55-64 yaş aralığında en az göç alan iller Hakkari, Karaman, Şırnak, Batman ve Aksaray, en fazla göç alan iller ise İstanbul, Ankara ve İzmir'dir (Harita 3.13). 1990 yılında 65 yaş ve üzeri yaş grubunda verilen göçün en yüksek olduğu iller Ankara, İstanbul, İzmir ve Kars'tır (Harita 3.14).



Harita 3.13. 1990 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta *alınan göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

2000 yılında yaşlı nüfusta *alınan göçün* illere göre değişiminde bir önceki döneme (1990) göre değişiklik izlenmektedir. 1990 ve 2000 yıllarında Türkiye'de en çok yaşlı nüfus göçü alan iller İstanbul, İzmir ve Ankara'dır.

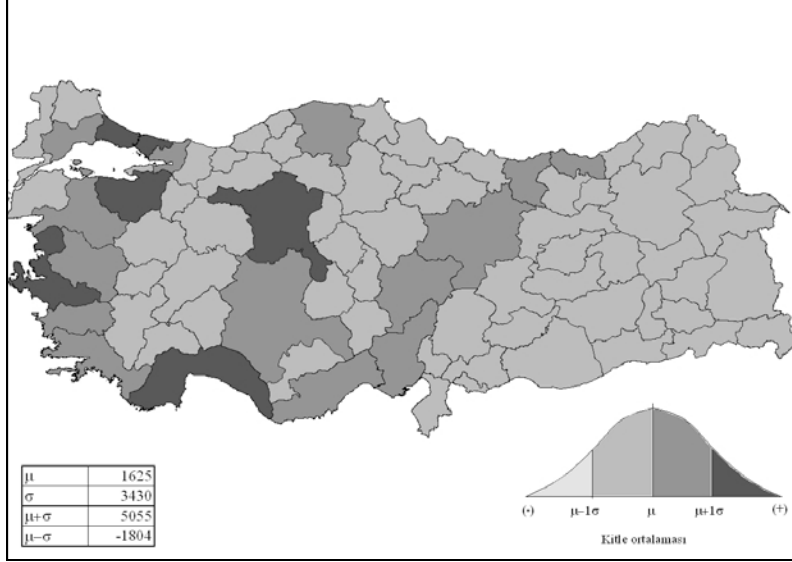


Harita 3.14. 1990 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusta *alınan göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

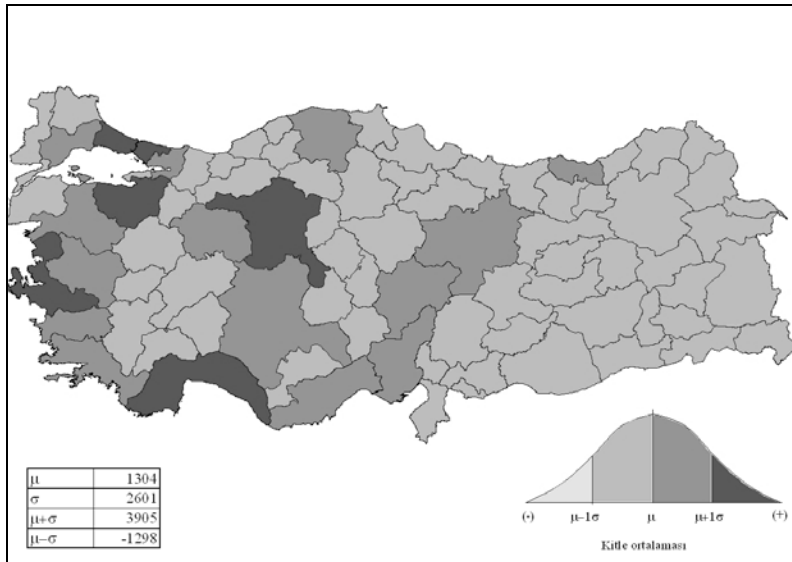
Her iki dönemde de ortalamaya göre yaşlı nüfusun görece fazla göç ettiği iller İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Balıkesir, Manisa, Aydın, Konya, İçel ve Adana'dır. 2000 yılında en az göç alan iller ise sırasıyla Hakkari, Kilis, Siirt, Şırnak, Iğdır, Ardahan, Ağrı, Bayburt, Muş ve Bingöl'dür (Bkz. EK-11). 55-64 yaş aralığında Hakkari, Kilis, Siirt ve Ardahan en az göç alan iller iken en fazla göç alan iller İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya ve Bursa gibi gelişmiş kentleri barındıran illerdir (Harita 3.15). 65 yaş ve üzeri yaş aralığındaki nüfus için 2000 yılında da en çok göç alan iller yine aynı sıralamadır. 2000 yılında en az göç alan iller ise Hakkari, Kilis, Şırnak, Siirt ve Iğdır'dır (Harita 3.16).

Rogers ve Woodward yaptıkları çalışmada (1992), ABD'de sıcak bölgelerdeki yaşlı nüfus artışının soğuk bölgelere göre daha çok olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu elbette ki sıcak bölgelerin göç almasının ifadesidir. Türkiye iklimsel özellikleri bakımından diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi çok farklı bir yapı taşamamakla beraber sıcaklık dağılımı değişmektedir. Yılın büyük bir kısmının konutta ısınma gereksinimi olmadan karşılanması bu göç hareketinin de yaşlı nüfus için önemli bir belirleyici olarak tartışmaya açılabilir. 1990 ve 2000 yıllarında emeklilik öncesi ve emeklilik dönemi göç hareketi Batı ve Güney bölgelerdeki kıyı illerine doğrudur. Bu

da Türkiye’de yaşlı nüfusun letafet olanakları ile cazipleşen ve iklim konforu açısından konutta ısınma maliyetlerini azaltan özellikler açısından güneydeki kıyı illerine bir göç eğilimi olduğu söylenebilir.



Harita 3.15. 2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki nüfusta *alınan göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)’nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]



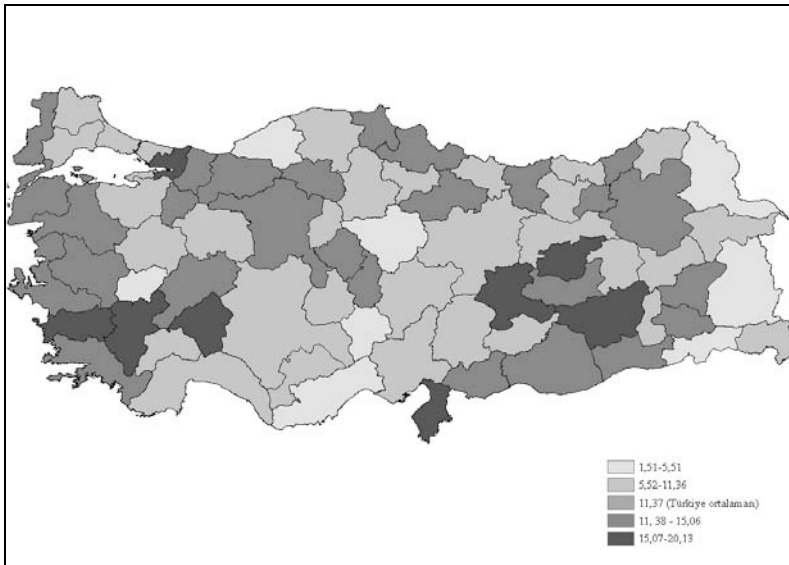
Harita 3.16. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusta *alınan göçün* kitle ortalamasına ve illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)’nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

3.3. İllere Göre Yaşlı Nüfus ve İstihdam

Yaşlı nüfusun coğrafi dağılımında, genç nüfusta olduğu kadar önemli olmasa da, istihdam edilme durumu da incelenmesi gereken bir konudur. İstihdamda olan yaşlı nüfusun en önemli özelliği ve tercih konusu olması birikim ve tecrübeleridir. Bu nedenle yaşlı nüfus için bu konuda çekim oluşturan illerin belirlenmesi ve istihdam edilme durumu, coğrafi dağılımın niteliğini anlamak açısından önemlidir.

3.3.1. İstihdamda olan yaşlı nüfusun istihdamda olan nüfusa oranı

Yaşlı nüfusun istihdamdaki payı ildeki istihdamda olan yaşlı nüfusun il toplamında istihdamda olan nüfusa göre oranının Türkiye ortalamasına göre değişimi bu bölümde incelenecektir. Çalışmanın bu bölümünde incelenmesi gereken dağılım istihdamda olan ve sosyal güvenlik sistemine kayıtlı istihdam değerleridir. Bu nedenle bölümde sözü geçen istihdam verileri ve sonuçları “*ücretsiz aile işçisi*” statüsünde çalışan nüfusu kapsamamaktadır. 1990 yılında 65 yaş ve üstü yaş grubundaki yaşlı nüfusun istihdamda yer alma oranlarının coğrafi dağılımı Harita 3.17’de izlenmektedir.



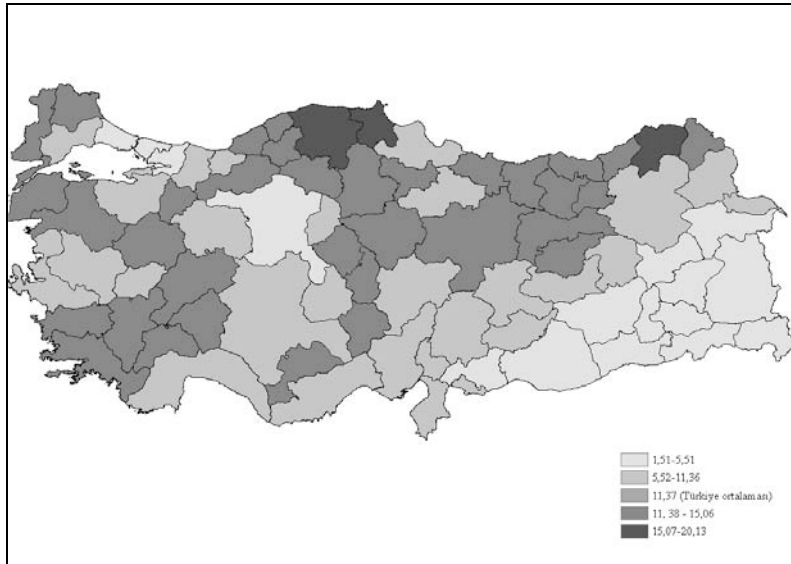
Harita 3.17. 1990 yılında illerdeki istihdamda olan 65 yaş ve üstü yaş grubunda yaşlı nüfusun istihdamda olan toplam nüfusa oranı

Buna göre yaşlı nüfusun istihdamdaki payının en düşük olduğu iller güney doğu bölgesi illerinin bazıları ile büyük kentlerdir. İstihdamda olma oranı, Kuzey illerinde yoğunlaşmaktadır.

2000 yılında yaşlı nüfusun en çok istihdam edildiği iller 1990 yılında olduğu gibi İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Konya'dır (Bkz. EK-12). 2000 yılında yaşlı nüfusun toplam istihdamdaki payının en yüksek olduğu iller Sinop(%8,2), Artvin (%7,9), Kastamonu (%7,8) ve Giresun (%6,7)' dir (Bkz. EK-13).

İstihdamda olan yaşlı nüfusun toplam istihdamdaki nüfusa oranının en düşük olduğu iller sırasıyla İstanbul (%1,01), Hakkari (%1,04), Şırnak (%1,31) ve Van (%1,50)'dir.

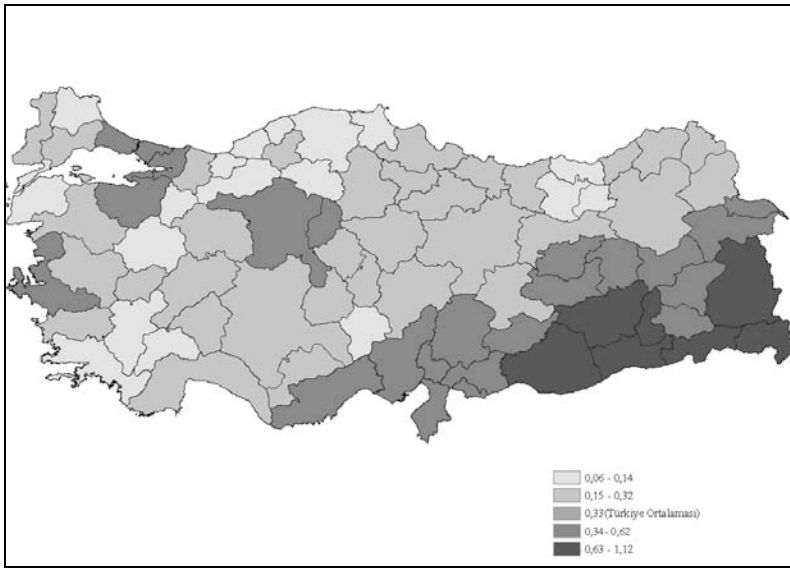
Harita 3.18'de yaşlı nüfusun istihdamda olan toplam nüfustaki payının Türkiye ortalamasına göre değişimi görülmektedir. Harita 3.18'de dikkati çeken husus istihdamda olan yaşlı nüfusun payının Kuzey Anadolu bölgesinde öne çıkmasıdır.



Harita 3.18. 2000 yılında illerdeki istihdamda olan (65 yaş ve üzeri yaş aralığı) yaşlı nüfusun istihdamda olan toplam nüfusa oranı [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir ve ücretsiz aile işçisi nüfusu dahil değildir.]

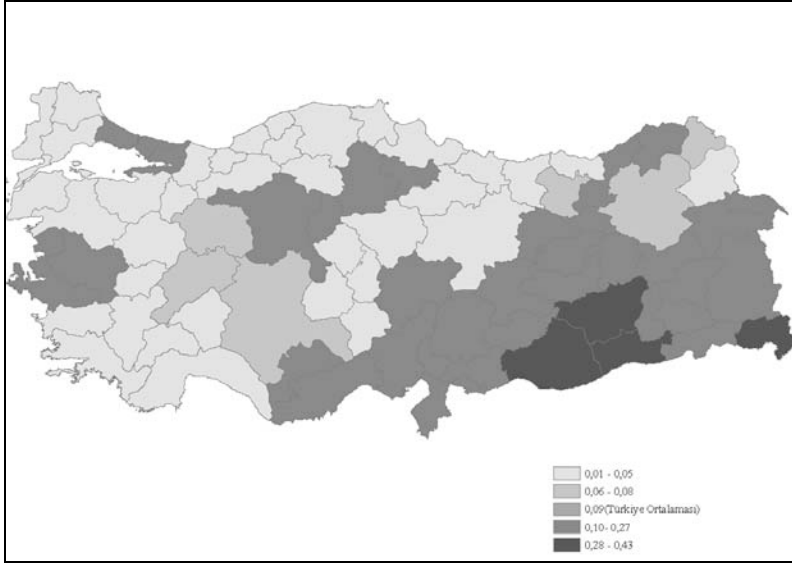
3.3.2. İstihdamda olmayan yaşı nüfusun toplam yaşı nüfusa oranının illere göre değişimi

2000 yılında istihdamda olmayan ve *iş arayan* 55-64 yaş ve 65 yaş ve üzeri yaş aralığındaki yaşı nüfusun toplam yaşı nüfusa oranının illere göre değişimi Harita 3.19 ve Harita 3.20’de görülmektedir.



Harita 3.19. İstihdamda olmayan ve *iş arayan* 55-64 yaş aralığındaki nüfusun toplam yaşı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

İstihdamda olmayan yaşı nüfus, işsizliğin temel bölgesel sorun olduğu doğu bölgesinde ve büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır. İstihdamdaki yaşı nüfus oranının fazla olduğu illerde orantılı bir biçimde iş arayan yaşı nüfus oranı düşüktür. Erken yaşlılık dönemi nüfusu (55-64 yaş) ve yaşı (65 yaş ve üstü yaşta) nüfustaki iş arayanların dağılımı bölgesel farklılıkla çakışır bir biçimde ve benzer yapıdadır.



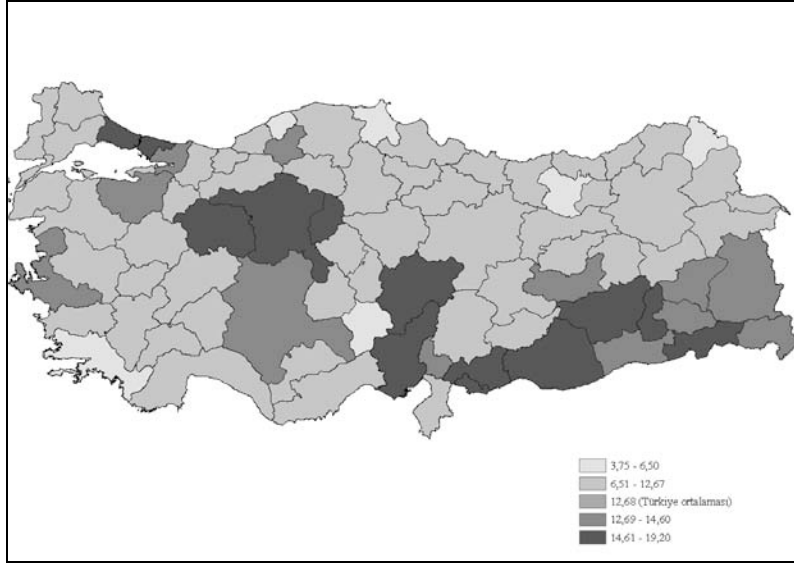
Harita 3.20. İstihdamda olmayan ve *iş arayan* 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki nüfusun toplam yaşlı nüfusuna oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

2000 yılında istihdamda olmayan yaşlı nüfus içinde *ev hanımı* statüsünde nüfusun, yaşlı nüfusa oranı Harita 3.21 ve Harita 3.22’de verilmiştir.

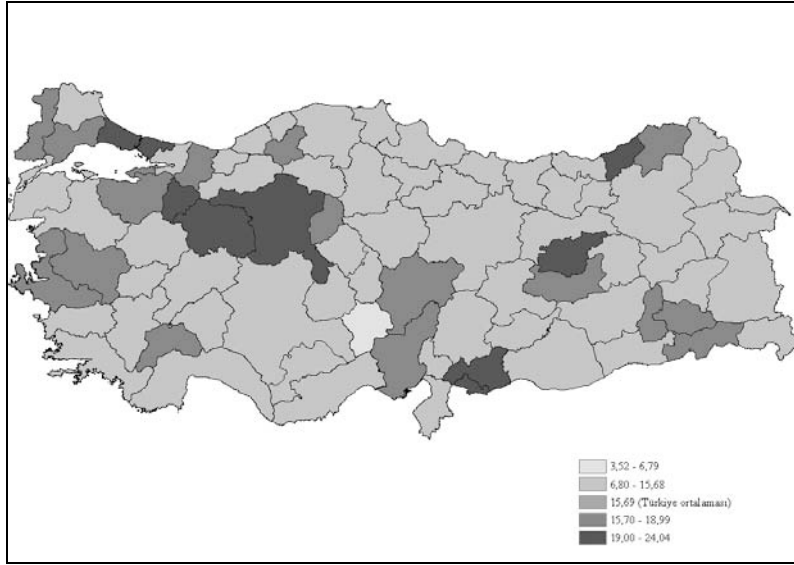
55-64 yaş aralığındaki yaşlı ev hanımı nüfusunun yaşlı nüfusa oranının en yüksek olduğu alanlar Türkiye’nin güney doğusunda ve büyük kentlerde baskın bir biçimde yoğunlaşmaktadır.

65 yaş ve üzeri yaşta nüfusta ev hanımı olanların toplam yaşlı nüfusa oranının dağılımı daha homojen bir yapı sergilemektedir.

Yaşlı ev hanımı oranının en düşük olduğu il Niğde’dir. Ankara, İstanbul ve Bilecik yaşlı ev hanımı oranının yüksek olduğu illerdir.



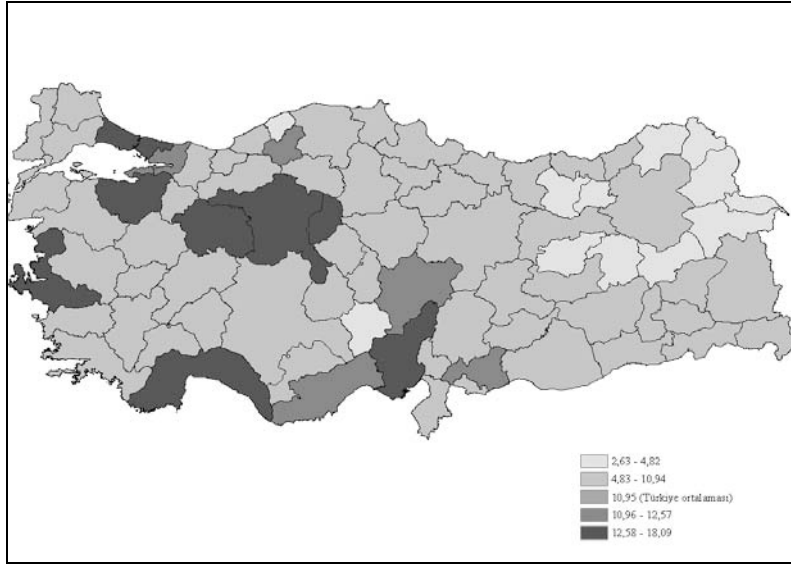
Harita 3.21. 55-64 yaş aralığındaki *ev hanımı* nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]



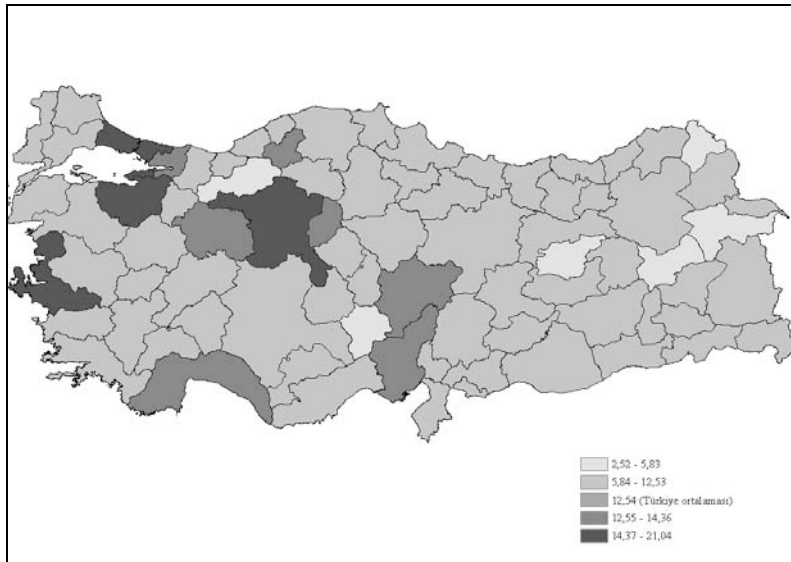
Harita 3.22. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki *ev hanımı* nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

2000 yılında 55-64 yaş aralığındaki *emekli* yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu iller İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Yalova, Antalya, Eskişehir, Kırıkkale ve Adana'dır. Bu yaş grubunda emeklilik oranının en düşük olduğu iller Niğde, Bartın, Gümüşhane, Bayburt, Artvin'dir. Emeklilik oranı bu bağlamda düşüktür. 65 yaş ve

üzeri yaş aralığındaki emekli nüfusunun toplam yaşlı nüfusuna göre değişimi (Harita 3.24) incelendiğinde emeklilerin daha çok büyük kentlerde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

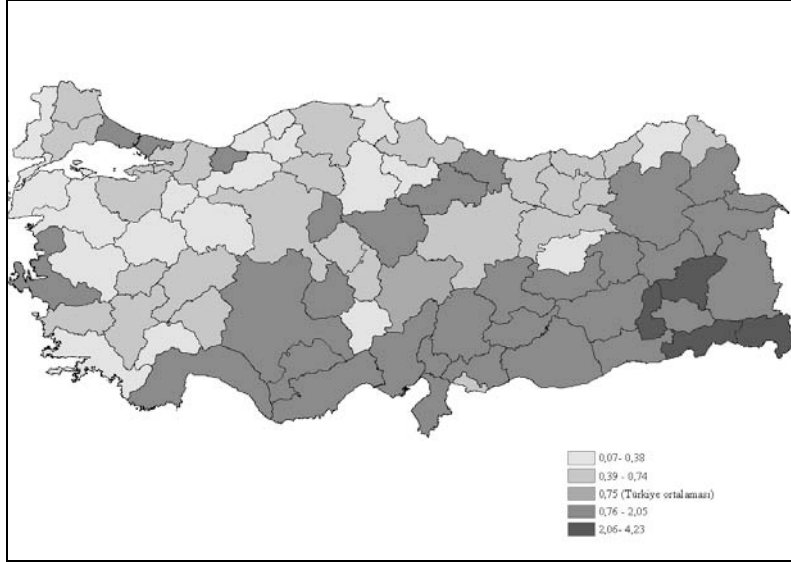


Harita 3.23. 55-64 yaş aralığındaki *emekli* nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

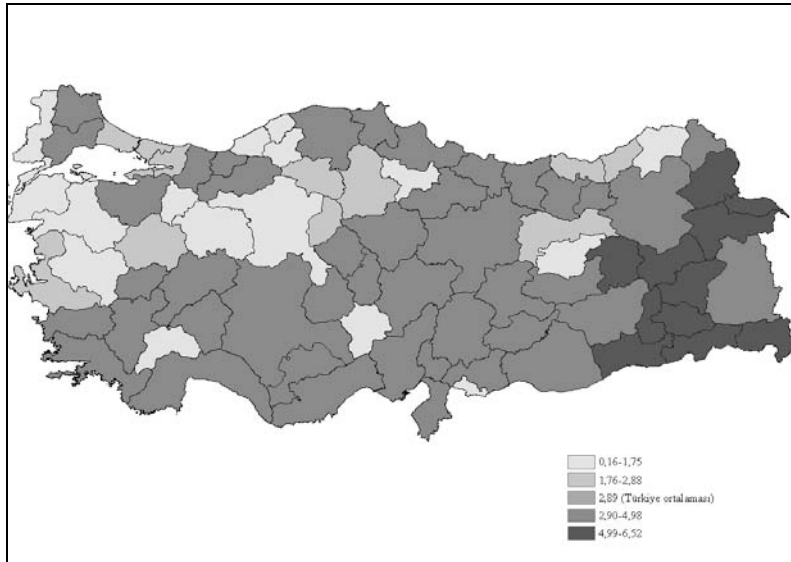


Harita 3.24. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki *emekli* nüfusunun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

İrad sahibi yaşlı nüfus her iki yaş aralığında da doğuda yoğunlaşmaktadır (Harita 3.25 ve Harita 3.26).



Harita 3.25. 55-64 yaş aralığındaki *irad sahibi* nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]



Harita 3.26. 65 yaş ve üzeri yaş aralığındaki *irad sahibi* nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı (2000) [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

3.4. Seçilmiş Sosyal Göstergelere Göre İl Düzeyinde Yaşlı Nüfusun Durumu

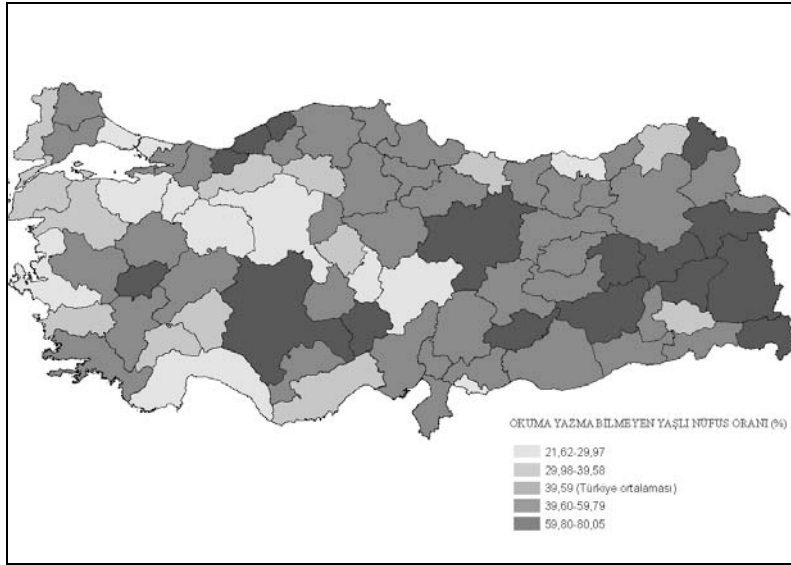
İstihdama katılma ve eğitim durumu, oturulan konutun mülkiyeti ve yaşlı nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerdeki nüfus sayısı gibi diğer belirleyicilerde yaşlı nüfusun sorunlarını saptamada önem kazanmaktadır.

3.4.1. Yaşlı nüfusun eğitim durumu

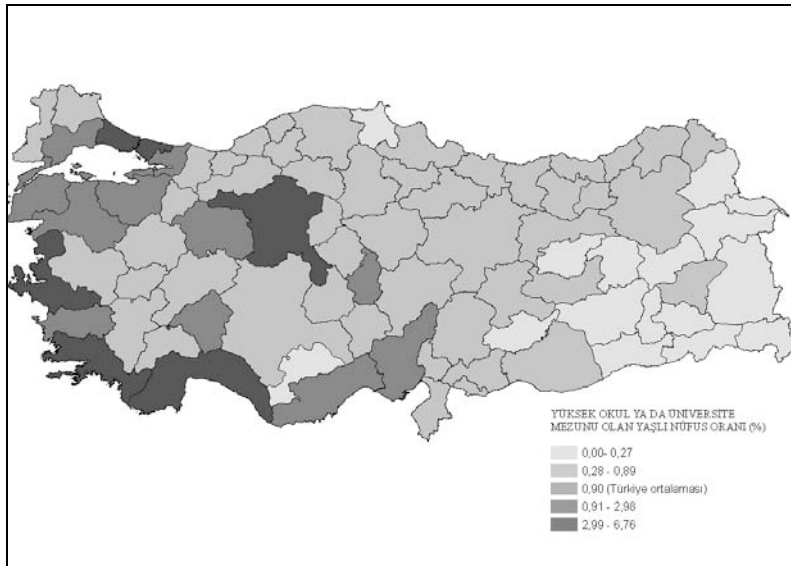
Yaşlı nüfusun mekansal dağılımında eğitim, genç nüfusta olduğu kadar önem taşımamaktadır. Genç nüfus eğitim durumuna göre eğitim potansiyelini değerlendirebileceği alanları tercih ederken yaşlı nüfus için yalnızca bazı alışkanlıklar ve çevresi ile iletişim kurma düzeyinde önemli sayılabilir. 2000 yılı GNS sonuçlarına göre 65 yaş ve üzeri yaşta 1 826 013 kişi okuma yazma bilmezken, toplam okuma yazma bilmeyen nüfus 4 676 659'dır.

Harita 3.27'de okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranının illere göre dağılımı görülmektedir. Bu dağılıma göre okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfusun Türkiye ortalamasına göre en fazla olduğu iller Türkiye'nin doğusunda yer almaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerinin oranının en az olduğu iller ise Yalova, İstanbul, Kırklareli, İzmir, Eskişehir, Tekirdağ ve Ankara gibi büyük metropoller ile batı bölgesi illeridir.

Yaşlı nüfusta üniversite ya da yüksekokul mezunu olan bireylerde en yüksek nüfus 30 523 kişi ile İstanbul'dur (Bkz. EK-14). İstanbul'u 14 102 üniversite mezunu yaşlı kişi ile Ankara, 9 738 kişi ile İzmir, 5 345 kişi ile Antalya ve 2 357 kişi ile Muğla izlemektedir. Türkiye'de 65 ve üstü yaşta yüksekokul ya da üniversite mezunu bireylerin toplam yaşlı nüfusa oranı Harita 3.28'de izlenmektedir. Yaşlı nüfusta üniversite ya da yüksekokul mezunu olanların oranının en düşük olduğu iller Bingöl, Hakkari, Şırnak ve Sinop'tur. Bu oranın en yüksek değeri bulunduğu iller ise sırasıyla Ankara, İstanbul, Antalya, Muğla ve İzmir'dir. Yaşlı nüfusun eğitim durumunun en yüksek olduğu yerler büyük kentler ve batı ve güney bölgesindeki kıyı illeridir.



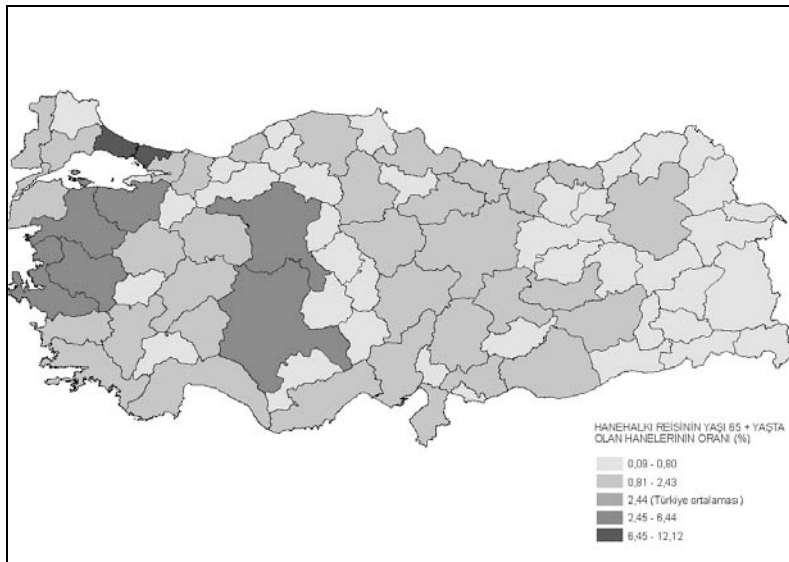
Harita 3.27. 2000 yılında *okuma yazma bilmeyen* yaşı nüfusun toplam yaşı nüfusa oranının illere göre değişimi [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]



Harita 3.28. 2000 yılında *yüksek okul ya da üniversite mezunu* olan yaşı nüfusun toplam yaşı nüfusa oranının illere göre değişimi [DİE, 2000 yılı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri verilerine göre düzenlenmiştir.]

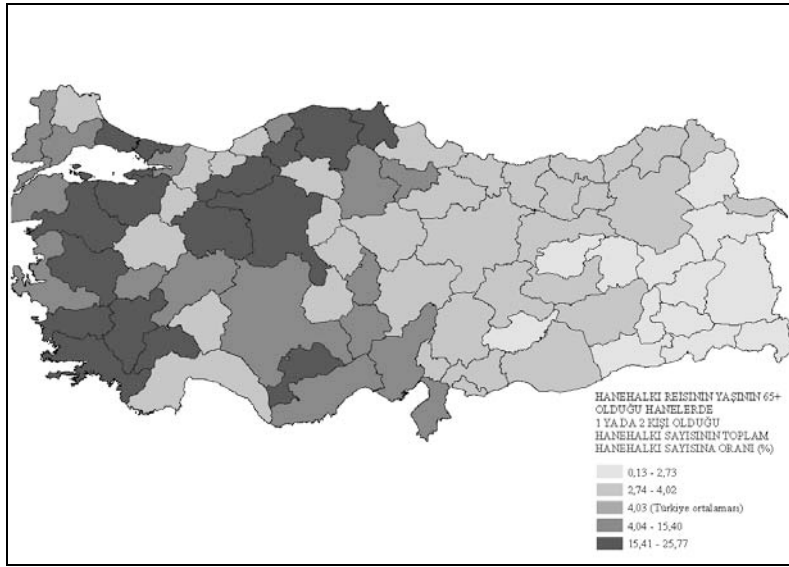
3.4.2. Yaşlı nüfus grubunda hane halkı büyüklüğü ve toplam hane halkı sayısı

Yaşlı bireyler çoğu zaman kimi ihtiyaçlarından dolayı ve fiziksel engellerinden dolayı birileriyle beraber yaşamak zorundadırlar. Oturduğu konutta yaşlının bakılması, burada yaşamını sosyal hizmet ve gelir desteği olarak sürdürmesi önemli bir yaklaşımdır. Türk toplumunda aile yapısı geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçmiş durumda bile olsa halen Türkiye'nin doğusunda geniş aile yapısında yaşam sürdüren haneler olduğu bilinmektedir. Yaşlı nüfusun yaşam sürdürdüğü hanelerin hanehalkı sayısı ve büyüklüğü sosyal destek ve gelir desteği ihtiyacını ortaya koymak açısından oldukça önemli olduğundan çalışmanın bu bölümünde, illere göre 2000 yılında hane halkı reisinin yaşı 65 ve üstü yaşıta olan hanelerin oranı incelenmiştir (Harita 3.29). Yaşlı nüfus grubundaki hane halkı reislerinin oranının en yüksek olduğu iller İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa gibi ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek illerdir. İstanbul, bu oranda kendisine en yakın ildeki hane sayısının 2 katı kadar haneye sahiptir. Genç nüfusun daha fazla olduğu doğu illerinde ise yaşlı hane halkı reisi oranı en düşük değerlerini taşımaktadır.



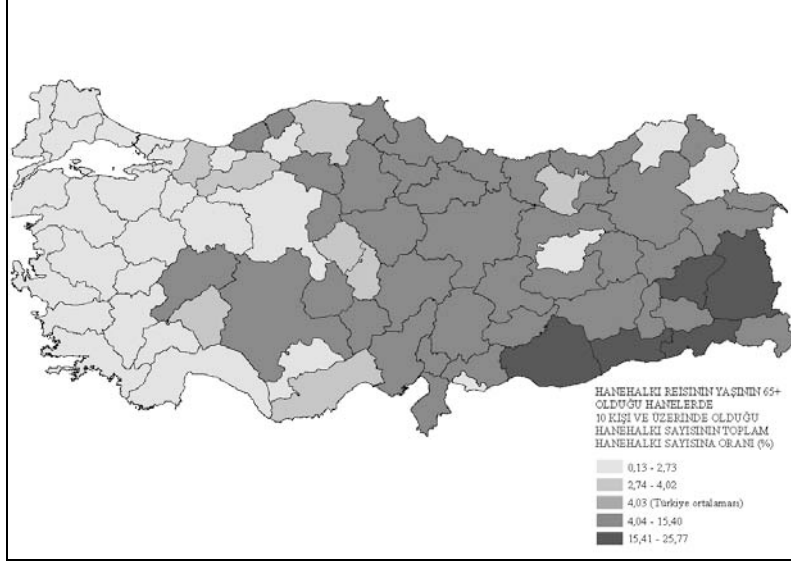
Harita 3.29. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşı 65 yaş ve üstü yaşıta olan hanelerin oranı [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

65 yaş ve üstü yaşta hane halkı reisi olanların hanelerinde hane halkı sayısının toplam yaşlı hane halkı reislerinin hanelerinin hane halkı sayısına oranının değişimi illere göre incelendiğinde (Harita 3.30) yalnız ya da iki kişi yaşayanlar sırasıyla en çok İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Balıkesir illerinde görülürken, küçük hane halkı sayısının oranı, Hakkari, Şırnak, Bitlis, Muş ve Ağrı illerinde geniş aile yapısı sürdüğünden dolayı bu illerde daha düşüktür.



Harita 3.30. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşının 65 yaş ve üstü yaşta olduğu hanelerde *hane halkı sayısının 1 ya da 2 kişi olduğu hanelerin toplam yaşlı haneler hane halkı sayısına oranı* [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

Hane halkı sayısının 10 kişi ve fazla olduğu yaşlı nüfus grubunda hane halkı reislerinin hanelerinde en yüksek orana sahip il Bitlis'tir. Bitlis'i, Van, Şırnak, Şanlıurfa ve Mardin izlemektedir. En düşük orana sahip iller Çanakkale, İzmir, Muğla, Bilecik ve Balıkesir'dir (Harita 3.31). Yaşlı nüfusun hane halkı reisi olduğu hane halkları sayısının arttığı doğu illerinde daha öncede değinildiği gibi potansiyel destek oranının da yüksek olduğu gözlenmektedir (Bkz. Harita 2.5).



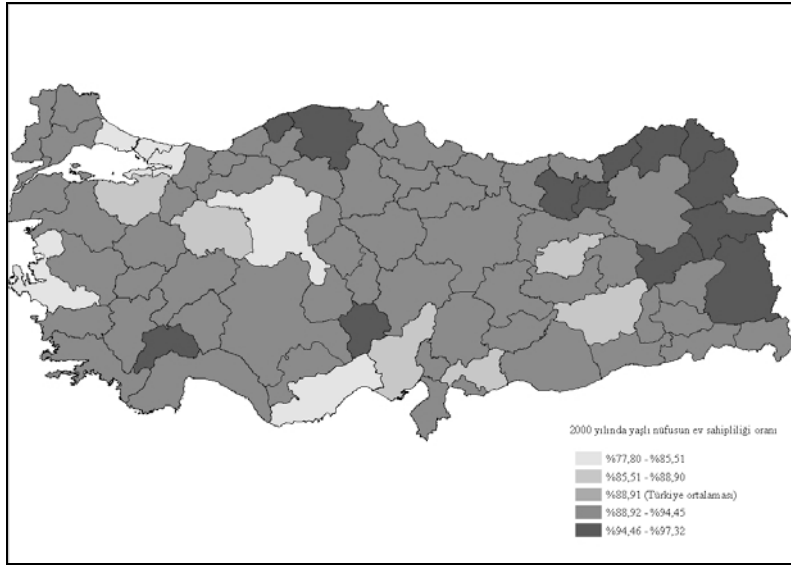
Harita 3.31. 2000 yılında hane halkı reisinin yaşının 65 ve üstü olduğu hanelerde *hane halkı sayısının 10 ve üzerinde kişi olduğu hanelerin toplam yaşlı haneler hane halkı sayısına oranı* [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

3.4.3. Yaşlı nüfus grubunda oturlan konutun mülkiyet durumunu

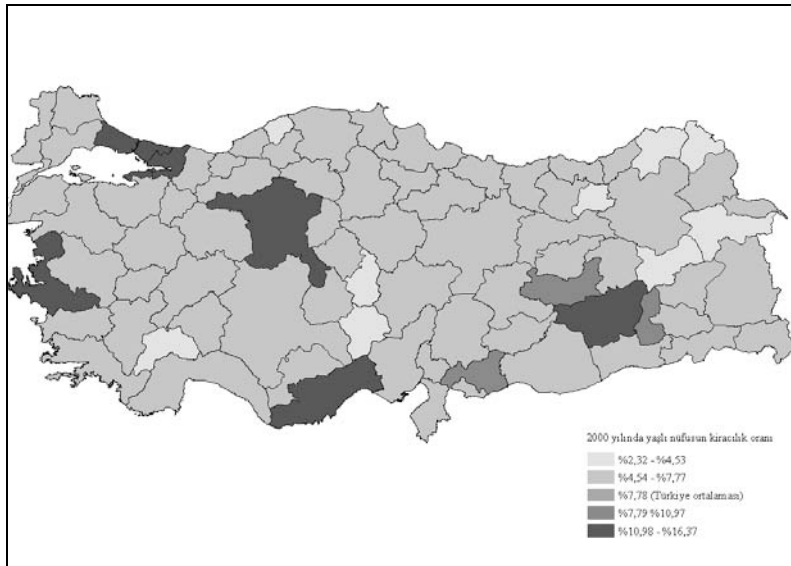
2000 yılında yapılan GNS sırasında 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olan nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde oturlan konutun mülkiyeti sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda yaşlı nüfusun oturduğu konutun mülkiyet durumu Harita 3.32 ve Harita 3.33'te görülmektedir.

2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde ev sahipliği oranının illere göre değişimine göre ev sahibi olan yaşlıların oranı Türkiye'nin Doğu ve Orta bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Ev sahipliği oranının en düşük olduğu iller büyük kentlerdir.

2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde kiracılık oranının illere göre değişimi ise ev sahipliğinin tersine büyük kent merkezlerinde artmaktadır.



Harita 3.32. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde *ev sahipliği oranının* illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]



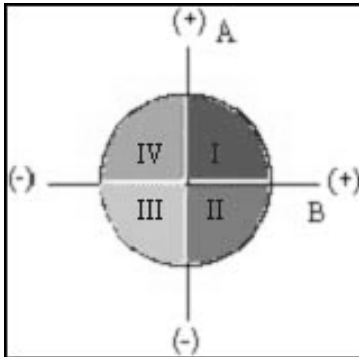
Harita 3.33. 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusun hane halkı reisi olduğu hanelerde *kiracılık oranının* illere göre değişimi [TÜİK, Bilgi dağıtım şubesi (30.12.2005)'nden alınan verilere göre hazırlanmıştır.]

Oturulan konutun mülkiyeti yaşlı nüfusun sosyal güvenliği ve barınma sorunlarını yansıtmaması açısından oldukça önemlidir. Buradan yaşlı nüfusun emeklilik primleri ve gelirlerinin göstergesi olarak büyük kentlerde konut edinemedikleri yorumuna ulaşılabilir.

4. DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE GÖRE YAŞLI NÜFUS DAĞILIMININ COĞRAFİ ANALİZİ

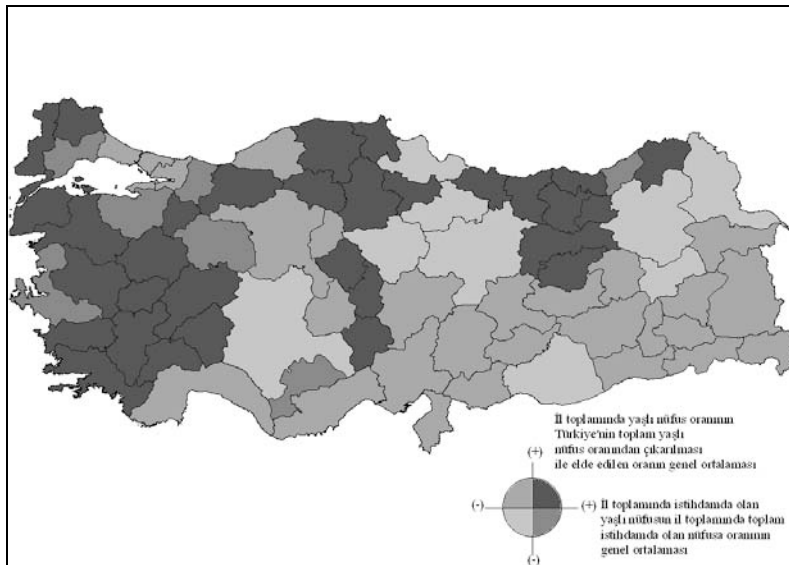
Yaşlı nüfusun mekansal dağılımında etken önemli değişkenler bu bölüme kadar incelenmiştir. Birbirinden bağımsız, tek tek değişkenlerin kendi içinde değerlendirilmesi yaşlı nüfusun benzerlik ve farklılık gösteren coğrafi dağılımını ortaya koymak için yeterli değildir. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı, göç ve istihdamdaki oranlarının bir biri ile olan ilişkisini kurmak için 3 değişkenin 8 alt kümesini oluşturan durumların illere göre değişimi incelenmiştir. Yaşlı nüfusun mekansal dağılımını niteliksel olarak değerlendirmek için değişkenler ikiserli gruplarla “Kuadratik Analiz” yöntemi ile karşılaştırılmıştır.

Kuadratik Analiz yönteminde esas olan, iki değişkenin ortalamaya göre değişimini kesiştirerek önemli olan illeri tespit etmektir. Şekil 4.1’de Kuadratik analize esas olan değişim dairesi görülmektedir. A ve B değişkenlerdir. I ile gösterilen bölge her iki değişkenin de pozitif olduğu bölgedir. II ile gösterilen bölge A değişkenin negatif, B değişkeninin pozitif olduğu bölgedir. III ile gösterilen bölge her iki değişkeninde negatif olduğu bölgedir ve son olarak IV ile gösterilen bölge A değişkenin pozitif, B değişkeninin negatif olduğu bölgedir. Buna göre iller için yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdam değişkenleri bu yöntemle 1990 ve 2000 yıllarında illere göre ortaya çıkan değişim değerlendirilmiştir.



Şekil 4.1. A ve B değişkenlerine göre kuadratik değişim dairesi

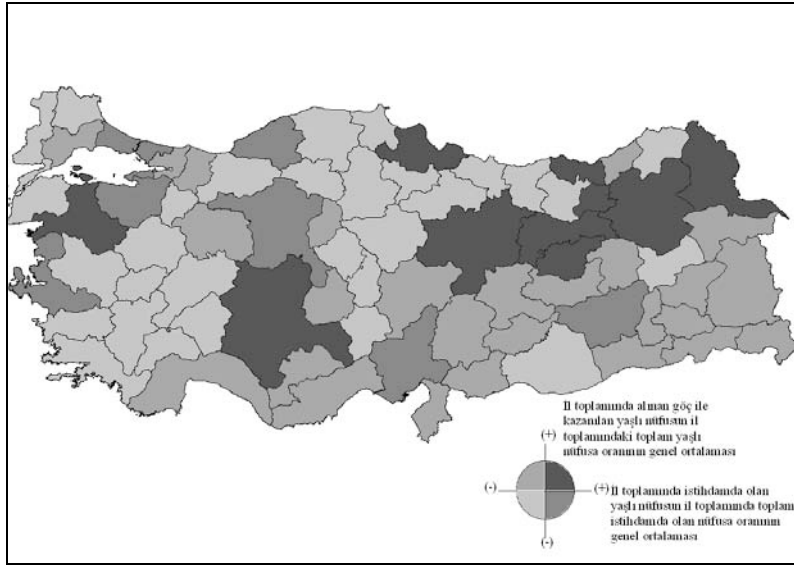
bölgesidir. İstihdamda olan yaşlı nüfusun oranının fazla olduğu fakat yaşlı nüfus oranının ortalamanın altında olduğu iller, ekonomisi sanayiye dayalı batı illeridir. Yaşlı nüfusun istihdamda ortalamanın üzerinde yer almasının nedeni bu illerdeki kalifiye ve tecrübeli eleman ihtiyacı olarak yorumlanabilir. Her iki oranın da ortalama altında olduğu iller ise ekonomisi tarıma dayalı illerdir.



Harita 4.2. 1990 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile karşılaştırılması

1990 yılında yaşlı nüfusun istihdam oranı ve göç ile alınan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusuna oranı karşılaştırıldığında, hem yaşlı nüfus göçü alan ve hem de istihdamdaki yaşlı nüfusun fazla olduğu iller Balıkesir, Trabzon, Bayburt, Sivas, Erzincan, Tunceli, Konya, Samsun ve Kars'tır (Harita 4.3).

Bu karşılaştırmada en her iki değerinde pozitif olduğu iller kuzey doğu illerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişliğe göre ters bir yapı sergilemesi aslında yaşlı nüfusun gelişmiş illerde genç nüfus fazlalığından dolayı istihdamda yer bulamaması ve bu illere yöneldiğini göstermektedir.



Harita 4.3. 1990 yılında il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile ilde yaşlı nüfusta alınan göçün toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması

1990 yılında yaşlı nüfus oranı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve göçün karşılaştırılması

1990 yılında ildeki yaşlı nüfusun Türkiye yaşlı nüfus ortalamasına göre farkının oranı, istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ve göç yolu ile alınan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı incelediğimiz değişkenlerdir. Bu üç değişkenin değişik alt kümelerinin durumunun illere göre değişimi Harita 4.4'te gösterilmektedir.

1. grup hem yaşlı nüfus oranı farkı oranının, hem yaşlı istihdam oranının hem de yaşlı nüfusta göç alma oranının yüksek olduğu illerdir. Bunlar Balıkesir, Bayburt, Erzincan, Tunceli ve Trabzon'dur. Bu illerin en büyük karakteristik özelliği genç nüfusunun büyük bölümünü göç ile çevre illere veren iller olması ve yaşlılar için iş potansiyelinin yüksek olduğu illerdir.

2. grupta yer alan iller yaşlı nüfus oranı farkının pozitif yönde yüksek olduğu, yaşlı nüfus göçü almayan ve istihdamda yaşlı nüfusun payının yüksek olduğu illerdir. Bu iller Kırklareli, Çanakkale, Uşak, Muğla, Burdur, Bilecik, Bolu, Çankırı, Kastamonu,

Sinop, Artvin, Edirne, Afyon, Isparta, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Çorum, Amasya, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Kütahya, Manisa, Aydın ve Denizli'dir.

3. *grupta* yer alan iller yaşlı nüfusun az olduğu, az yaşlı nüfus göçü alan fakat istihdamda yaşlı nüfusun yüksek olduğu illerdir. Bu iller Yozgat, Tokat, Muş ve Şanlıurfa'dır.

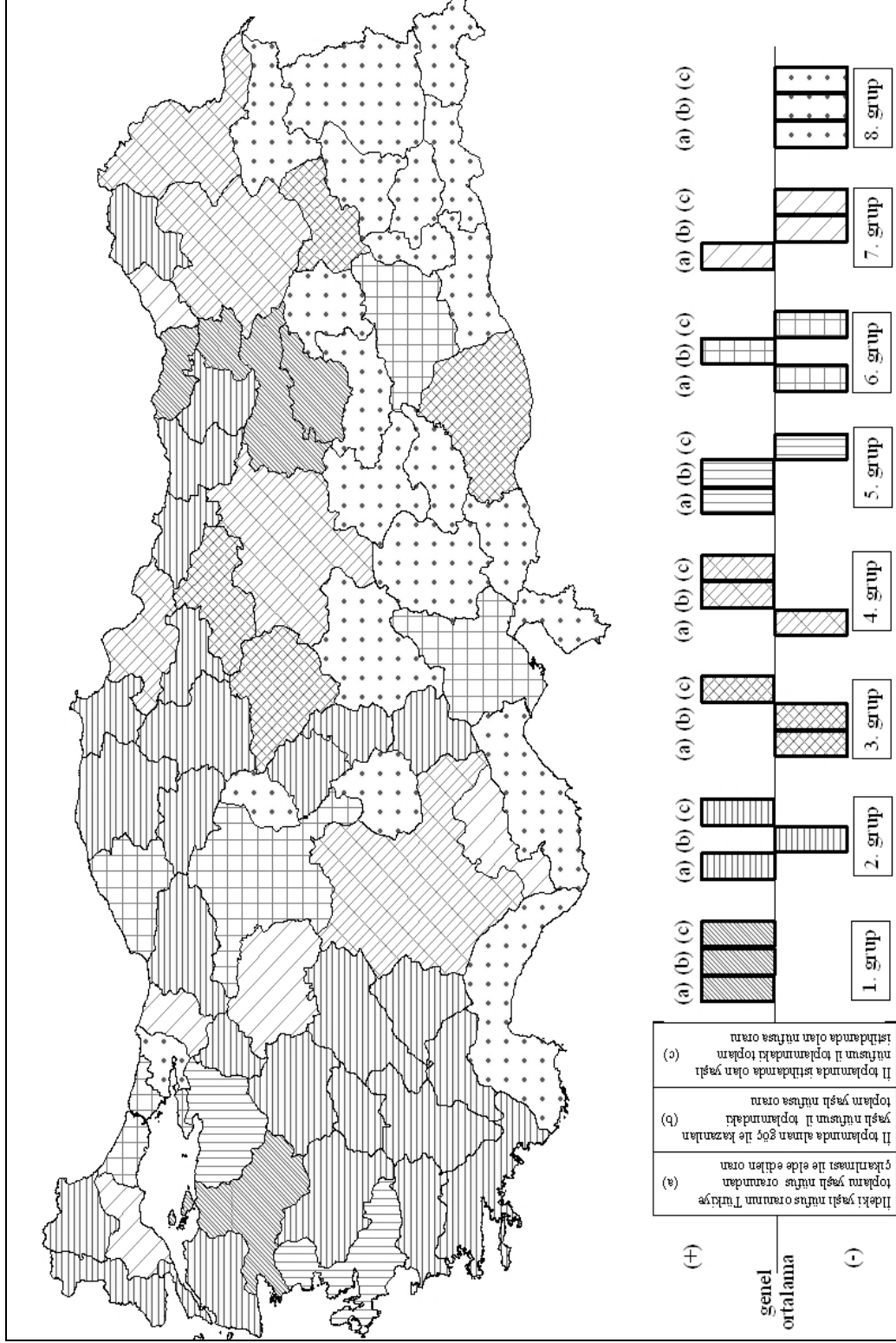
4. *grup* toplamda yaşlı nüfusun az olduğu, yaşlı nüfus göçü alan ve istihdamda olan yaşlı nüfusun payının fazla olduğu illerdir. Bu gruba dahil olan iller Sivas, Konya, Samsun, Erzurum ve Kars'tır.

5. *grup* yaşlı nüfusun fazla olduğu, göç alan ve yaşlı nüfusun çalışmadığı illerdir. Bunlar Bursa ve İzmir'dir.

6. *grupta* yer alan iller yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının az olduğu, yaşlı göçü alan ve yaşlı nüfusun çalışmadığı illerdir. İstanbul, Zonguldak, Ankara, Diyarbakır ve Adana'dır. Bu illerin büyük çoğunluğu ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu iller iken Batman ve Hakkari gibi sayıca yaşlı nüfusun az olduğu illerde olabilmektedir.

1990 yılında 7. *grupta* yer alan iller Tekirdağ, Sakarya, Karaman, Rize ve Eskişehir'dir. 7. *grubun* özelliği yaşlı nüfusun oranının yüksek, alınan yaşlı göçünün ve istihdamdaki payının düşük olduğu durumdur.

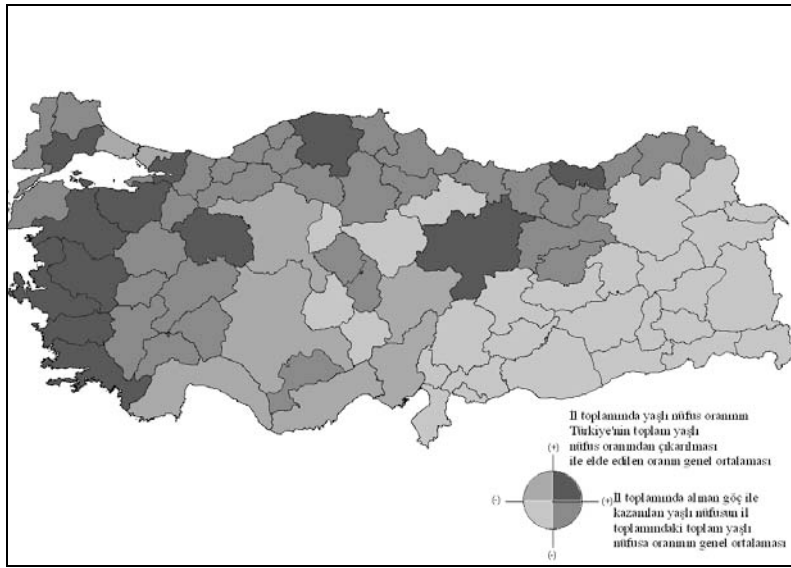
8. *grup* hem yaşlı nüfusu az, göç almayan ve hem de istihdamda yaşlı nüfusun az olduğu illerdir ki bunlar Kocaeli, Antalya, Kırıkkale, Aksaray, İçel, Kayseri, Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Bingöl, Malatya, Elazığ, Ağrı, Mardin, Batman, Bitlis, Siirt, Van, Şırnak ve Hakkari'dir. (Harita 4.4).



Harita 4.4. 1990 yılında yaşlı nüfus oranı farkı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve alınan yaşlı nüfus göç oranlarının karşılaştırılması

2000 yılı yaşlı nüfus oranı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve göçün quadratik analizi

2000 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ile Türkiye’de ki yaşlı nüfus oranı farkının ortalamadan yüksek olduğu ve yine alınan yaşlı nüfus göçünün toplam yaşlı nüfustaki payının en yüksek olduğu iller Harita 4.5’te görüldüğü gibi bu iller kıyı alanlarında daha fazla yoğunlaşmaktadır.

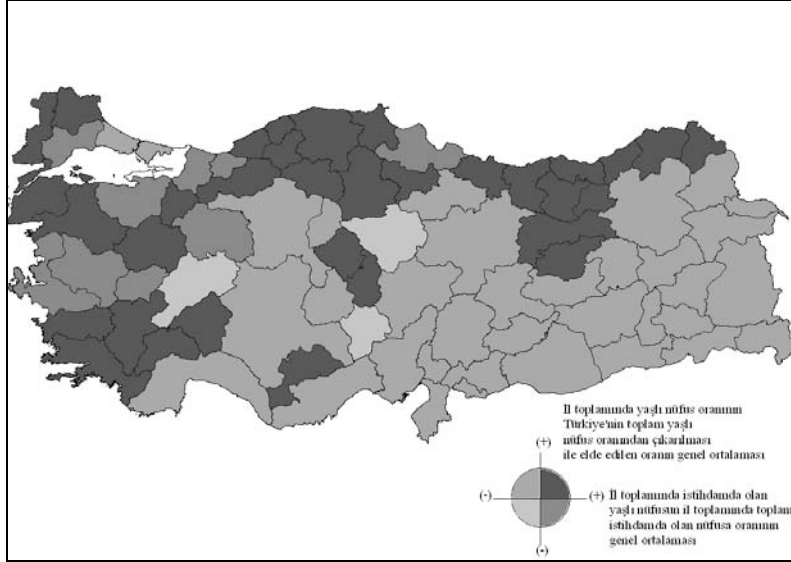


Harita 4.5. 2000 yılında ildeki yaşlı nüfus oranını ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, alınan yaşlı nüfus göçünün toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması

2000 yılında yaşlı nüfus oranının az olduğu ve yaşlı nüfus göçünün az olduğu iller ise doğuda yoğunlaşmaktadır. Bu iller Aksaray, Niğde, Kırıkkale, Tokat, Yozgat, Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis, Hatay, Malatya, Elazığ, Erzurum, Kars, Iğdır, Ağrı, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Hakkari, Batman, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman ve Gaziantep'tir.

Yaşlı nüfus oranı farkının istihdamda olan yaşlı nüfusla karşılaştırılması Harita 4.6'da görülmektedir. 2000 yılında istihdamda yaşlı nüfus payı yüksek, yaşlı nüfusun oranının Türkiye'deki yaşlı nüfus oranından yüksek olduğu iller Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Bilecik, Kütahya, Aydın, Muğla, Burdur, Isparta, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Çorum, Amasya, Kırşehir,

Nevşehir, Karaman, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Erzincan, Tunceli, Trabzon, Bayburt, Rize, Denizli, Ardahan ve Artvin'dir.

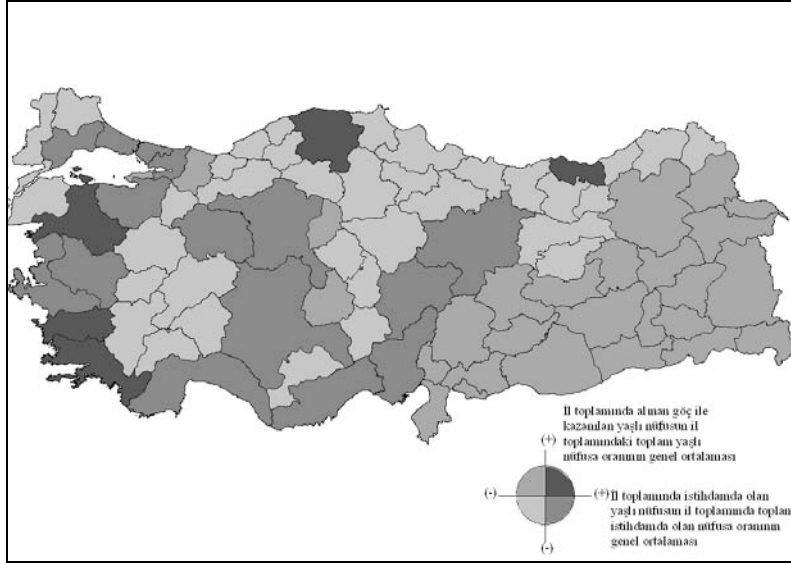


Harita 4.6. 2000 yılında ildeki yaşlı nüfus oranı ile Türkiye yaşlı nüfus oranının farkı ile elde edilen oranın, il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile karşılaştırılması

2000 yılında bu iki değişkeninde ortalamasının altında olduğu iller İstanbul, Ankara, Konya, Antalya, Tokat, Niğde, İçel, Kırıkkale, Kayseri, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis, Hatay, Malatya, Elazığ, Erzurum, Kars, Iğdır, Ağrı, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Hakkari, Batman, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Aksaray ve Sivas'tır.

2000 yılında alınan yaşlı göçünün toplam yaşlı nüfusuna oranı ve istihdamdaki yaşlı nüfusun toplam istihdamdaki nüfusa oranı karşılaştırıldığında öne çıkan iller Balıkesir, Aydın, Muğla, Kastamonu ve Trabzon'dur (Harita 4.7). Bu iki değişkeninde en düşük olduğu iller Uşak, Düzce, Samsun, Tokat, Kırıkkale, Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis, Hatay, Malatya, Elazığ, Erzurum, Kars, Iğdır, Ağrı, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Hakkari, Batman, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Sakarya, Aksaray ve Yalova'dır. Göç oranının fazla yaşlı istihdamının düşük olduğu iller görece daha gelişmiş illerdir. Yaşlıların bu illeri

tercih etmesindeki tek sebep bazı sosyal hizmetler ile beraber bakım ve sağlık hizmetlerinin daha rahat karşılanıyor olmasıdır. Bu iller İstanbul, Ankara, Konya, Antalya, İçel, Kayseri, Adana, Tekirdağ, Bursa, İzmir, Manisa, Eskişehir, Kocaeli ve Sivas'tır.



Harita 4.7. 2000 yılında il toplamında istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ile ilde yaşlı nüfusta alınan göçün toplam yaşlı nüfusa oranı ile karşılaştırılması

Harita 4.8'de 2000 yılında ildeki yaşlı nüfusun Türkiye yaşlı nüfus ortalamasına göre farkının oranı, istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam istihdam edilen nüfusa oranı ve göç yolu ile alınan yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranının birbiri ile ilişkisi ve bu üç değişkenin değişik alt kümelerinin durumunun illere göre değişimi gösterilmektedir.

2000 yılında yaşlı nüfus oranı, istihdam edilen yaşlı nüfus ve göçün karşılaştırılması

1. grup yaşlı nüfus oranı farkı, istihdam oranı ve hem de yaşlı nüfusta göç alma oranının yüksek olduğu illerdir. Bunlar Balıkesir, Aydın, Muğla, Kastamonu ve Trabzon'dur. Bu illerin en büyük karakteristik özelliği genç nüfusunun büyük bölümünü göç ile çevre illere veren iller olması ve yaşlılar için iş potansiyelinin yüksek olduğu illerdir.

2. *grupta* yer alan iller yaşlı nüfus oranı farkının pozitif yönde yüksek olduğu, yaşlı nüfus göçü almayan ve istihdamda yaşlı nüfusun payının yüksek olduğu illerdir. Bu iller Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Bilecik, Kütahya, Afyon, Burdur, Isparta, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Sinop, Çankırı, Çorum, Amasya, Kırşehir, Nevşehir, Karaman, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Erzincan, Tunceli, Bayburt, Rize, Niğde, Denizli, Ardahan ve Artvin'dir.

3. *grupta* yer alan iller yaşlı nüfusun az olduğu, az yaşlı nüfus göçü alan fakat istihdamda yaşlı nüfusun yüksek olduğu illerdir. Bu gruptaki tek il Yozgat'tır.

4. *grup*, toplamda yaşlı nüfusun az olduğu, yaşlı nüfus göçü alan ve istihdamda olan yaşlı nüfusun payının fazla olduğu illerdir. 2000 yılında bu grupta yer alan hiçbir il olmamıştır.

5. *grup*, yaşlı nüfusun fazla olduğu, göç alan ve yaşlı nüfusun çalışmadığı illerdir. Bunlar Sivas, Tekirdağ, Bursa, İzmir, Manisa ve Eskişehir'dir.

6. *grupta* yer alan iller yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının az olduğu, yaşlı nüfus göçü alan ve yaşlı nüfusun çalışmadığı illerdir. Ankara, İstanbul, Konya, Antalya, Kayseri, Adana, Kocaeli ve İçel bu grubun illeridir. Bu illerin büyük çoğunluğu ekonomik gelişmişlik seviyesinin görece yüksek olduğu illerdir.

2000 yılında Yalova ve Sakarya 7. *gruptaki* illerdir. 7. grubun özelliği yaşlı nüfusun oranının yüksek, alınan yaşlı nüfus göçünün ve istihdamdaki payının düşük olduğu durumdur.

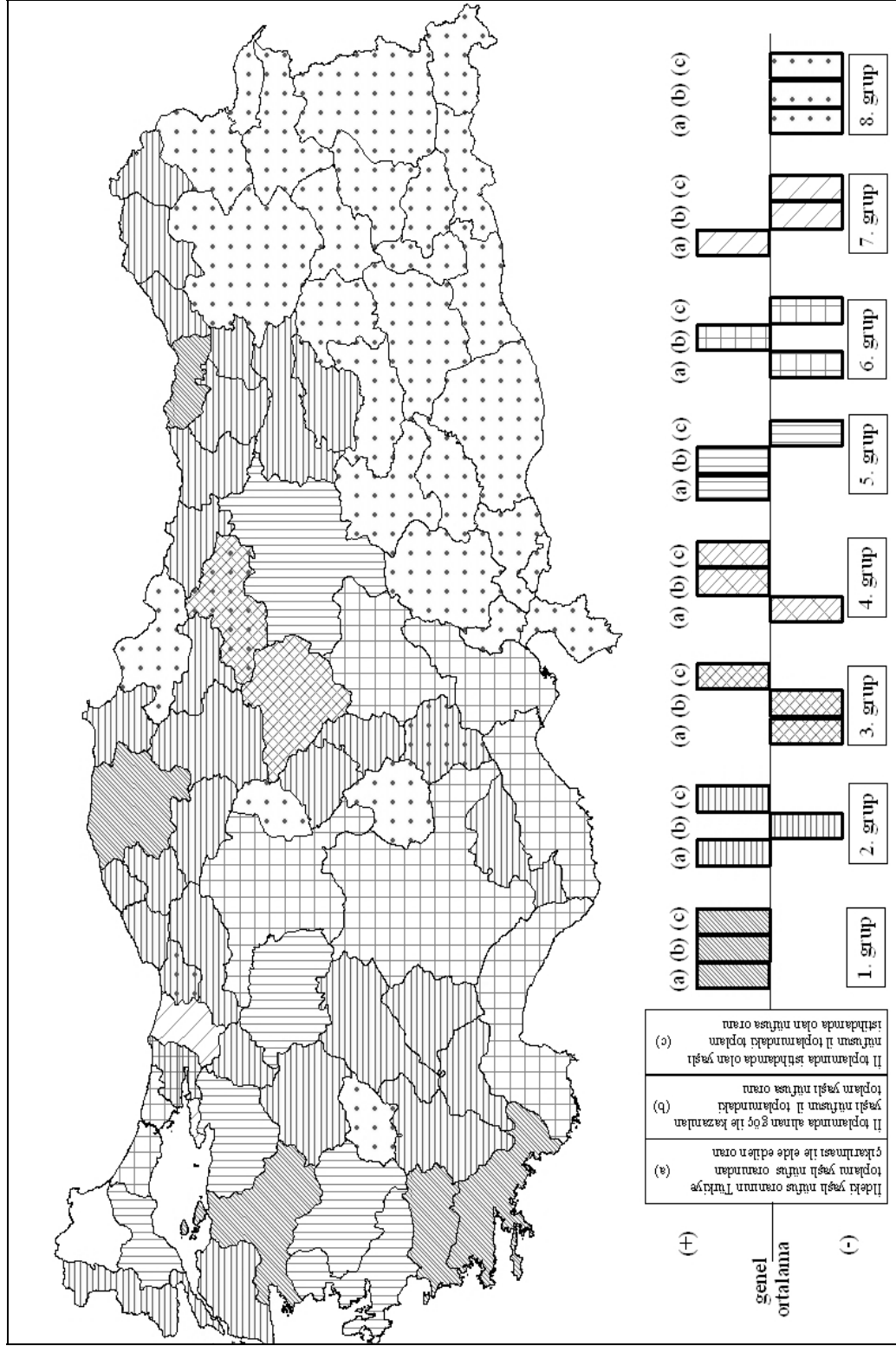
8. *grup* hem yaşlı nüfusu az, göç almayan ve hem de istihdamda yaşlı nüfusun az olduğu illerdir ki bunlar Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis, Hatay, Malatya, Elazığ, Erzurum, Kars, Iğdır, Ağrı, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Hakkari, Batman, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Kırıkkale, Uşak, Tokat, Düzce, Samsun ve Aksaray gibi Doğuda ve İç Anadolu'da erişilen hizmetler açısından ve

soğuk ve kurak iklimsel özellikleri nedeni ile yaşlı nüfus için çekim oluşturmayan illerdir (Harita 4.8).

1990 ve 2000 yıllarında her üç oranında ortalamanın üzerinde olduğu iller Balıkesir, ve Trabzon'dur. 1990'da 1. grupta yer alan bu illerden Bayburt 2000 yılında yaşlı nüfus oranı farkının pozitif yönde yüksek olduğu, yaşlı nüfus göçü almayan ve istihdamda yaşlı nüfusun payının yüksek olduğu iller grubu olan 2. grup illerine kaymıştır. 1990 yılında 2. grup illeri arasında yer alan Muğla, Aydın ve Kastamonu 2000 yılında yaşlı nüfus göçü oranında artış olmuş ve 1. grup illeri arasına girmişlerdir.

1990 ve 2000 yıllarında yaşlı nüfus oranı farkının pozitif yönde yüksek olduğu, yaşlı nüfus göçü almayan ve istihdamda yaşlı nüfusun payının yüksek olduğu iller grubu olan 2. grupta yer alan iller Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Bilecik, Kütahya, Afyon, Burdur, Isparta, Bolu, Sinop, Çankırı, Çorum, Amasya, Kırşehir, Nevşehir, Ordu, Giresun, Gümüşhane, ve Artvin'dir. 1990 yılında bu grupta yer almış olan Manisa 2000 yılında yaşlı nüfus göçü alan ve yaşlı nüfusun istihdamdaki oranının düşük olduğu 5. gruba dahil olmuştur.

3. grup olarak sözünü ettiğimiz yaşlı nüfus oranının az olduğu, az yaşlı nüfus göçü alan fakat istihdamda yaşlı nüfusun yüksek olduğu iller grubunda 1990 ve 2000 yılında Yozgat bulunurken, 1990 yılında bu grupta yer alan Tokat, Yozgat, Şanlıurfa ve Muş 2000 yılında hem yaşlı nüfus oranı düşük, göç almayan ve hem de istihdamda yaşlı nüfusun az olduğu iller grubu olan 8. grup'ta yer almışlardır. Bu iller için bu zaman aralığında yaşlı nüfus oranı ve yaşlı nüfusun göç etmediği iller olmasının yanı sıra yaşlı nüfusun istihdamdaki yerini de kaybettiğini gösterir.



1990 ve 2000 yıllarında 4. grup toplamda yaşlı nüfusun az olduğu, yaşlı nüfus göçü alan ve istihdamda olan yaşlı nüfusun payının fazla olduğu illerdir. 1990 yılında bu grupta yer alan Sivas, Kars, Konya, Samsun ve Erzurum illerinden Sivas, 2000 yılında yaşlı nüfus oranının ve alınan yaşlı göçünün ortalamanın üzerinde olduğu ve istihdamdaki payının düşük olduğu iller grubu olan 5. grupta yer alırken, Kars, Samsun ve Erzurum bu üç değişkeninde ortalamanın altında olduğu 8. grup illerine geçmiştir.

5. grup yani yaşlı nüfus oranının Türkiye yaşlı nüfus oranı farkının ortalamanın üzerinde olduğu, göç alan ve yaşlı nüfusun istihdamdaki payının düşük olduğu illerin oluşturduğu grupta 1990 ve 2000 yıllarında yer alan iller Bursa ve İzmir' dir.

1990 ve 2000 yıllarında 6. grup illeri Ankara, İstanbul ve Adana'dır. Bu illerin ortak özelliği yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının az olduğu, yaşlı göçü alan ve yaşlı nüfusun çalışmadığı iller olmasıdır. Bu grupta yer alan iller özellikle ekonomik anlamda gelişmiş illerdir. Bu illere olan yaşlı nüfus göçünün temel nedeni sosyal ve sağlık hizmetlerin daha fazla oluşundandır.

Yaşlı nüfus oranının yüksek, alınan yaşlı göçünün ve istihdamdaki payının düşük olduğu iller grubu olan 7. grupta Sakarya her 2 dönemde de bu grupta yer almıştır.

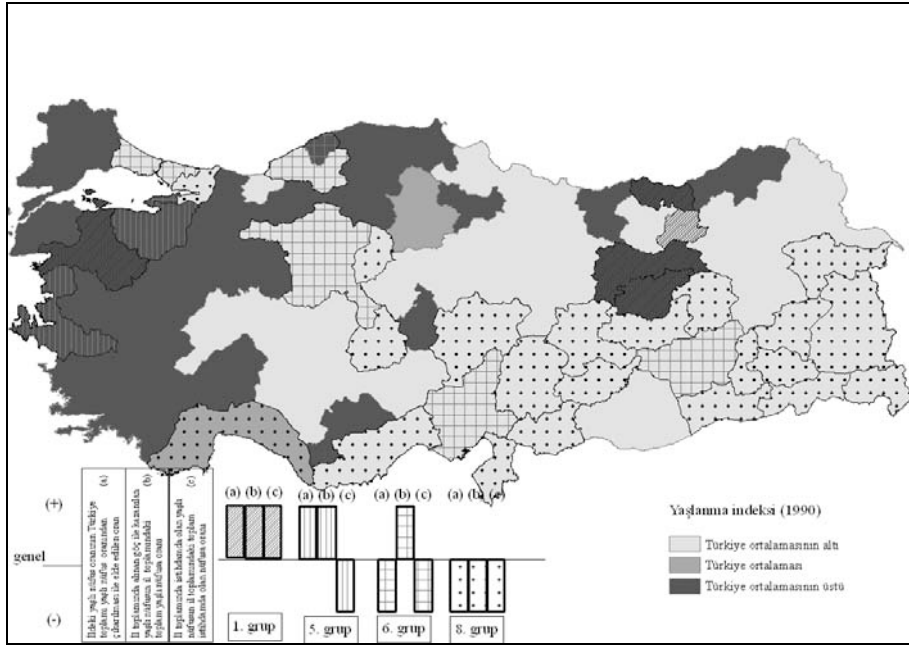
1990 ve 2000 yılında yaşlı nüfusun payının, yaşlı göçünün ve istihdamdaki yaşlı nüfusun oranının hep ortalamanın altında olduğu iller Kahramanmaraş, Hatay, Ağrı, Bingöl, Malatya, Elazığ Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Hakkari, Batman, Mardin, Adıyaman, Gaziantep, Kırıkkale ve Aksaray'dır.

8'li grup içinde göç alan iller birliktedeğerlendirildiğinde 1990 yılında Batı-Marmara, İç Anadolu-Batı Karadeniz ve Doğu Anadolu-güney eksenleri 2000 yılında güneydeki kıyı illerini kapsayarak bir bölge tarif etmektedir. 2000 yılında Doğu Anadolu yaşlı nüfusun oran farkı, istihdamda olma ve göç durumu açısından negatif yönde homojen bir yapı göstermektedir.

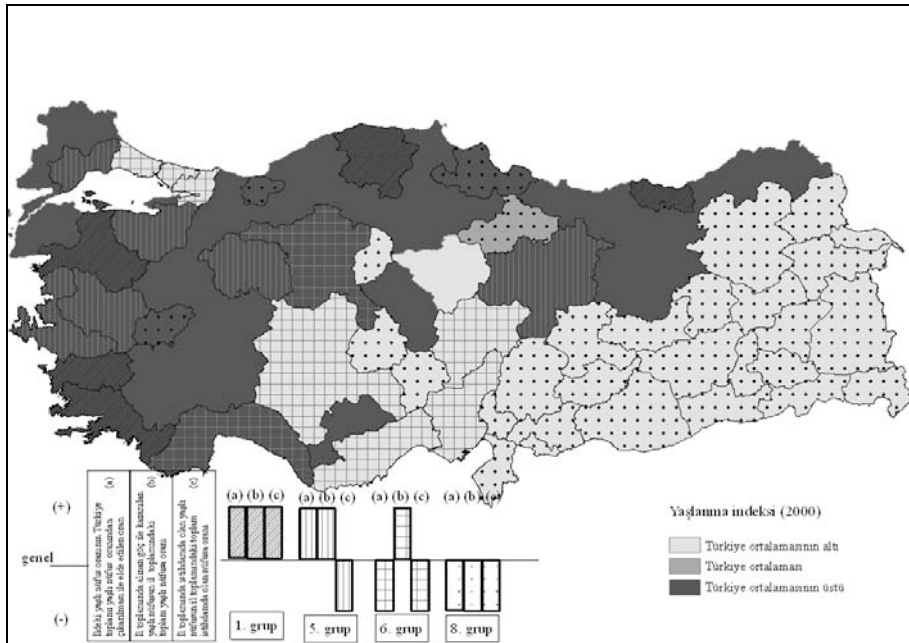
Seçilmiş demografik belirleyicilerin il düzeyinde yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdam ile karşılaştırılması

Yaşlı nüfusun coğrafi dağılımında etkin bu üç değişkenin önem kazandığı belirlenen 4 grup ile illerinin diğer demografik belirleyicilere göre durumunu incelemek, Türkiye için genel karakteristiklere uygun olup olmadığını tartışmak önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, 1990 ve 2000 yılında yaşlı nüfus için çekim oluşturma durumuna göre seçilmiş, *1. grup* (yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasının üzerinde yer aldığı, yaşlı nüfus göçünün ve yaşlı nüfusun istihdam oranının Türkiye ortalamasına göre yüksek olduğu iller), *5. grup* (yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasının üzerinde yer aldığı, yaşlı nüfus göçünün Türkiye ortalamasına göre fazla olduğu ve yaşlı nüfusun istihdam oranının Türkiye ortalamasına göre düşük olduğu iller), *6. grup* (yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasının altında yer aldığı, yaşlı nüfus göçünün Türkiye ortalamasına göre fazla olduğu ve yaşlı nüfusun istihdam oranının Türkiye ortalamasına göre düşük olduğu iller) ve *8. grup* (her üç değişkenin de Türkiye ortalamasının altında olduğu iller) ile demografik belirleyiciler olan cinsiyet oranı, yaşlanma indeksi yaşlı bağımlılık oranı ve potansiyel destek oranı karşılaştırılmıştır.

Seçilmiş gruplar ile yaşlı nüfusun *yaşlanma indeksi* ilişkisinin daha iyi belirlenmesi için yaşlanma indeksinin Türkiye ortalamasına göre değişimi ile yaşlı nüfus değerlendirmesinde öne çıkan sözü edilen 4 gruptaki illerin gösterdiği coğrafi dağılım, 1990 ve 2000 yılları için Harita 4.9 ve Harita 4.10'da bir araya getirilmiştir. Yaşlanma indeksinin Türkiye ortalamasının altında olduğu illerde yaşlı nüfus oranı da ortalamanın altındadır. Yaşlanma indeksi Türkiye'nin batısından doğusuna gidildikçe düşmektedir. Yaşlı nüfus oranının ortalamanın altında olduğu fakat göç eden yaşlı nüfusun ortalamanın üzerinde olduğu iller, 1990 yılında yaşlanma indeksinin düşük olduğu alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum 2000 yılında değişiklik göstermiş, Antalya ve Ankara'nın yaşlanma indeksi ortalamanın üzerine çıkmıştır.



Harita 4.9. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın *yaşlanma indeksi* ile karşılaştırılması



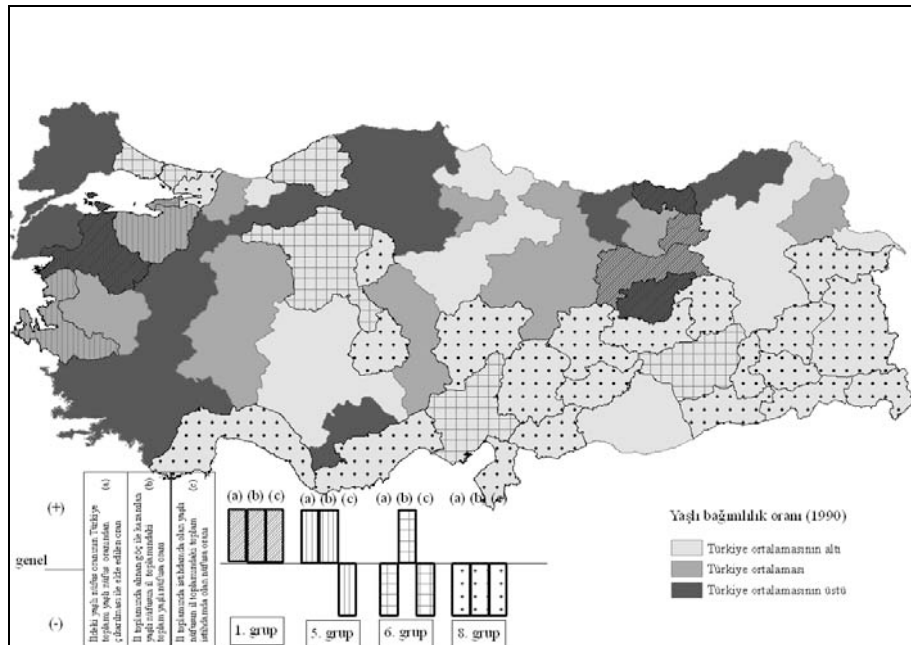
Harita 4.10. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın *yaşlanma indeksi* ile karşılaştırılması

Seçilmiş gruplar ile *cinsiyet oranının* coğrafi dağılım özelliklerinin nasıl geliştiğini görmek üzere 1990 ve 2000 yılları bu iki değer karşılaştırılmıştır.

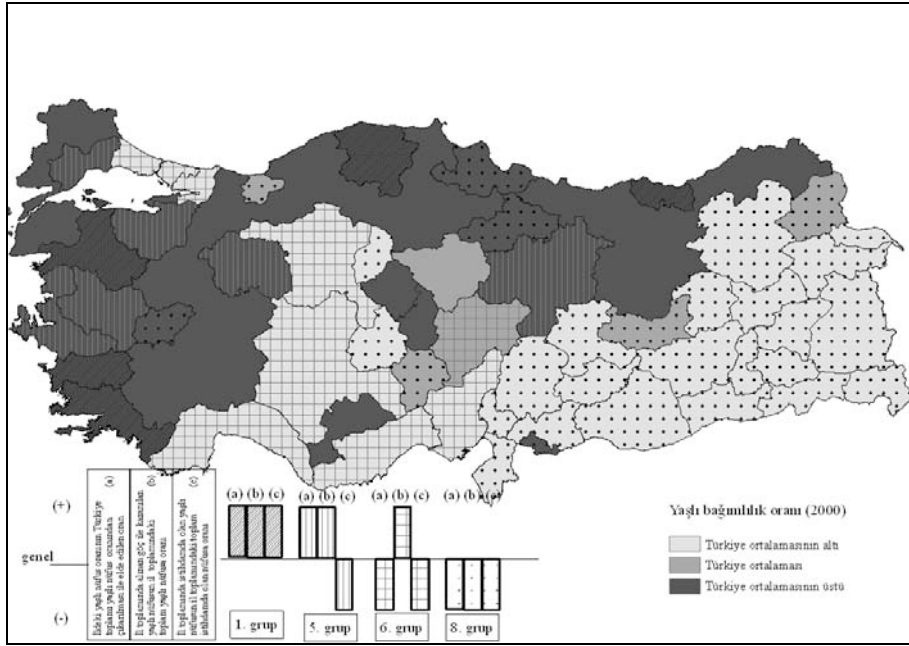
yaşlı nüfus oranı daha fazladır. 1990 yılı ile 2000 yılları arasında bu karşılaştırma için en önemli yapısal değişiklik alınan yaşlı nüfus göçünün diğer değişkenlerin aksine ortalama üstü olduğu 6. grup illerde yaşanmıştır. Bu da 1990 yılına göre göç eden yaşlı nüfusta kadınların oranının arttığını göstermektedir.

Seçilmiş 4 grup ile *yaşlı bağımlılık oranının* karşılaştırılması (Harita 4.13 ve Harita 4.14) sonucunda yaşlı nüfus oranının, alınan yaşlı nüfus göçünün ve istihdamdaki yaşlı nüfus oranının fazla olduğu illerde bağımlılık oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu gözlenmektedir.

İstihdamda olan yaşlı yüksek olmakla birlikte bu illerde toplam yaşlı nüfusun ve alınan yaşlı nüfus göçü ile yaşlı bağımlılık oranı da yüksektir. İstihdamda olan yaşlı nüfusun ortalamasının Türkiye ortalamasının altında olan illerde (6 ve 8 grup) yaşlı bağımlılık oranı düşüktür ve doğu illerinde yoğunlaşmaktadır. Yaşlı nüfusta istihdam edilme oranı bağımlılık durumunu değiştirmektedir. Yaşlı nüfus oranının düşük olduğu illerde bağımlılık oranı da düşüktür. Yaşlı bağımlılık oranı Türkiye'nin Batı bölgesinden doğu bölgesine gidildikçe düşmektedir.



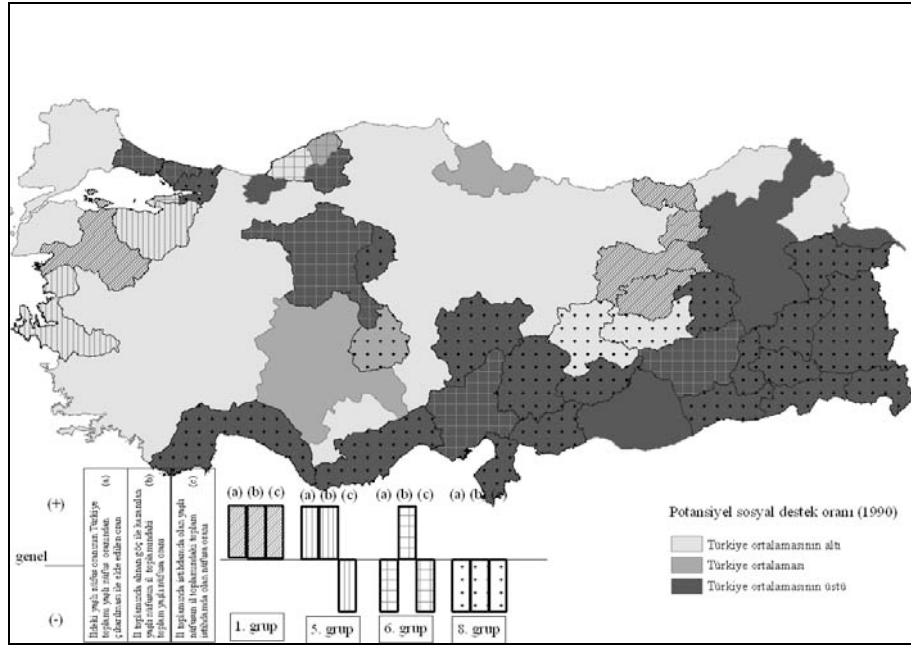
Harita 4.13. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın *yaşlı bağımlılık oranı* karşılaştırması



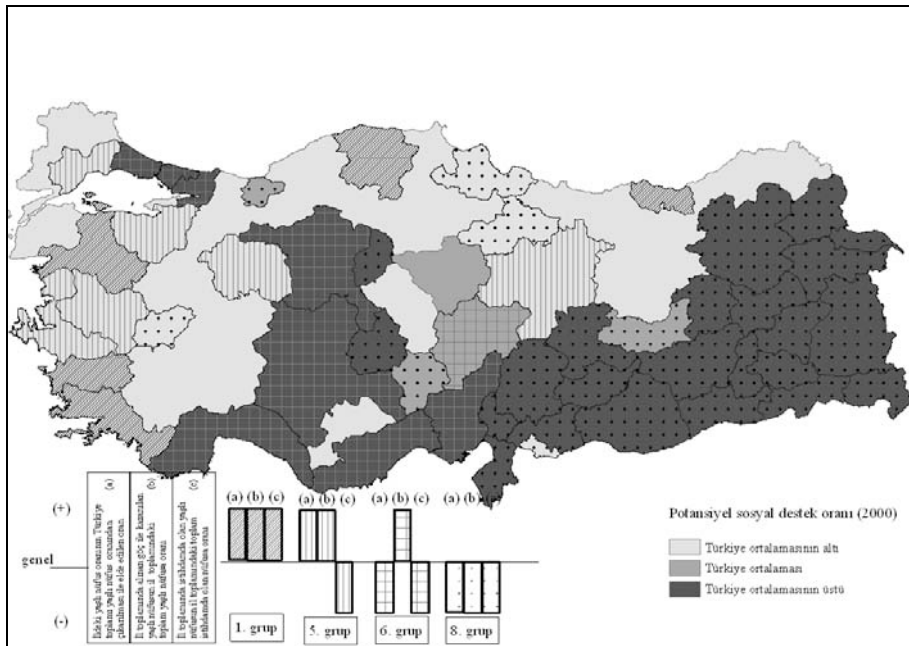
Harita 4.14. İl düzeyinde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın *yaşlı bağımlılık oranı* karşılaştırması

Yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdam ile *potansiyel sosyal destek oranı* arasındaki ilişki Harita 4.15 ve Harita 4.16 üzerinde izlenmektedir. Yaşlı nüfus oranının düşük olduğu illerde potansiyel sosyal destek oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yaşlı nüfus oranının ve yaşlı nüfus göçünün ortalamasının üzerinde olduğu illerde ise potansiyel sosyal destek oranı düşüktür. Gelişmişliğe göre ters orantılı olan potansiyel destek oranı yaşlı nüfus oranının ve göçünün ortalamasının altında olduğu doğu illerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum Türkiye’de potansiyel destek oranını doğrudan etkileyen genç nüfus ile ilişkilidir. Bilindiği gibi doğu illerinde temel sorun yaşlı nüfustan daha çok genç nüfusun fazlalığıdır.

Tüm bu değerlendirmelere göre yaşlanma indeksi ve yaşlı bağımlılık oranı Türkiye’nin batısından doğusuna göre azalırken, bu alanlarda toplam yaşlı nüfus oranı, alınan yaşlı nüfusun ve yaşlı istihdamının da ortalamasının altında olmasıdır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Dünya Nüfusunun Yaşlanması” raporunda (2001) belirtildiği gibi potansiyel destek oranının, gelişmişlik ile ters orantılı bir biçimde artması durumu Türkiye için de doğrulanmıştır. Yaşlı nüfus oranının az olduğu alanlarda potansiyel destek oranı yüksektir.



Harita 4.15. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın potansiyel sosyal destek oranı karşılaştırması



Harita 4.16. İl düzeyinde 1990 yılında yaşlı nüfus oranı, göç ve istihdamın potansiyel sosyal destek oranı karşılaştırması

5. SONUÇ

Türkiye'nin nüfusu, orta yaş yapısına sahip olmakla beraber nüfus diğer tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yaşlanmaktadır. Nüfusun yaş yapısını belirleyen ölçütler doğurganlık hızı ve ölümlülük hızıdır. Bir ülkenin yaşlı nüfusunu tanımlayabilmek için gerekli ölçütler ise medyan yaş, bağımlılık, yaşlanma indeksi, yaş piramidi, cinsiyet oranı ve potansiyel sosyal destek oranıdır. Bunlar ışığında Türkiye'nin yaşlı nüfus yapısı dünya genelinde değerlendirildiğinde gelişmekte olan bölgelerdeki ülkeler ile benzer nitelikte olduğu görülmüştür.

Türkiye'de yaşlı nüfusun payının artış ivmesinde değişiklikler gösterdiği iki zaman aralığı bulunmaktadır. İlki 1960'lı yıllardır. I. Dünya Savaşı sırasında doğan kuşağın 60 yaş civarındadır. Savaş döneminde doğumların az ölümünün yüksek oluşundan kaynaklanmaktadır. İkinci dönem 1980'li yıllardır. II. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de nüfus patlaması olayı yaşanmıştır. Dolayısı ile bu durum genel nüfus içinde yaşlı nüfusun payında azalmaya neden olmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi yaşlı nüfusun büyük çoğunluğu Türkiye'de de kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısı ile kadın nüfusun ekonomik anlamda kendine yeterli olma oranı düşük olduğundan gelir desteğine gereksinim duymaktadır. Bu kapsamda potansiyel destek oranı tıpkı cinsiyet oranı gibi Türkiye'nin batısından doğusuna doğru artış göstermektedir.

Türkiye'de yaşlı nüfusun coğrafi dağılımı bölgesel olarak incelendiğinde yaşlı nüfusun sayısal büyüklük olarak en çok bulunduğu bölgeler Batı ve Kuzey bölgeleridir. Hem genç nüfus için hem de yaşlı nüfus için en önemli çekim oluşturan bölge Batı bölgesidir. Batı bölgesi ekonomik gelişmişlik bakımından en gelişmiş illeri bölgesinde barındırmakta ve istihdamdaki nüfus oranı açısından yüksek olan bir bölgedir. Yaşlı nüfus grubunda ikinci en çok göçü alan bölge ise Güney bölgesidir.

Yaşlı nüfusun, nüfus büyüklüğüne göre yerleşim yerlerine dağılımında üzerinde durulması gereken en önemli nokta yaşlı nüfusun daha çok nüfusu 2 000'nin altında

olan yerleşmelerde ve 300 000'nin üzerinde olan yerleşmelerde yoğunlaştığıdır. Buna göre yaşlıların bu yönde mekansal tercihi kırsal olarak tanımlanan küçük yerleşim yerleri ile sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşabilecekleri büyük kent merkezleridir.

Yaşlı nüfusun kıyı ve kara illeri bölgelemesine göre oransal olarak iki eşit parçaya bölünmüştür. Sayıca az olan kıyı illeri bölgesi ve sayıca fazla olan kara illeri bölgesinin yaşlı nüfus oranları hemen hemen eş değerdedir. Burada sayıca az kıyı illerinde yaşlı nüfus çekiciliğinde rol oynayan faktörün, hayatın hoş ve konforlu yönlerini bulacağı letafet değerleri yüksek özellikler mi yoksa istihdam olanaklarından mı kaynaklandığı konusu tartışılabilir.

Türkiye’de yaşlı nüfusun demografik ve mekansal büyümesi yaşlı nüfus oranı, alınan yaşlı göçünün toplam yaşlı nüfusa oranı ve istihdam edilen yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı üzerinden yapılan analizde öne çıkan iller gelişmiş batı bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Bununla beraber, yaşlı nüfus oranı ve demografik belirleyiciler olan cinsiyet oranı, yaşlanma indeksi, medyan yaş, bağımlılık oranı ve potansiyel sosyal destek oranının coğrafi dağılımının gösterdiği en temel tespit, DPT’nin de 1996 yılında yapmış olduğu “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda değinildiği üzere kentleşmenin kutuplaşmayı arttırdığı ve farklı nitelikte sorun alanı olarak tanımlanan “*büyük kentler*” ve “*az gelişmiş bölgeler*” için, benzer bir yapıyı göstermekte olduklarıdır.

Yaş piramidi içinde yaşlı grubun büyümesinin diğer yaş gruplarını, toplumun katmanlarını ve kurumlarını nasıl etkileyeceği sorusuna bulunacak yanıtlar, ortaya çıkabilecek sorunların çözümüne yönelik politikaların geliştirilmesine temel oluşturur. Bu konuda yapılan araştırmalarda konut ve ulaşım ile sağlık ve sosyal hizmetler başlıca etkilenecek sektörler arasında görülmektedir.

Yaşlı nüfus oranındaki artış ve dağılımındaki değişim bu yaş grubundaki insanlara götürülecek kamusal ve özel hizmetlerin şeklinin ve boyutunun belirlenmesini,

iyileştirilmesini ve geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu durum ise, konuyu sosyo-politik, ekonomik, yasal, eğitsel ve mekansal olarak çok boyutlu, sistemli ve entegre bir biçimde ele almayı gerektirir.

Türkiye bugünkü demografik yapısı ve konumu itibariyle henüz yaşlı nüfus sorunu ile karşı karşıya kalmış durumda değildir. Demografik geçiş dönemi sonunda nüfus yapısında oluşacak değişiklikler sonucunda karşılaşılabilecek sorunları, bunun boyutlarını saptayarak, sorunları önleyici sosyal politikaları bugünden geliştirmelidir.

Bugün yaşlılık döneminin en temel güvencesi sosyal güvenlik sistemidir. Ancak bu sistem Türkiye’de herkesi içine alacak bir şekilde yaygınlaşmamıştır. Emekli sisteminin dışında kalanları korumaya yönelik olarak sağlık alanında yeşil kart uygulaması ve 65 yaş üzerinde olup hiçbir geliri olmayan yaşlılara bağlanan yaşlılık aylıklarının da çok düşük olduğu göz önüne alınırsa, yaşlı nüfusun yoksulluğunu önleme açısından uygulanan sosyal güvenlik politikalarının yetersiz olduğu görülmektedir.

Bir ülkede potansiyel sosyal destek ve bağımlılık oranı sosyal maliyetlerin boyutunu tahmine yardımcı ölçütlerdir. 2000 yılında Türkiye’de toplam bağımlılık oranı %55 seviyesindedir. Toplam bağımlılığı oluşturan genç yaş bağımlılığı %46, yaşlı yaş bağımlılığı %9 oranındadır. Bugün için bağımlı nüfusun çoğunluğunu genç nüfus oluştursa da Türkiye’nin demografik geçiş sürecini tamamladığı, giderek nüfusun sayısal olarak sabitleşmeye yüz tuttuğu ve genç nüfusun oranının da giderek azalmaya başlayacağı dönem olarak tahmin edilen 2035 yılı ve sonrasında yaşlı nüfusun artmasıyla beraber yaşlı bağımlılık oranı da önem kazanacaktır. Bu döneme kadar olan süre içerisinde, Türkiye *fırsat penceresi* olarak tanımlı durumu avantaj haline getirebilirse yaşlı nüfus bir kriz olarak gündem oluşturmayacaktır. Fakat bu dönem ekonomik açıdan iyi değerlendirilemez ise, iş gücü piyasasına egemen olan genç nüfus, zaman boyutunda toplam nüfustaki payının büyük çoğunluğunu kaybedeceğinden ve yaşlı nüfus artacağından emeklilik sistemleri kendi kendini çeviremeyen bir yapıya dönüşecek, zamanla emekli aylıkları gittikçe düşecek ve yaşlı yoksulluğu sorununu derinleştirecektir.

Ortalama ömrün gittikçe uzaması sosyal güvenlik sistemleri ve bundan yararlanma dönemini de doğrudan etkilemektedir. Dünya Bankası' nın 1993 yılında yayınladığı Yaşlı Nüfus Krizinden Kaçınma (Averting the Old Age Crisis) adlı rapor, yaşam beklentisinin artması ve doğurganlık oranının düşmesi sonucunda yaşlanan dünya nüfusunun kendi yaşlılarını finanse etmekte zorlanacağı konusunu ilk kez gündeme getirmiştir. Bu rapor bugün yaşlı nüfus artışı henüz sorun olmayan pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'deki emeklilik sisteminin özelleştirilmesinde de temel alınmıştır. Daha önce sadece çalışma süresine bağlı olan emeklilik, Dünya Bankası'nın Türkiye için kurguladığı emeklilik reformunda yeni bir düzenlemeyle prim günleri toplamından, yaş sınırına göre değiştirilmiştir. Buna göre hükümetin hazırlamış olduğu reformda emeklilik yaşı, 20 yıllık bir geçiş süresiyle, kademeli olarak erkeklerde 60, kadınlarda ise 58 olarak önerilmiştir. Türkiye'de ortalama doğumda beklenen yaşam süresinin 68,1 olduğu dikkate alınırsa emeklilik sistemine bağlı geçecek sürenin oldukça kısaltılmış olduğu söylenebilir. Buna neden, bir bireyin ekonomik olarak pasif grupta yer almasının geciktirilmesine bağlı olarak sosyal destek ve maliyetlerin düşeceği'dir. Buna bağlı olarak emeklilik sisteminin döngüsü ve yaşlı nüfus oranının fazlalığı itibariyle emekli aylıklarında zamanla düşüş yaşanacaktır. Yaşlı emekli nüfusun yaşam standartları düşecektir.

Bu durumda Türkiye'de mevcut sosyal politikaların, yaşlı nüfusun yaşam standartlarını korumada ve yaşlı yoksulluğunu önlemede başarılı olduğundan bahsedemeyiz. Özellikle Dünya Bankası'nın talep ettiği emeklilik sisteminde yapılacak olan değişimlerin yaşlıların lehine olmadığını vurgulamak gerekir. Önceki dönemlerde görece erken emekli olmanın avantajlarını yakalayan emekliler, emekli oldukları dönemde başka işlerde çalışarak refahlarını yükseltme imkanına sahip olmuşlardı. Yaş sınırlaması ile bu avantajı kaybeden emekliler, son derece düşük olduğu emekli maaşlarına bağımlı yaşamak zorunda kalacaklar, hayat standartları daha da düşecek ve yaşlı yoksulluğu derinleşecektir. Emekliler bağlanan gelirleri ile artık temel ihtiyaçlarından ötesini karşılayamayacaklardır. Geçmişte emekli ikramiyesi ile edinilebilen mülk konuta bu şartlarda sahip olmanın zorlaşması ile evsizlik sorunu da gündeme gelecektir.

Bu durum, sosyal politikalar açısından emeklilik konusuna özel ilgi gösteren ve yaşlı yoksulluğu kavramıyla etkin biçimde mücadele eden Avrupa Birliği ve onun standartları açısından önemli yer tuttuğundan; Avrupa Birliğine uyum sürecinde emeklilik sisteminin yaygınlaştırılması ve yaşlı nüfus için geliştirilecek sosyal destek politikaları son derece önem kazanacaktır. Örneğin; Norveç hükümetinin emeklileri için bir yerleşkeyi ülkemizde planlaması konut, sağlık ve sosyal hizmetleri entegre bir biçimde bu alanda gerçekleştirmesi Türkiye açısından da bir model olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak 21.yüzyılda yaşlılar, gelir desteğinin yanısıra yetişkin çocukları tarafından informel olarak sağlanan bakım ve koruyucu hizmetlerin yerine daha çok formel servislere gereksinim duyacaklardır. Düşen doğum oranları ve çözölen aile bağları bunun iki önemli nedenidir. Aile kurumunun oluşturduğu dayanışma ve koruma ağlarının bir benzerini formel olarak yapılanmış sosyal güvenlik sistemi içinde sağlamak önem kazanmaktadır. Barınma, gelir desteğı, bakım ve gündelik hayata katılım konularını kapsayacak bir şekilde geliştirilecek bir sosyal güvenlik sistemi, yaşlı yoksulluğunu önlemek açısından en temel kurumsal adım olacaktır.

Bu çalışma temelde demografik veri ve sosyo-ekonomik belirleyicilere göre bir genel bir durum analizidir. Bundan sonraki adımda hem incelemesi yapılan coğrafi alanın büyüklüğü hem de yaşlı yoksulluğunu ölçebilecek diğeri sosyo—ekonomik verilerle daha ayrıntılı bir çalışma yapılabilir. Yaşlı nüfusun coğrafi dağılımının analizinde yaşlı nüfus büyüklüğü ve oranının yanısıra nüfus artış hızı ile yaşlı nüfus artış hızının karşılaştırılması, yaşlı nüfusun mekansal olarak yoğunlaştığı alanları ortaya koymak için analiz çalışması içerisinde yer almalıdır. Bu çalışmanın belli bir zaman diliminde tamamlanması gereğinden kaynaklanan ve bazı istatistiki verilerin zaman boyutunun birbirini ile örtüşmemesinden dolayı ele alınamayan fakat bu çalışmanın devamı olabilecek araştırmalarda üzerinde durulabilecek konular arasında, sosyal güvenlik sistemine kayıtlı yaşlı nüfusun coğrafi dağılımı, yaşlı hanehalklarının gelir dağılımı, bir emeklilik sistemine kayıtlılık durumu, sağlık sigortasının varlığı, politikalar ve önlemler kurgulama boyutunda ise yaşlı bakım yurtlarının kapasiteleri, yaşlı nüfusa yönelik yapılan yatırım ve harcamaların coğrafi dağılımı sıralanabilir. Bundan

sonraki çalışmaların mekansal leğinin ile ve kent (belediye) düzeyinde ele alınması, ülke genelinde ve il düzeyinden daha ayrıntılı mekansal farklılıkları ve sorunları yansıtması açısından önem taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Arslan, Ş., “Türkiye’de yaşlı nüfus yapısındaki değişimin incelenmesi”, Uzmanlık Tezi, **DİE**, Ankara, 33 (1997).
- Baldacci, E. and Lugaresi, S., “Social expenditure and demographic evolution: A dynamic approach”, **Genus**, 53: 1-2 (1997).
- Bilgili, A., Aydoğan, F. ve Güngör, C., “Doğu Anadolu Bölgesinde zorunlu göç olgusunun sosyolojik çözümlenmesi, Van örneği”, Toplum ve Göç, **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Sosyoloji Derneği, 2046: 328 (1996).
- B. L. Kintz, James L. Bruning, “İstatistik”, Dönmez, A., Yıldırım Yayınevi, Ankara ISBN: 9755200363, 1. Baskı, 367 (2003).
- Dapaah, K.A., Wong K.M., “Housing and the elderly in Singapore - financial and quality of life implicatons of ageing in place”, **ABI/INFORM Global**, 16 (2): 153-178 (2001).
- Devlet İstatistik Enstitüsü, “1970 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre)”, **DİE**, Ankara, 17-68 (1972).
- Devlet İstatistik Enstitüsü, “1980 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre)”, **DİE**, Ankara, 21-74 (1983).
- Devlet İstatistik Enstitüsü, “1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre)”, **DİE**, Ankara, 19-68 (1991).
- Devlet İstatistik Enstitüsü, “2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre)”, **DİE**, Ankara, 18- 71 (2002).
- Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: “Nüfus, Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, **DPT**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/oik572.pdf>, (2006)¹.
- Devlet Planlama Teşkilatı, “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, **DPT**, Ankara, 64 (2003).
- Emür, A., “Urban rental housing and tenant households in Turkey: Towards viable alternative policies for the rental sector”, Yüksek Lisans Tezi, **Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 60-95 (1999).

¹ Devlet planlama teşkilatı’nın hazırlamış olduğu tm rapolar elektronik kütüphanelerinde yer aldığından dolayı bu bilgiye internet ortamında erişim tercih edilmiştir.

Gazi, V., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, www.ele.etu.edu.tr/muh100_dersnotlari/bolum08.ppt, (2006)².

Gümüş, E., T.C. Anadolu Üniversitesi, *Açık Öğretim Fakültesi*: “Türkiye’nin Nüfusu”, www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2291/unite06.pdf, (2006)³.

Gürel, S., “Kent Planlama Kavramına Doğru (Kent olgusuna bütünsel bir yaklaşım)”, *Ege Üniversitesi*, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 101-102 (1978).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Araştırma Enstitüsü: “2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”, *HÜNEE*, www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/index.htm -11k, (2006)⁴.

Higuchi, K., “Women in an ageing society”, “In added years of life in Asia: Current situation and future challenges” *Asian Population Studies Series*, Bangkok:Economic Commission for Asia and the Pacific, 141 (1996).

Hoyert, D.L., “Financial and household exchanges between generations”, *Research on Aging*, 13(2): 31 (1991)

Kinsella, K., and Gist, Y. J., “Older workers, retirement, and pensions: A comparative international chartbook”, *United States Bureau of the Census*, Washington, D. C., 95, 2 (1995).

Liaw, K.L., Qi, M., “Lifetime interprovincial migration in Canada: looking beyond short-run fluctuations”, *The Canadian Geographer / Le Ge’ographe Canadien*, 48, (2): 168–190 (2004).

Lesthaeghe, R., “Europe’s demographic issues: fertility, household formation and replacement migration” Working paper, *United Nations Expert Group Meeting on Policy Responses to Population Ageing and Population Decline*, New York, 14-16 (2000).

Marr, W., Millerd, F., “ Migration of elderly households in Canada, 1991-1996: Determinants and Differences”, *Population, Space and Place*,(10): 435-454 (2004).

Mc. Devitt, Thomas M., (U.S. Bureau of the Cencus Report WP/96.), “World population profile:1996”, *U.S. Government Printing Office*, Washington DC, 3 (1996).

² Bu kaynak istatistik yöntem araştırmada rahat erişilebildiği için kullanılmıştır.

³ Demografik sınıflamaları ders notları biçiminde ve açıklayıcı bir biçimde kullandığı için bu kaynak tercih edilmiştir.

⁴ Çalışma sırasında henüz araştırma basılmamış olduğundan sürekli takibi internet yoluyla sağlanmıştır.

Mcinnis, R.M., “Provincial migration and differential economic opportunity”, *Internal Migration in Canada: Regional Aspects*, Çeviri Editörü L.O. Stone, **Dominion Bureau of Statistics**, Ottawa, 131-202 (1969).

Organisation for Economic Co-operation and Development, “Ageing, Housing and Urban Development”, **OECD**, 52561, Paris, 9-10 (2003).

Pollard, J. H., “Long-term care in selected countries: demographic and insurance perspectives”, **Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft**, 20: 3 (1995).

Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, “World population ageing 1950–2050”, **UN, DESA**, New York, ISBN: 92-1-051092-5, 7-43, (2001).

Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, “World population prospects: The 2004 revision and world urbanization prospects: The 2003 Revision”, **UN, DESA**, New York, NY 10017, Sales no: E. 04. XIII.4, 1-15, (2004).

Rogers, A., Woodward, J.A., “Tempos of elderly age and geographical concentration”, **The Professional Geographer**, 44: 72-83 (1992).

Rosenberg, M., Everitt, J., “Planning for aging populations: inside or outside the walls”, **Progress in Planning**, 56, 119-168 (2001).

Sazak, Ş., “Türkiye’de bölgelere göre nüfusun yaş gruplarına dağılımı”, **Trakya Üniversitesi, J Sci**, 5-2: 187-198 (2004).

T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, “Nüfus ve Demografi”, **TÜİK**, <http://nkg.die.gov.tr/goster.asp?aile=1>, (2006)⁵.

T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 14.03.2006 tarihli yazılı başvuru ile Bilgi Dağıtım Şubesi’nden alınan veri, “Bilgi Dağıtım Şubesi” **TÜİK** (2006).

T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 30.12.2005 tarihli yazılı başvuru ile Bilgi Dağıtım Şubesi’nden alınan veri, “Bilgi Dağıtım Şubesi” **TÜİK** (2005).

TC Sağlık Bakanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı: “Dünya Sağlık Raporu 1998”, **Dünya Sağlık Örgütü** (Cenevre), Ankara, 19 (1998).

Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği, “Türkiye’de modernleşme, sanayileşme ve gelişme göstergeleri, çeşitli ülkelerle, özellikle at ülkeleriyle bir karşılaştırma”, **TÜSİAD**, İstanbul, 5-14 (1998).

⁵ Bu internet adresinde yayınlanan verinin güncel oluşundan kullanılmıştır.

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, “Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzduşümleri”, **TÜSİAD**, İstanbul (1999).

Topfer, H., “Development potentials and their spatial patterns in Turkey”, **Erdkunde**, 59(1):50-59 (2005)

U.S. Census Bureau, “Total Midyear Population for the World: 1950-2050”, **U.S.**, <http://www.census.gov/ipc/www/worldpop.html> (2006)⁶.

Üner S., Ergöçmen B.A., “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması: 1998”, HÜNEE, **Measure DHS+Macro International Inc.**, Ankara – TURKEY, New York -USA, 4 - 5 (1999).

⁶ Bu internet adresinde yayınlanan verilerin sürekli güncellenmesi nedeniyle kullanılmıştır.

EKLER

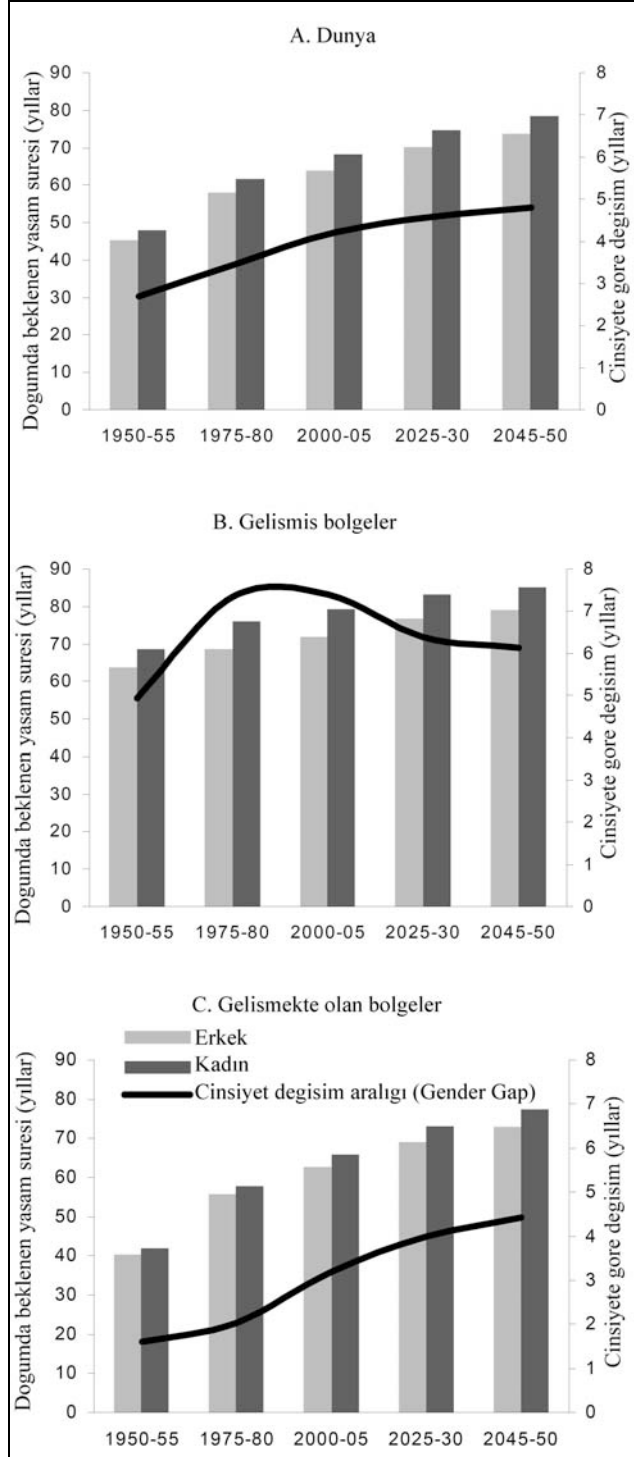
EK-1 Türkiye'nin sayım yıllarına göre toplam nüfusu ve nüfus artış hızı [DİE, 2006]

Sayım Tarihi	Nüfus	Yıllık artış hızı ‰
28. 10. 1927	13 648 270	-
20. 10. 1935	16 158 018	21,10
20. 10. 1940	17 820 950	19,59
21. 10. 1945	18 790 174	10,59
22. 10. 1950	20 947 188	21,73
23. 10. 1955	24 064 763	27,75
23. 10. 1960	27 754 820	28,53
24. 10. 1965	31 391 421	24,62
25. 10. 1970	35 605 176	25,19
26. 10. 1975	40 347 719	25,00
12. 10. 1980	44 736 957	20,65
20. 10. 1985	50 664 458	24,88
21. 10. 1990	56 473 035	21,71
22. 10. 2000	67 803 927	18,28

EK-2 Bölgelere göre şehir ve köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı [DİE, 2006]

Bölgeler	1990 Genel nüfus sayımı			2000 Genel nüfus sayımı			Yıllık nüfus artış hızı (%)		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Toplam	56 473 035	33 656 275	22 816 760	67 803 927	44 006 274	23 797 653	18,28	26,81	4,21
Marmara	13 295 878	10 350 307	2 945 571	17 365 027	13 730 962	3 634 065	26,69	28,26	21,00
Ege	7 594 977	4 344 471	3 250 506	8 938 781	5 495 575	3 443 206	16,29	23,50	5,76
Akdeniz	7 026 489	4 051 596	2 974 893	8 706 005	5 204 203	3 501 802	21,43	25,03	16,30
İç Anadolu	9 913 306	6 412 910	3 500 396	11 608 868	8 039 036	3 569 832	15,78	22,59	1,96
Karadeniz	8 136 713	3 337 392	4 799 321	8 439 213	4 137 466	4 301 747	3,65	21,48	10,94
Doğu Anadolu	5 348 512	2 285 798	3 062 714	6 137 414	3 255 896	2 881 518	13,75	35,37	-6,10
Güney Doğu Anadolu	5 157 160	2 873 801	2 283 359	6 608 619	4 143 136	2 465 483	24,79	36,57	7,67

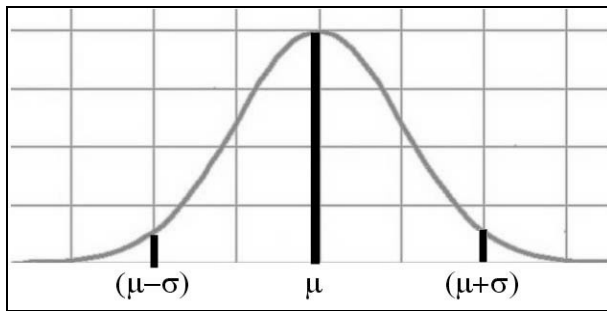
EK-3 Dünya ve gelişmişlik düzeylerine göre bölgelerde doğumda beklenen yaşam süresi ve cinsiyete göre değişimi [UN, DESA, 2001]



EK-4 Normal dağılım yöntemi ve grafiği

Olasılık kuramının yöntemlerine bağlı bir bilim dalı olan istatistikte iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar betimsel istatistik ve tümevarımsal istatistik olarak ikiye ayrılmaktadır. Betimsel istatistik, veri toplamak, düzenlemek, özetlemek, sunmak ve incelemek için, tümevarımsal istatistikte verilere dayanarak sonuçlar çıkarmak ve sonuçlara dayanarak kararlar almak için kullanılır [Gazi, 2006]. Bu çalışma içinde bu iki yaklaşımda önemli ölçüde geçerlidir.

İstatistikte en az 30 birimde örneklemin ya da kitle büyüklüğünün normal dağıldığı varsayılır. Buna göre Türkiye ölçeğinde kitle büyüklüğü il sayısı olduğundan nüfusun normal dağıldığı varsayılmaktadır. Normal dağılım eğrisinde orta değer, alanı % 50'lik iki eşit bölgeye ayırmaktadır. Normal dağılım eğrisi altında kalan alan, toplam 1.00 değerine sahiptir. Normal dağılım eğrisinin orta eksenini kitle ortalamasıdır ve buna göre iki değişken arasındaki fark bu ortalama göre grafiğin hangi noktasında yer alacağını belirlemektedir (Şekil Ek.5).



Şekil Ek.4. Normal dağılım eğrisi grafiği [Gazi,2006]

Normal dağılım eğrisinin orta noktası merkezi eğilim ölçüsü olan kitle ortalamasıdır. Kitle ortalaması (μ) aşağıdaki formüle göre hesaplanmaktadır:

EK-4 (Devam) Normal dağılım yöntemi ve grafiği

$$\mu = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$$

[Gazi, 2006]

- μ = Kitle ortalaması
- x_i = Veriler
- N = Kitledeki tüm gözlemlerin sayısı

Verilerin merkeze göre dağılımı hakkında önemli bilgi veren standart sapma (kitle) değeri hesabı (σ) aşağıdaki formüle göre yapılmaktadır:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \mu)^2}$$

[Gazi, 2006]

- μ = Kitle ortalaması
- x_i = Veriler
- N = Kitledeki tüm gözlemlerin sayısı

Türkiye ortalamasına göre illerdeki yaşlı nüfusun durumu ($\mu+1\sigma$) ve ($\mu-1\sigma$) aralığında incelenecektir. Normal dağılım eğrisini 4'e bölen bu esasa göre Türkiye ortalamasının altındaki iller ve üstündeki iller 1 standart sapma değeri ile sınırlandırılan Türkiye ortalamasına yakın ve uzak olanlar olarak ayrıca sınıflandırılacaktır. Buna göre illerin yıllar arasında sahip oldukları yaşlı nüfus değerindeki değişim daha rahat izlenecektir.

Ayrıca normal dağılımın özelliği olarak, $\mu \pm 1\sigma$ aralığı verilerin yaklaşık % 68'ini, $\mu \pm 2\sigma$ aralığı verilerin yaklaşık % 96'sını, $\mu \pm 3\sigma$ aralığı da verilerin yaklaşık % 99,7'sini kapsamaktadır [Kintz ve Bruning, 2003].

EK-5 1970, 1980, 1990, 2000 yıllarında yaşlı nüfusun illere göre büyüklükleri [DİE, 1970,1980,1990 ve 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (illere göre) verilerine göre düzenlenmiştir.]

	65 yaş ve üstü yaşıta nüfus (kişi)					65 yaş ve üstü yaşıta nüfus (kişi)			
	1970	1980	1990	2000		1970	1980	1990	2000
Adana	32110	47136	58124	77860	Malatya	19533	26976	28987	45516
Adıyaman	9061	13263	15243	24881	Manisa	43530	55362	62799	92687
Afyon	23465	32390	34147	52443	K.Maraş	17039	24795	29803	44814
Ağrı	6983	7616	9622	14138	Mardin	14941	19916	15595	22890
Amasya	13419	17717	17069	29068	Muğla	22272	32563	33939	55210
Ankara	69900	98751	115612	208762	Muş	5840	6172	8102	12451
Antalya	25952	38607	46198	92473	Nevşehir	9243	13411	14598	20861
Artvin	11744	14331	16213	21100	Niğde	14063	21277	14057	20079
Aydın	32449	45150	47430	75121	Ordu	25520	31168	37791	60960
Balıkesir	44404	59454	67229	102741	Rize	18983	24080	21506	27785
Bilecik	9849	12488	12626	17678	Sakarya	22494	29466	33483	50305
Bingöl	5472	6051	7679	10041	Samsun	32274	49427	46929	77603
Bitlis	4483	4927	7034	10568	Siirt	9012	35210	6239	8717
Bolu	23211	32150	32675	27042	Sinop	14746	21551	21284	26992
Burdur	11898	16827	16537	25042	Sivas	29505	33732	33850	52765
Bursa	51755	68592	83792	137404	Tekirdağ	17697	22331	27339	43891
Çanakkale	23076	80049	33520	48177	Tokat	19916	28168	29926	49543
Çankırı	12627	17492	18104	23134	Trabzon	32358	41052	41226	67607
Çorum	21794	31378	32206	49385	Tunceli	6036	7267	7613	8689
Denizli	28800	39721	42321	62321	Urfa	16724	20227	22912	35408
Diyarbakır	16958	23191	26226	40199	Uşak	11226	15465	17618	25948
Edirne	16460	20682	24048	35628	Van	10149	8198	11489	20306
Elazığ	14125	18726	21425	31916	Yozgat	15209	21766	23946	37221
Erzincan	12254	13970	15009	22427	Zonguldak	32332	43712	45509	41626
Erzurum	24388	26702	30360	45005	Aksaray	*	*	11781	18020
Eskişehir	21362	29582	33761	52188	Bayburt	*	*	5102	7247
Gaziantep	21955	30635	35378	48596	Karaman	*	*	11411	16774
Giresun	25583	32750	29099	49494	Kırıkkale	*	*	12388	20206
Gümüşhane	13010	13075	8167	14631	Batman	*	*	7796	12956
Hakkari	3130	3323	2723	4674	Şırnak	*	*	5547	7946
Hatay	23244	29307	35339	60314	Bartın	*	*	*	17765
Isparta	16523	30061	23370	36146	Ardahan	*	*	*	9705
Mersin	24216	35852	43697	75537	Iğdır	*	*	*	7094
İstanbul	140984	204307	278637	466898	Yalova	*	*	*	12115
İzmir	75571	106975	136686	229623	Karabük	*	*	*	19760
Kars	20003	21073	28048	16544	Kilis	*	*	*	7195
Kastamonu	32985	42071	35371	48147	Osmaniye	*	*	*	19728
Kayseri	23085	33921	36021	59326	Düzce	*	*	*	20059
Kırklareli	15101	17875	20838	30970	TÜRKİYE	1563476	2191072	2417323	3858277
Kırşehir	7696	11067	12222	16943	Kitle ortalaması (μ)	23335	32703	36079	57586
Kocaeli	17229	25382	34022	55811	Standart sapma (σ)	20111	29475	38488	66765
Konya	53207	73623	70132	113241	(μ+σ)	43447	62178	74568	124351
Kütahya	21313	29540	32798	48196	(μ-σ)	3223	3224	-2409	-9179

*Sayım tarihinde bağlı oldukları illerde değerlendirilmiştir.

EK-6 1970,1980,1990 ve 2000 yıllarına göre yaşlı nüfus büyüklüğünde illerin ortalamaya göre sıralaması [EK-6 verilerine göre sıralanmıştır.]

1970		1980		1990		2000	
Hakkari	3130	Hakkari	3323	Hakkari	2723	Hakkari	4674
Bitlis	4483	Bitlis	4927	Bayburt	5102	Iğdır	7094
Bingöl	5472	Bingöl	6051	Şırnak	5547	Kilis	7195
Muş	5840	Muş	6172	Siirt	6239	Bayburt	7247
Tunceli	6036	Tunceli	7267	Bitlis	7034	Şırnak	7946
Ağrı	6983	Ağrı	7616	Tunceli	7613	Tunceli	8689
Kırşehir	7696	Van	8198	Bingöl	7679	Siirt	8717
Siirt	9012	Kırşehir	11067	Batman	7796	Ardahan	9705
Adıyaman	9061	Bilecik	12488	Muş	8102	Bingöl	10041
Nevşehir	9243	Gümüşhane	13075	Gümüşhane	8167	Bitlis	10568
Bilecik	9849	Adıyaman	13263	Ağrı	9622	Yalova	12115
Van	10149	Nevşehir	13411	Karaman	11411	Muş	12451
Uşak	11226	Erzincan	13970	Van	11489	Batman	12956
Artvin	11744	Artvin	14331	Aksaray	11781	Ağrı	14138
Burdur	11898	Uşak	15465	Kırşehir	12222	Gümüşhane	14631
Erzincan	12254	Burdur	16827	Kırıkkale	12388	Kars	16544
Çankırı	12627	Çankırı	17492	Bilecik	12626	Karaman	16774
Gümüşhane	13010	Amasya	17717	Niğde	14057	Kırşehir	16943
Amasya	13419	Kırklareli	17875	Nevşehir	14598	Bilecik	17678
Niğde	14063	Elazığ	18726	Erzincan	15009	Bartın	17765
Elazığ	14125	Mardin	19916	Adıyaman	15243	Aksaray	18020
Sinop	14746	Ş.Urfa	20227	Mardin	15595	Osmaniye	19728
Mardin	14941	Edirne	20682	Artvin	16213	Karabük	19760
Kırklareli	15101	Kars	21073	Burdur	16537	Düzce	20059
Yozgat	15209	Niğde	21277	Amasya	17069	Niğde	20079
Edirne	16460	Sinop	21551	Uşak	17618	Kırıkkale	20206
Isparta	16523	Yozgat	21766	Çankırı	18104	Van	20306
Ş.Urfa	16724	Tekirdağ	22331	Kırklareli	20838	Nevşehir	20861
Diyarbakır	16958	Diyarbakır	23191	Sinop	21284	Artvin	21100
K.Maraş	17039	Rize	24080	Elazığ	21425	Erzincan	22427
Kocaeli	17229	K.Maraş	24795	Rize	21506	Mardin	22890
Tekirdağ	17697	Kocaeli	25382	Ş.Urfa	22912	Çankırı	23134
Rize	18983	Erzurum	26702	Isparta	23370	Adıyaman	24881
Malatya	19533	Malatya	26976	Yozgat	23946	Burdur	25042
Tokat	19916	Tokat	28168	Edirne	24048	Uşak	25948
Kars	20003	Hatay	29307	Diyarbakır	26226	Sinop	26992
Kütahya	21313	Sakarya	29466	Tekirdağ	27339	Bolu	27042
Eskişehir	21362	Kütahya	29540	Kars	28048	Rize	27785
Çorum	21794	Eskişehir	29582	Malatya	28987	Amasya	29068
Gaziantep	21955	Isparta	30061	Giresun	29099	Kırklareli	30970
Muğla	22272	Gaziantep	30635	K.Maraş	29803	Elazığ	31916

EK-7 1970,1980,1990 ve 2000 yıllarına göre illerin oran farkı ortalamasına göre sıralaması (artan yönde)

1970	1980	1990	2000
Ağrı	Van	Hakkari	Hakkari
Bitlis	Bitlis	Van	Şırnak
Muş	Muş	Şırnak	Van
Siirt	Ağrı	Bitlis	Urfa
K.Maraş	Hakkari	Muş	Ağrı
Diyarbakır	Bingöl	Ağrı	Bitlis
Kars	Diyarbakır	Batman	Muş
Hakkari	Kars	Urfa	Batman
Bingöl	Adana	Diyarbakır	Diyarbakır
Adıyaman	Erzurum	Siirt	Mardin
Urfa	K.Maraş	Mardin	Siirt
Van	Hatay	Adıyaman	G.Antep
Adana	Ankara	Adana	Bingöl
Yozgat	Mardin	Bingöl	Adıyaman
Mardin	Adıyaman	G.Antep	Iğdır
Ankara	G.Antep	Hatay	Adana
Niğde	Niğde	K.Maraş	Osmaniye
Erzurum	Kocaeli	Mersin	K.Maraş
Kırşehir	Urfa	Kırıkkale	Aksaray
G.Antep	Elazığ	Ankara	Mersin
Tokat	Mersin	Erzurum	Kocaeli
Elazığ	İstanbul	Aksaray	İstanbul
Tunceli	Yozgat	Kocaeli	Erzurum
Kayseri	Kayseri	İstanbul	Hatay
Samsun	Malatya	Kayseri	Kars
Hatay	Sivas	Konya	Konya
Nevşehir	Tokat	Samsun	Ankara
Sivas	Ordu	Antalya	Kırıkkale
Malatya	Zonguldak	Malatya	Malatya
Mersin	Tunceli	Yozgat	Antalya
Konya	Kırşehir	Tokat	Yozgat
Çorum	Konya	Kars	Kayseri
Ordu	Gümüşhane	Zonguldak	Elazığ
Afyon	Samsun	Elazığ	Niğde
Zonguldak	Erzincan	Sivas	Tokat
Amasya	Amasya	Ordu	Kilis
Erzincan	Nevşehir	Niğde	Düzce
Kocaeli	Antalya	Afyon	Samsun
Antalya	Sakarya	Bayburt	Bursa
Gümüşhane	İzmir	Kırşehir	Afyon

EK-7 (Devam) 1970,1980,1990 ve 2000 yıllarına göre illerin oran farkı ortalamasına göre sıralaması (artan yönde)

İstanbul	Afyon	Amasya	Sakarya
Eskişehir	Eskişehir	Gümüşhane	Kırşehir
Çankırı	Çorum	Sakarya	Nevşehir
Sakarya	Trabzon	Erzincan	Zonguldak
Trabzon	Edirne	Nevşehir	İzmir
Kütahya	Kütahya	İzmir	Ordu
Artvin	Bursa	Trabzon	Karaman
Edirne	Manisa	Bursa	Trabzon
İzmir	Tekirdağ	Karaman	Sivas
Uşak	Uşak	Eskişehir	Isparta
Isparta	Artvin	Çorum	Tekirdağ
Sinop	Kırklareli	Isparta	Erzincan
Denizli	Denizli	Manisa	Yalova
Burdur	Rize	Denizli	Ardahan
Giresun	Çankırı	Kütahya	Denizli
Bolu	Giresun	Tunceli	Kütahya
Aydın	Aydın	Aydın	Manisa
Tekirdağ	Bolu	Tekirdağ	Eskişehir
Kırklareli	Burdur	Giresun	Bayburt
Balıkesir	Balıkesir	Edirne	Rize
Manisa	Muğla	Muğla	Muğla
Muğla	Siirt	Uşak	Gümüşhane
Bursa	Sinop	Bolu	Aydın
Çanakkale	Isparta	Rize	Amasya
Rize	Bilecik	Çankırı	Uşak
Bilecik	Kastamonu	Burdur	Çorum
Kastamonu	Çanakkale	Kırklareli	Çankırı
		Balıkesir	Karabük
		Bilecik	Edirne
		Artvin	Bilecik
		Çanakkale	Tunceli
		Sinop	Kırklareli
		Kastamonu	Giresun
			Balıkesir
			Bartın
			Burdur
			Bolu
			Çanakkale
			Artvin
			Sinop
			Kastamonu

EK-8 Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının 1970 yılı indeks kabulüne göre illerin yıllara göre değişimi

	1970	1980	1990	2000		1970	1980	1990	2000
ADANA	100	102	89	133	İZMİR	100	103	96	129
ADIYAMAN	100	117	96	129	KARS	100	100	140	175
AFYON	100	126	107	151	KASTAMONU	100	127	113	174
AĞRI	100	86	92	111	KAYSERİ	100	113	99	145
AMASYA	100	119	109	182	KIRKLARELİ	100	108	115	161
ANKARA	100	101	104	152	KİRŞEHİR	100	129	133	187
ANTALYA	100	117	91	120	KOCAELİ	100	95	81	104
ARTVIN	100	121	147	212	KONYA	100	114	100	128
AYDIN	100	121	100	137	KÜTAHYA	100	120	115	148
BALIKESİR	100	122	117	161	MALATYA	100	110	102	131
BİLECİK	100	120	102	128	MANİSA	100	103	92	124
BİNGÖL	100	87	100	129	K.MARAŞ	100	119	118	157
BİTLİS	100	79	90	109	MARDİN	100	107	85	98
BOLU	100	121	106	140	MUĞLA	100	123	100	128
BURDUR	100	127	115	172	MUŞ	100	82	86	110
BURSA	100	98	86	106	NEVŞEHİR	100	130	125	167
ÇANAKKALE	100	285	121	161	NİĞDE	100	121	119	149
ÇANKIRI	100	141	134	177	ORDU	100	109	108	163
ÇORUM	100	131	126	197	RİZE	100	103	95	117
DENİZLİ	100	117	100	130	SAKARYA	100	110	100	136
DIYARBAKIR	100	102	82	101	SAMSUN	100	125	103	163
EDİRNE	100	110	114	170	SIIRT	100	267	91	118
ELAZIĞ	100	114	115	150	SINOP	100	141	145	216
ERZİNCAN	100	112	113	160	SİVAS	100	112	109	173
ERZURUM	100	94	101	135	TEKİRDAĞ	100	106	100	121
ESKİŞEHİR	100	115	111	156	TOKAT	100	123	113	163
G.ANTEP	100	105	86	110	TRABZON	100	115	106	141
GİRESUN	100	121	103	167	TUNCELİ	100	120	149	242
GÜMÜŞHANE	100	103	104	167	URFA	100	137	74	79
HAKKARI	100	70	52	65	UŞAK	100	116	112	149
HATAY	100	87	81	122	VAN	100	56	58	74
ISPARTA	100	153	98	128	YOZGAT	100	132	126	166
MERSİN	100	104	84	112	ZONGULDAK	100	106	97	159
İSTANBUL	100	92	81	100					

EK-9 Türkiye’de illerin bölgelere göre ayrımı [Üner ve Ergöçmen, 1999]



EK-10 1990 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus

1990			
65+ nüfusta verilen göçe göre sıralama		65+ nüfusta alınan göçe göre sıralama	
HAKKARİ	151	ŞIRNAK	65
ŞIRNAK	177	HAKKARİ	80
BATMAN	189	SİİRT	114
KARAMAN	216	TUNCELİ	129
AKSARAY	235	MUŞ	133
UŞAK	339	BİNGÖL	143
BURDUR	354	AĞRI	144
BİLECİK	355	BAYBURT	146
KIRIKKALE	405	BİTLİS	173
NİĞDE	425	AKSARAY	178
KÜTAHYA	448	ADİYAMAN	194
VAN	461	GÜMÜŞHANE	218
NEVŞEHİR	469	BURDUR	221
ISPARTA	494	MARDİN	235
BİTLİS	495	NEVŞEHİR	236
EDİRNE	520	VAN	241
BİNGÖL	528	KIRŞEHİR	259
KIRKLARELİ	529	BATMAN	265
ÇANAKKALE	532	NİĞDE	276
ADİYAMAN	553	KIRIKKALE	295
HATAY	555	KAHRAMANMARAŞ	301
DENİZLİ	578	ARTVİN	310
BAYBURT	591	YOZGAT	320
SİİRT	605	UŞAK	345
AMASYA	610	AMASYA	359
MUĞLA	638	ŞANLIURFA	386
TEKİRDAĞ	652	KARAMAN	401
KIRŞEHİR	654	BİLECİK	404
GAZİANTEP	665	KARS	427
ŞANLIURFA	705	SİNOP	432
AĞRI	730	ORDU	454
BOLU	748	AFYON	455
GÜMÜŞHANE	753	KIRKLARELİ	457
ANTALYA	761	ERZURUM	466
MARDİN	770	ÇORUM	469
SAKARYA	771	EDİRNE	476
TUNCELİ	792	ISPARTA	482
ARTVİN	800	TOKAT	496
KAHRAMANMARAŞ	803	ELAZIĞ	517
AYDIN	829	RİZE	525

EK-10 (Devam) 1990 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus

1990			
65+ nüfusta verilen göçe göre sıralama		65+ nüfusta alınan göçe göre sıralama	
ORDU	830	DİYARBAKIR	531
MUŞ	836	ÇANKIRI	543
ELAZIĞ	859	KÜTAHYA	582
AFYON	860	GİRESUN	589
MERSİN	864	MALATYA	605
ÇORUM	873	ERZİNCAN	619
ÇANKIRI	892	SİVAS	664
GİRESUN	932	HATAY	673
SİNOP	935	DENİZLİ	676
YOZGAT	944	ÇANAKKALE	704
KAYSERİ	972	BOLU	712
ZONGULDAK	999	TRABZON	733
TOKAT	1008	GAZİANTEP	798
ESKİŞEHİR	1016	KAYSERİ	816
DİYARBAKIR	1039	KASTAMONU	844
KOCAELİ	1109	MUĞLA	852
SAMSUN	1138	ZONGULDAK	915
RİZE	1145	SAKARYA	950
MANİSA	1149	SAMSUN	996
MALATYA	1186	ESKİŞEHİR	1115
KASTAMONU	1310	KONYA	1124
BALIKESİR	1375	TEKİRDAĞ	1147
ADANA	1378	AYDIN	1275
ERZİNCAN	1385	MANİSA	1328
TRABZON	1447	ADANA	1986
KONYA	1609	BALIKESİR	2012
BURSA	1694	ANTALYA	2074
SİVAS	2451	MERSİN	2196
ERZURUM	2509	KOCAELİ	3132
İZMİR	3118	BURSA	3457
KARS	3240	İZMİR	6620
ANKARA	6878	ANKARA	6645
İSTANBUL	11906	İSTANBUL	21685

EK-11 2000 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus

55+ nüfusta verilen göçe göre sıralama		55+ nüfusta alınan göçe göre sıralama	
HAKKARI	163	HAKKARI	41
TEKİRDAĞ	185	KILIS	95
IĞDIR	199	ŞIRNAK	137
KILIS	223	SIIRT	150
KARAMAN	291	IĞDIR	156
AKSARAY	317	AĞRI	170
BAYBURT	320	ADIYAMAN	177
BATMAN	354	BİNGÖL	181
BARTIN	354	MUŞ	195
NİĞDE	355	ARDAHAN	200
BURDUR	380	BAYBURT	204
BİNGÖL	400	TUNCELI	215
OSMANIYE	402	KARAMAN	232
BİLECİK	405	AKSARAY	240
UŞAK	409	BATMAN	246
BITLİS	422	BARTIN	246
NEVŞEHİR	447	OSMANIYE	284
GÜMÜŞHANE	460	KARS	303
SIIRT	477	MARDİN	312
ISPARTA	504	UŞAK	340
URFA	504	BURDUR	359
MUŞ	524	KIRŞEHİR	359
DÜZCE	531	URFA	360
KARABÜK	532	BITLİS	369
ÇANAKKALE	548	VAN	390
KÜTAHYA	560	BİLECİK	394
KIRKLARELİ	571	NİĞDE	396
KIRŞEHİR	616	KIRIKKALE	444
EDİRNE	644	KARABÜK	448
KIRIKKALE	649	KAHRAMANMARAŞ	449
VAN	650	GÜMÜŞHANE	469
MUĞLA	651	NEVŞEHİR	470
DENİZLİ	675	DÜZCE	486
AĞRI	678	AMASYA	544
ADIYAMAN	719	ÇANKIRI	565
TOKAT	761	YOZGAT	584
KAHRAMANMARAŞ	762	KÜTAHYA	628
ARTVIN	772	BOLU	631
GAZİANTEP	779	ARTVIN	633
ÇANKIRI	780	ZONGULDAK	643
AMASYA	786	EDİRNE	653

EK-11 (Devam) 2000 yılında illerin verilen ve alınan göçe göre sıralaması ve göç eden yaşlı nüfus

55+ nüfusta verilen göçe göre sıralama		55+ nüfusta alınan göçe göre sıralama	
ERZINCAN	791	AFYON	655
RIZE	808	ÇORUM	658
ARDAHAN	808	DIYARBAKIR	666
HATAY	813	ELAZIĞ	666
ELAZIĞ	814	HATAY	687
MARDIN	846	TOKAT	702
GİRESUN	885	KIRKLARELİ	747
AFYON	965	ISPARTA	769
ORDU	978	ERZURUM	774
KAYSERİ	1007	SINOP	810
SINOP	1010	YALOVA	903
ŞIRNAK	1028	ORDU	932
ZONGULDAK	1040	RIZE	943
BOLU	1050	ERZINCAN	944
MALATYA	1067	DENİZLİ	946
AYDIN	1107	MALATYA	947
DIYARBAKIR	1153	GAZİANTEP	1034
KARS	1170	ÇANAKKALE	1073
ÇORUM	1200	SAKARYA	1112
YOZGAT	1212	GİRESUN	1196
TUNCELİ	1240	SAMSUN	1215
KASTAMONU	1308	SİVAS	1309
ESKİŞEHİR	1319	ESKİŞEHİR	1345
YALOVA	1353	KAYSERİ	1350
TRABZON	1370	KASTAMONU	1389
MANİSA	1438	MANİSA	1484
MERSİN	1533	TRABZON	1504
ANTALYA	1573	ADANA	1532
BALIKESİR	1601	KONYA	1592
KONYA	1633	AYDIN	1895
SAMSUN	1681	MUĞLA	2307
SAKARYA	1847	TEKİRDAĞ	2320
ADANA	1988	MERSİN	2701
ERZURUM	1997	KOCAELİ	2920
SİVAS	2058	BALIKESİR	3359
BURSA	2271	ANTALYA	4243
KOCAELİ	3539	BURSA	4617
İZMİR	4735	İZMİR	7722
ANKARA	8236	ANKARA	8501
İSTANBUL	22364	İSTANBUL	20728

EK-12 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun büyüklüğü ve bu büyüklüğe göre illerin sıralaması

1990			2000		
	Toplam istihdamdaki nüfus	İstihdamdaki yaşlı nüfus		Toplam istihdamdaki nüfus	İstihdamdaki yaşlı nüfus
HAKKARİ	71195	1153	HAKKARİ	76838	1619
SİİRT	87388	2112	KİLİS	38285	2247
ŞIRNAK	103299	2161	ŞIRNAK	109168	2497
BAYBURT	50857	2273	IĞDIR	63173	2884
BATMAN	111846	2855	SİİRT	77731	2887
KIRIKKALE	115630	3144	YALOVA	72776	3599
BİTLİS	124443	3349	BİTLİS	119834	3626
TRABZON	372903	3498	TUNCELİ	44599	3871
MUŞ	308017	3934	BAYBURT	43644	3874
GÜMÜŞHANE	79426	3982	BATMAN	110062	3892
BİNGÖL	107744	4016	BİNGÖL	97261	4674
KARAMAN	95054	4827	ARDAHAN	69561	5594
BİLECİK	84938	5041	AGRI	183803	6214
AKSARAY	134747	5399	MUŞ	172470	6216
VAN	231959	5416	KIRIKKALE	115685	6231
KİRŞEHİR	104815	5718	KİRŞEHİR	95280	6671
BURDUR	126629	5767	KARABÜK	76690	6776
AĞRI	176895	5818	OSMANİYE	139407	6888
RİZE	162131	6195	KARAMAN	96897	7352
ERZİNCAN	182179	6266	VAN	277169	7390
MARDİN	196501	7185	AKSARAY	158126	7638
NİĞDE	148414	7185	BİLECİK	85508	7920
NEVŞEHİR	139448	7225	GÜMÜŞHANE	82956	8151
ADIYAMAN	202590	7412	KARS	141612	8163
UŞAK	133602	7777	MARDİN	213043	8405
AMASYA	166247	7822	NEVŞEHİR	145839	9551
ÇANKIRI	131278	8278	DÜZCE	156793	9767
ELAZIĞ	182179	8344	ARTVİN	80217	9806
ESKİŞEHİR	238284	8500	NİĞDE	157315	9981
ISPARTA	198635	8762	BARTIN	97019	9985
ARTVİN	109415	8799	BURDUR	110496	10598
TUNCELİ	60689	8806	RİZE	148331	10837
KOCAELİ	346249	9201	ADIYAMAN	209055	10958
KIRKLARELİ	163503	9283	UŞAK	171051	11005
ŞURFA	349658	9518	ERZİNCAN	135144	11018
DİYARBAKIR	364664	10280	ELAZIĞ	193839	11371

EK-12 (Devam) 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun büyüklüğü ve bu büyüklüğe göre illerin sıralaması

1990			2000		
	Toplam istihdamdaki nüfus	İstihdamdaki yaşlı nüfus		Toplam istihdamdaki nüfus	İstihdamdaki yaşlı nüfus
G.ANTEP	381613	10892	ÇANKIRI	121236	11408
KAYSERİ	337233	11012	GAZİANTEP	374564	12429
EDİRNE	218672	11182	ŞANLIURFA	429382	12470
SİNOP	133278	11735	ESKİŞEHİR	244242	12680
MALATYA	275686	12442	DİYARBAKIR	397974	13045
K.MARAŞ	369708	13716	BOLU	133859	13180
HATAY	446026	13744	AMASYA	154236	13223
MUĞLA	308017	13786	SİNOP	105122	14064
YOZGAT	270497	13897	KIRKLARELİ	166186	14299
GİRESUN	235931	13985	İSPARTA	222661	15095
SAKARYA	321918	14455	EDİRNE	196276	16021
DENİZLİ	367259	14714	TEKİRDAĞ	301533	17430
AYDIN	405467	15205	MALATYA	302908	17855
KÜTAHYA	279984	15398	KOCAELİ	502812	18479
TEKİRDAĞ	238152	15466	KAYSERİ	367259	18820
ERZURUM	354801	15543	ERZURUM	321498	19101
ZONGULDAK	465753	15937	SAKARYA	314827	19164
SİVAS	320826	16028	YOZGAT	283483	19185
AFYON	342572	16102	KAHRAMANMARAŞ	379661	19204
ÇORUM	284062	16402	ZONGULDAK	282160	19645
MERSİN	504489	16514	ADANA	572464	21204
ÇANAKKALE	248702	16840	ÇORUM	247075	22709
ANKARA	1102569	18069	KÜTAHYA	300252	22883
BOLU	279146	18105	GİRESUN	209599	23401
KARS	318113	18125	TOKAT	342000	23435
ANTALYA	555281	19337	ÇANAKKALE	237597	23558
KASTAMONU	229120	19739	SİVAS	294964	24314
ADANA	680265	19931	KASTAMONU	184512	24885
TOKAT	334153	20637	AFYON	366165	24993
ORDU	393816	21105	HATAY	514051	25050
SAMSUN	529339	22875	MUĞLA	393456	26569
BURSA	661883	23090	DENİZLİ	423409	27084
İSTANBUL	2536678	24313	İÇEL	614853	27774
BALIKESİR	466329	24998	ORDU	378150	30244
MANİSA	589573	25370	AYDIN	449917	30620
KONYA	730578	27679	TRABZON	410198	32182
İZMİR	1079451	29825	ANKARA	1378128	32508
			ANTALYA	757085	33670
			SAMSUN	503993	35015
			MANİSA	576878	35956
			BURSA	825274	37954
			İSTANBUL	3470728	42464
			BALIKESİR	474578	42605
			KONYA	820498	42824
			İZMİR	1280718	45861

EK-13 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun yüzdesi ve illere göre sıralaması

1990		2000	
Yaşlı nüfus yüzdesi		Yaşlı nüfus yüzdesi	
TRABZON	0,94	İSTANBUL	1,22
İSTANBUL	0,96	HAKKARİ	2,11
MUŞ	1,28	ŞIRNAK	2,29
HAKKARİ	1,62	ANKARA	2,36
ANKARA	1,64	VAN	2,67
ŞIRNAK	2,09	ŞANLIURFA	2,90
VAN	2,33	BİTLİS	3,03
SIIRT	2,42	DİYARBAKIR	3,28
BATMAN	2,55	GAZİANTEP	3,32
KOCAELİ	2,66	AGRI	3,38
BİTLİS	2,69	BATMAN	3,54
KIRIKKALE	2,72	İZMİR	3,58
ŞURFA	2,72	MUŞ	3,60
İZMİR	2,76	KOCAELİ	3,68
DİYARBAKIR	2,82	ADANA	3,70
G.ANTEP	2,85	SİİRT	3,71
ADANA	2,93	MARDİN	3,95
HATAY	3,08	ANTALYA	4,45
KAYSERİ	3,27	İÇEL	4,52
MERSİN	3,27	IĞDIR	4,57
AĞRI	3,29	BURSA	4,60
ZONGULDAK	3,42	BİNGÖL	4,81
ERZINCAN	3,44	AKSARAY	4,83
ANTALYA	3,48	HATAY	4,87
BURSA	3,49	OSMANİYE	4,94
ESKİŞEHİR	3,57	YALOVA	4,95
MARDİN	3,66	KAHRAMANMARAŞ	5,06
ADİYAMAN	3,66	KAYSERİ	5,12
K.MARAŞ	3,71	ESKİŞEHİR	5,19
BİNGÖL	3,73	KONYA	5,22
AYDIN	3,75	ADİYAMAN	5,24
KONYA	3,79	KIRIKKALE	5,39
RİZE	3,82	KARS	5,76
DENİZLİ	4,01	TEKİRDAĞ	5,78
AKSARAY	4,01	ELAZIĞ	5,87
MANİSA	4,30	KİLİS	5,87
SAMSUN	4,32	MALATYA	5,89
ERZURUM	4,38	ERZURUM	5,94
ISPARTA	4,41	SAKARYA	6,09
BAYBURT	4,47	DÜZCE	6,23

EK-13 (Devam) 1990 ve 2000 yıllarında istihdamda olan yaşlı nüfusun büyüklüğü ve bu büyüklüğe göre illerin sıralaması

1990		2000	
Yaşlı nüfus yüzdesi		Yaşlı nüfus yüzdesi	
MUĞLA	4,48	MANİSA	6,23
SAKARYA	4,49	NİĞDE	6,34
MALATYA	4,51	DENİZLİ	6,40
BURDUR	4,55	UŞAK	6,43
ELAZIĞ	4,58	NEVŞEHİR	6,55
AFYON	4,70	MUĞLA	6,75
AMASYA	4,71	YOZGAT	6,77
NİĞDE	4,84	ISPARTA	6,78
SIVAS	5,00	AYDIN	6,81
GÜMÜŞHANE	5,01	AFYON	6,83
KARAMAN	5,08	TOKAT	6,85
EDİRNE	5,11	SAMSUN	6,95
YOZGAT	5,14	ZONGULDAK	6,96
NEVŞEHİR	5,18	KIRŞEHİR	7,00
ORDU	5,36	RİZE	7,31
BALIKESİR	5,36	KARAMAN	7,59
KIRŞEHİR	5,46	KÜTAHYA	7,62
KÜTAHYA	5,50	TRABZON	7,85
KIRKLARELİ	5,68	ORDU	8,00
KARS	5,70	ARDAHAN	8,04
ÇORUM	5,77	ERZİNCAN	8,15
UŞAK	5,82	EDİRNE	8,16
GİRESUN	5,93	SİVAS	8,24
BİLECİK	5,93	AMASYA	8,57
TOKAT	6,18	KIRKLARELİ	8,60
ÇANKIRI	6,31	TUNCELİ	8,68
BOLU	6,49	KARABÜK	8,84
TEKİRDAĞ	6,49	BAYBURT	8,88
ÇANAKKALE	6,77	BALIKESİR	8,98
ARTVİN	8,04	ÇORUM	9,19
KASTAMONU	8,62	BİLECİK	9,26
SINOP	8,80	ÇANKIRI	9,41
TUNCELİ	14,51	BURDUR	9,59
		GÜMÜŞHANE	9,83
		BOLU	9,85
		ÇANAKKALE	9,92
		BARTIN	10,29
		GİRESUN	11,16
		ARTVİN	12,22
		SİNOP	13,38
		KASTAMONU	13,49

EK-14 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşta nüfusun bitirdiği okula göre illere dağılımı

	OKUMA YAZMA BİLMEYEN	OKUMA YAZMA BİLEN	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	YÜKSEK
ADANA	42183	35673	19366	2086	2150	1135
ADIYAMAN	18358	6492	3121	196	147	42
AFYON	26552	25923	17051	686	629	229
AGRI	10072	4053	2061	151	75	15
AMASYA	15826	13170	7524	420	304	150
ANKARA	75142	133542	68153	10960	14943	14102
ANTALYA	37207	55124	26455	3923	7129	5345
ARTVİN	10329	10770	6923	301	236	125
AYDIN	36138	38979	21299	1558	1785	1159
BALIKESİR	49002	53708	29919	2880	3391	1997
BİLECİK	7110	10566	7442	210	193	55
BİNGÖL	7255	2781	1312	96	49	0
BİTLİS	7566	2983	1635	161	98	32
BOLU	11957	15082	8841	286	369	180
BURDUR	11163	13861	8949	238	229	113
BURSA	55781	81619	18532	4746	3918	2127
ÇANAKKALE	20933	27234	14788	813	955	596
ÇANKIRI	8425	11706	7458	41371	261	105
ÇORUM	31370	18029	9605	340	319	152
DENİZLİ	30957	31324	19430	645	770	391
DIYARBAKIR	30414	9968	4147	422	387	107
EDİRNE	15178	20438	12816	256	580	300
ELAZIĞ	20091	11815	6052	664	446	231
ERZİNCAN	11713	10705	6528	354	242	88
ERZURUM	25679	19321	10491	731	509	201
ESKİŞEHİR	17914	34256	22442	1723	1542	670
GAZİANTEP	31694	16897	8365	579	485	302
GİRESUN	29257	20225	10124	684	492	236
GÜMÜŞHANE	7937	6685	2226	175	122	46
HAKKARİ	3807	867	407	41	23	0
HATAY	36548	23762	11952	1008	982	513
ISPARTA	14822	21319	14189	692	671	338
İÇEL	35046	40485	22447	2279	2446	1670
İSTANBUL	134931	331937	160149	36468	44649	30523
İZMİR	76525	153087	82440	11922	15029	9738
KARS	9443	7100	4261	265	143	40
KASTAMONU	23963	19182	10639	420	390	176
KAYSERİ	30664	28655	17125	913	837	456
KIRKLARELİ	9652	21316	13745	670	459	200
KIRŞEHİR	9965	6978	4080	183	130	96
KOCAELİ	23356	32449	18222	1949	1925	815
KONYA	56118	57100	37134	1739	1489	818
KÜTAHYA	25066	23128	13152	533	462	181
MALATYA	28806	16700	9300	130	565	249

EK-14 (Devam) 2000 yılında 65 yaş ve üzeri yaşıta nüfusun bitirdiği okula göre illere dağılımı

	OKUMA YAZMA BİLMEYEN	OKUMA YAZMA BİLEN	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	YÜKSEK
MANİSA	48326	44335	25915	1478	1118	470
KAHRAMANMARAŞ	28318	16487	8727	508	389	200
MARDİN	17409	5464	2431	271	183	43
MUĞLA	20875	34326	19693	1437	2655	2357
MUŞ	9250	3197	1549	124	70	14
NEVŞEHİR	10027	10833	6521	303	288	239
NİĞDE	10660	9404	5674	354	280	145
ORDU	27875	22059	10706	746	561	268
RİZE	14801	12970	7722	412	257	161
SAKARYA	21787	28517	16371	1045	761	380
SAMSUN	43206	34397	17639	1209	1143	567
SİİRT	6719	1996	851	78	48	10
SİNOP	15242	12250	7131	248	223	19
SİVAS	30604	22160	11719	646	509	167
TEKİRDAĞ	15152	28737	8267	1258	977	455
TOKAT	30171	19365	10618	592	404	197
TRABZON	35736	31867	17502	1144	891	533
TUNCELİ	6124	2558	1585	115	83	22
ŞANLIURFA	26264	9070	4632	417	311	108
UŞAK	14524	11423	6382	257	258	97
VAN	14574	5719	2722	281	195	44
YOZGAT	21354	15855	9355	340	236	111
ZONGULDAK	22672	18949	11339	641	633	243
AKSARAY	11146	6872	3573	174	104	58
BAYBURT	3753	3491	1911	76	40	29
KARAMAN	8697	8077	5014	42	122	46
KIRIKKALE	10831	9371	5953	396	251	85
BATMAN	10046	2907	1251	86	52	9
ŞIRNAK	6695	1249	423	50	18	0
BARTIN	10396	7368	4030	142	123	56
ARDAHAN	5414	4290	2516	88	68	36
IĞDIR	4609	2480	1259	125	41	12
YALOVA	3390	8723	5063	678	724	361
KARABÜK	10772	8984	5551	302	237	98
KİLİS	4968	2219	1213	112	55	33
OSMANİYE	12004	7721	3614	288	230	132
DÜZCE	9707	10345	5067	280	229	93

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ZEYBEK BİRHAN, Filiz
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 09.11.1981 Aksaray
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (505) 475 69 41
 Faks : 0 (312) 472 91 94
 e-mail : flz_zeybek@hotmail.com, nevaplanlama@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi /ŞBP	2006
Lisans	Erciyes Üniversitesi/ ŞBP	2003
Lise	Çankaya Lisesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2004-2006	Planart Har. Plan. Ltd.Şti	Yetkili Şehir Plancısı
2006	Neva Planlama Ltd.Şti	Şirket Müdürü

Yabancı Dil

İngilizce